

HANOAR

REVIJA ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

GOD. III

תר"ץ JUL—SEPTEMBAR 1930

BROJ 10—12

ALEKSANDAR LICHT: UOČI VAŠEG SLETA

I

Kad Vas zapitaju što je Vaš dio u obnavljanju svome, svoga naroda i njegova ognjišta: što ćete da odgovorite? Vama ne pristaje sušta dijalektika koja umije da dâ odgovor na svako pitanje — riječi sa površine savjesti. U Vašim je riječima čitavo breme sopstvenog obistinjanja. Mucajući, kao nekad sluga Božji Mojsije, tražićete odgovor, ali zar ćete ga i naći?

No kad Vas zapitaju što treba da učinite i date, da biste obnovili sebe, narod i domaju, sa Vaših će se usta, iz dubine dušâ koje žedaju za izbavljenjem prosuti rasplamćeni zahtjevi što ih upućujete sebi i svim sinovima Izraelovim: da u sebi saberete sav život i sav ponos i svu bitnost židovstva, i da se svi mi, u jednovitosti, saberemo u neimarskom stvaralaštvu.

Neka Vam je djelo nedostatno: dok je u Vama gorući grm zavjeta od koga ne izgarate jalovo već dinamski, dajući stvaralačke sile cilju, dotle cilj neće potamniti.

II

Iz kompleksa što ga obuhvata obnova naroda i zemlje, izgradnja narodne domaje, cionistički pokret, njegova organizacija i međunarodno-politički uslovi stvaranja narodne domaje, ništa se ne može izdvojiti kao specifički omladinsko. U svemu ovome mora da učestvuje, na sve ovo mora da reaguje omladina; specifički omladinska ima da bude samo pojačana dinamika omladinskog učestvovanja i reagovanja. Izabrane će vođe naroda pregovarati s mandatarnom vlasti; pretstavništvo će joj naroda uputiti riječ protesta kad treba; ono će je potsjetiti na sadržinu i duh mandata kad ona krši preuzete obaveze; ono će apelovati na Ligu naroda i na savjest javnoga mišljenja. Ali ako iko, onda ste Vi, omladinci, zvanj da odgovorite mandatarnoj vlasti djelom protesta, činjenicom šekela, faktom Keren kajemeta i Keren hajesoda, umnogostručenjem napora i spremanjem da osvajate pozicije. Politika prema mandatarnoj vlasti za Vas je prvenstveno u tome: koliko treba ojačati manifestnu dinamiku za svladavanje zapreka koje nam od nje dolaze. Može ona, prolazno, da zaustavlja useljivanje u Erec Jisrael. Ali nema te sile koja će naše htijenje, naše duševno nastanjivanje, zaustaviti pred pragom narodne domaje.

Srašteni s njome prije nego smo nogom koraknuli u nju, mi znamo da smo na kraju sami gospodari njezine i svoje sudbine. I tu je Vaš poziv da odgojite nevaspitani moral starijih koji, kad se od njih traži vršenje dužnosti, odgovaraju nevoljko milostinjom, ili čak ni njome, pa time ponizuju djelo narodne domaje više nego što je to ikad učinio ma koji engleski činovnik palestinske vlade. Koliko mi budemo dokumentovali vjernost Bazelskom programu, toliko ćemo mandatarnu vlast primorati na vjernost Balfourovoj deklaraciji.

III

Bezimeni junaci: to je za života svoga, i biće, i kad — ne podlegavši — klone, mladež u Erecu. Ima li koji narod čistije i veće? Ne vidi kraja svojoj borbi, ni lovora svome oruđu, ni slave svojim imenima. Što je goni, da bez predaha ustraje i natapa zemlju znojem i oplakuje je srži svojom? Obistinjenje svoje sopstvenosti. Vi, omladinci u galutu, nećete je, možda, obistiniti u potpunosti. Ali da bi je narod u cjelini obistinio, čiji ste Vi sokovi života, zato mu treba Vaše bezimeno junaštvo čijoj borbi za sopstvenim obistinjenjem nema kraja, nego ima samo cilj u kome se splinjujete u jednu vojsku sa svojim vršnjacima u Erecu.

Mnogo je raskidan Izrael, prostorno i duševno. Iz atributa se konstruišu supstancije u nas; razdvojenosti koje su nam s polja nametnute zadiru u naše duše. U doba kad se sanja o Panevropi, ima ih u nas koji teže za rasparčavanjem Panizraela. Mnogo smo još u getu; i dok mirno gledamo kako asimilatorstvo ruši njegove zidine, dotle su u nama samima na djelu sile koje bi htjele da ponova zatvore njegove kapije kroz koje nas izvodi cionizam u našu slobodu i jednovitost.

Na Vama je, omladinci, da se kapije više ne zatvore. U Vašim se očima spektar židovstva stopio u bijele zrake koje se neće ponova da lome. Osjećaj povezanosti cjeline u jedinstvo Vama je istinski doživljaj i neophodna pretpostavka za ostvarenje cilja. Udite posvema u narod da bi se na Vama izjalovilo vraćanje u ograde raznih getâ; idite u narod i propovijedajte jedinstvo i žrtvu!

PAVAO WERTHEIM: NAŠ OMLADINSKI POKRET

poklonio mi je divne vrednote duše. Sjećanja i osjećanja, mladost i život, ljepota i sunce mladačkih čežnjâ — eto to je pokret koji nas je pokrenuo na put svijetlu. Sjećanja i osjećanja to su safir i ametist, ljepota mladosti i sunce života to su rubin i karfunkul. Plavičasta i ljubičasta pohranjujemo osjećanja u našim dušama kao što je azurno nebo ljetnih dana kad se sunce mlado još rodilo nije. Mladost i život, ljepota i sunce crveni su i sjajni, žarki i purpurni ko neko neizrecivo fino rumenilo ili neba ili ruže, ili zvijezde ili ponoćnih odraza šuštave haljine neke neznane krasotice na šumskim putovima. Tako, kao što su profinjeno lijepe ove ljepote i kao što je blještav sjaj onoga dragoga kamenja, tako je lijep i mio, blještav i ponosan bio poklik one silne pjesme koja je zabrujala našim mladenačkim grudima u neopisivo

čarobnom ritmu: dižite se, mladi ljudi, ustajte na život stvaranja, hrlite svijetlu, borite se i vjerujte, mladosti, divna mladosti, utoni svim bićem svojim u čarnu muziku života na čijemu obzorju se vijori sunčani natpis zlatnih pismena: vjera, vjera, vjera. O sestre i braćo, kako je lijepo biti vjernik i mlad, snažan i s ljubavlju, silnom ljubavlju u grudima!

★

O, Cvi, sjećaš li se kako smo pješačili na Plitvice, sjećaš li se kako si Ti vođa govorio s jednim malenim dječakom po sate i sate na Plitvicama, s jednim dječakom kome si Ti podao prvu riječ za pravu vjeru u pokret mladih duša. A Ti, Branko, a Ti, Joža, a Ti, Jerohame, a Ti, Zora, je li Ŭi nikada i nikada nećete moći da zaboravite našu riječ i našu pjesmu, naše razgovore i naše čežnje, naš sveti i divni zavjet da ćemo uvijek, uvijek vjerovati. U sunce i život, u čudo i ljude, u ljubav i mladost. Zdravo, zdravo, mila moja braćo i sestre, neizrecivo vas volim i neizrecivo vam snažno kličem: nikada, nikada ne može nestati naš vez, zlatan i svet, vez vjere u Dobro i u Čovjeka, u Pobjedu i Sreću!

★

U tajnama zvjezdanih noći, u snima biserne mladosti, u svijetlu i posve fino prozirnim čežnjama čistoga i mladoga bića molili smo Svemir da nam pokloni nešto što je najljepša ljepota. I naša pjesma u gorama kod vatre logora, i naše sanjarenje o obnovi, i naša riječ primila je zbog te naše molitve posvetu iz Svemira. Sveti smo bili mi, svet je naš pokret vjere i svijetla. O, sestre i braćo, kad bih vam samo mogao reći koliko vas volim, koliko vas snažno i divno volim.

Tiho ... tiho ... tiše ... tiše ... ko čarobna i daleka muzika iz dječjih priča. Onda bliže, bliže, više i jače, brujanje je dolazilo, dolazilo, dolazilo. Ko bura i kiša, orkan i vjetar jače, divski, svemirski, snažno, snažno, snažno ... A onda ... tiho i vedro smirenje. Blago i smireno. Ko miran i sunčani dan mladoga ljeta, ko vedra molitva sa posvećenih i naivnih usana malenoga djeteta koje se smiješi i Bogu moli. Takav je bio naš pokret, tako nam ispunja bića naša.

★

Sestre i braćo, možda ćemo se razdaleko raštrkati po svijetu. Možda ćemo trpjeti mnogo i silno, možda ćemo biti lično srećni. Ko zna?? Ali, tako Ŭam vjere, nikada i nikada nemojmo da kidamo vez naših duša. Ŭez je taj svet i čist, bještav i golem, fin i sjajan.

Ko safir i ametist naši su spomeni, ko karfunkul i rubin naša je mladost i život. Braćo, braćo, sestre, sestre: NIKADA, NIKADA NE ZABORAŬIMO.

Zagreb maja 1930

SAMUEL ROMANO: ISKRICE

(Iz triju pisama Cviju Rothmülleru)

Hteo sam videti budućnost svega što postoji; jer će sve razneti vetar kao pepeo koji je nastao u plamenu vremena. Tolikog li naprezanja, a sve, sve svršava na jedan isti način, sve postaje pepeo, jednolični sivi pepeo, koji tako sumorno utiče na dušu i ostavlja trag nekog turobno-sivog prolaženja svih stvari. Zašto da čoveka sretne pepeo i pre ulaza u život, i da ga seća tmurne budućnosti što tišti ko šum jesenje kiše koja pada sa požutelim lišćem umiruće prirode? Je li to sudbina da uporedo sa životom korača i smrt; i da smešak proleća bude praćen od hladnog zimskog vejanja? Zar ti ne osećaš nostalgiju za onim budućim vremenima koja su u magli dalekoj i neznanoj? Znaš li? — i kada bude vetar raznosio naš pepeo, proleće će se smešiti kao pre; cveće će cvasti i priroda se smejati svojim vedrim detinjskim smehom. A ljubav će i dalje biti u svetu; i voleće se bića kao što i mi volemo danas; a mi nećemo više znati za ljubav; tek jesen, turobna jesen, provejavaće svojim potmulim hukom kroz žuto lišće zamrloga života, kroz pepeo. I dok će u našim staništima vladati olovna tama, negde će bujati život, veseo i nestan, svetao, pun sunca. A naša će duša negde u svemiru plakati za zemnim životom. O, kamo sreće, da je čovek cvet i da žive jedno sjajno, sunčano proleće i zatim nestane sa smeškom suncu, životu. Tek jedno proleće, puno ljubavi, mirisa i sunca; i zatim zaborav. Ali ne! Ja ne mogu a da ne osetim tugu i setu za ljubavlju koja će se smešiti svežinom mladosti; a koju ja neću osećati, neću oćuteti. Je li? — to je život, sudbina. Je si li video smrt u proleću? I dok tiho mili smrt tvojim sumornim hodom, okolo se život smeši, priroda cvate i peva himnu veselu, bujnu; kao da nema smrti. — Pustimo neka ide, neka se kreće sve svojim tokom, a mi ćemo možda nekada plakati od čudne neke nostalgije koja će nam zaokupiti dušu; plakaćemo za budućim vremenima koja su negde u tami, dalekoj, budućoj magli što se neznano kreće, kreće...

★

Sećam se: govorilo se o Cionu i o palestinocentrizmu, o galutu i o galutocentrizmu. A ja Ti velim: jedan je Cion, jedan je put koji tamo vodi; i samo taj jedan jedini put je pravi jevrejski put, a onaj, koji njime kroči, istinski je Jevrejin. Samo što je taj put prostran i širok na jednome kraju, polaznom, a neprestano se sužava do cilja, do jedne tačke koja je Cion. Mogu biti veoma daleko oni koji polaze tim putom, ali što dalje dospevaju, oni se sve više približavaju jedni drugima — i sastaju se na drugome kraju. Taj u početku široki put je onaj koji vodi k održanju i renesansi jevrejstva, u Cion, na tlo koje diše duhom staroga jevrejskoga naroda. To je onaj jedan jedini jevrejski put, prijatelju moj; a pođemo li njim, sastaćemo se, ma kako bile udaljene naše polazne tačke. Jedan veliki čovek nazvao je taj put cionizmom. Cionizam je put k spasenju Jevreja. A svi oni koji protiv njega viču nesvesno izvikuju svoju vlastitu propast u budućnosti. Čini mi se da sam nekada, možda davno, čuo priču o nemoćnom starcu koji je imao mladenačko srce, sveži, neiscrpivi um i dušu punu mladosti. Taj starac mogao je da živi još mnogo godina, kad bi njegovo telo bilo pomlađeno i jako. I jednoga dana starac je osetio da će morati umreti. Rekoše mu: ima jedan čarobni lekar koji će ti pomladiti telo, ti ćeš još dugo živeti i daćeš mnogo svojoj deci, ali put je do lekara dug i naporan. Možeš propasti na putu, može

te izdati snaga, a tvoje je telo slabo. — Ne sećam se više; možda je starac pošao čudotvornom lekaru i propao na putu, možda se pomladio, možda se prepao puta, samo se sećam da mu je to bio jedini spas. Uidiš, taj me starac potseća na jevrejski narod. I on je nemoćan starac s mladim srcem i dušom i svežim umom. Samo je njegovo telo slabo i istrošeno, treba mu sokova da se pomladi i pojača. Da, i samo je jedan put: da ide čudotvornom lekaru koji će ga pomladiti. Težak je to i naporan put; ali, pođe li na put s velikom voljom i verom u život stvaranja, on će izdržati najveće tegobe, prevaliće najviše vrhunce, pregaziće najdublje ponore i doći čudotvornom lekaru; spasiće se i živeti novim, pomlađenim životom. To je velika vera koja vodi jevrejski narod u Cion. Omladina mora poći tim putom, jer je ona stvorena da veruje, ona može i mora da veruje. I ne bude li ona pošla tim putom, promašila je svoju svrhu, izneverila je svoju zadaću i izdala svoj narod. Našim žilama teče mladenačka krv, mi ne smemo zatajiti ideale naroda, za nas ima svetli i sunčani put: do Ciona. To je moja vera, i radije bih s njom propao, no da ona u meni propane.

— Ne znam kako ću i kamo ću, samo znam da vreme ide. Osećam kako mi se ruše zgrade koje sam svojom maštom stvorio; kao zgrade, podignute od nežnih, belih pahuljica što potsećaju na čistoću visokih ideala. I kao da je dunuo vetar, i svojim zračnim krilima nosi pahuljice, nosi ih nosi, dalje i dalje, nekud daleko. Moj pogled za njima luta, i sumorno se veju moji tihi uzdisaji, nemi i zagušeni. Jer moj pogled prati one čiste pahuljice na njihovom plavom putu koji ih vodi daleko od moje duše gde su rođene. Moji uzdisaji tuguju za srećom, sazdanom od pahuljica koje su nestalne kao vetar. Čutim u svojoj duši čežnju da krenem oni plavim putom, da tražim bele i čiste pahuljice, da ih moja duša miluje i srce uspaavljuje svojom divnom pesmom krvi koja struji. Sumorno ja stojim i pitam vetar kuda ih nosi, gde će da spusti pahuljice snežne i bele što sjaje svežinom jutarnjih čežnja, što trepere ko zvezde najlepše. Moje beličasto-srebrene pahuljice tonu u sumaglici što se uveče spušta pred plave gore koje obasjava sunce na zalazu. Još jednom zasvetle ovde bele pahuljice, prelivene krulju sunčeva zalaska. I onda nestaju... u krvi... A u vedro jutro kada se sunce rađa obraćam svoj pogled planinama i nešto tražim, za nečim čežnem, za nečim čega više nema... Tek prve zlatne strele lutaju kroz svemir i pitaju se u čudu gde su fluidne pahuljice koje su tu zadnji puta zasjale svetlom čežnje neizmerne. A zraci se uvlače tiho u svet i zaboravljaju na sve, a ja još uvek stojim i čekam. Čekam na nešto što se više nikada pojaviti neće. Je li to moja sudbina?, pitam se i čutim.

I u danima ovih sumornih raspoloženja meni se u daljini negde prikazao istok koji objavljuje nešto novo i veliko. Biće borba naroda na istoku. Onda će se i o nama da odlučuje. Iza teške i krvave borbe zarumeniće nam se naše novo cionsko sunce. Lepo i sjajno. Ponosno i milo. Sada, dok ovo pišem, sumrak je pred ranu zoru. Slutim u tami nešto lepo, nešto neizrecivo vredno i veliko.

1926 godine

AVRAHAM ŠLJONSKI: POLAZAK

(Iz pesme »Idi« ...)

סדר

תפלות כל השנה

* כמנהג אשכנז ופולין וליטא ורייסין *

*Tako je pisalo na korici molitvenika starog
u kom je ded moj, pokoj mu duši,
govorio s tvorcem svojim u jeziku svetom ...*

*U godini toj i toj umro mi dragi deda
I odnesen je na groblje po običaju Jisraela — —
Ljubljeni deda!*

*Kadiš drhti na usnama sveta —
i nema ko da ga kaže.
A unuk tvoj?
Ha, duša mi ko mezuzi kojoj je isteran Šadaj,
ded neće doći da te poljubi,
neće doći.*

*I pođoh —
bez talita, bez tefilina,
bez oca na nebu.
Bez molitve na put u ustima oca i majke.
Neko je pod zvezdama tamo urezo »tu počiva«
na svodu večnoga stana — — —*

*Ne kao Jona u svoje vreme,
koji je bežao u Taršiš pred Bogom, —
ja se ukrcah u lađu što plovi u Erec Jisrael.
Ja sam pošao da molim smilovanja:
— Oprosti, oče na nebu.*

*Platio sam vozarinu.
Svezao svoj svežanj.
I sâm naboran ko svežanj Jisraela,
slušao sam pesmu haluca u svetištu:
 A m Jisrael haj —
 A m Jisrael haj —
A m Jisrael — a m Jisrael — a m Jisrael
 *haj!**

*Ali ko to strši iz mog nabranog svežnja,
grbav — ko znak pitanja:
 — *A r e b Jisrael?* — —*

*Siromah kao ja sedio je uza me
i pevuckao mi u uho poznatu pesmu:*

* Red molitava za celu godinu po običaju Nemačke, Poljske, Litve i Rusije.

*Na putu drvo stoji
i k zemlji se sviđa.
U Erec Jisrael ide Jevrej
ide i idući plače — — —*

A otac na nebu — tako je daleko, tako daleko...

*Nisam ko rav Levi Jichak što je doživio
da se pravda sa Svetim — slavljen — On —
licem u lice.*

*I nisam pravednik za stadom
kome je molitva — zvižduk pred svetom škrinjom
(ha, molitvo gola prostih ljudi!).*

*Ja sam jedan od tisućâ sinova
što su proterani bedni s očeva stola
u šesti sprat velegrada Evrope.
I evo me jedan sam što bdiju u ponoć
u besanici i sišući cigaru
(ha, ušćuvano vino siročadi bez Boga!).*

*Jesen ovde ima vetar — i on kuca ko šamaš
na orošena okna šestoga sprata
i zove na selihot, po običaju pobožnih:
— Avraham!
— Evo me rabi Elul! — —*

*Kakvu reč imam za molitvu?
Koji je put k oprostjenju?
A otac na nebu tako je daleko, tako daleko.
Tada ću se noću popeti na te, tornju Ajfel,
da se u radiju molim Gospodaru sveta.
Gospodar sveta!
ima sunce usred tvog sveta
i ono je ko zlatni šofar
da sazove moliocce na službu Tvorca.*

*Gospodaru sveta!
ima mesec usred tvog sveta,
i kada je pun,
on je ko tefilin od zlata tvojoj lepoj glavi.*

*Gospodaru sveta!
ima čovek usred tvog sveta,
i on je stvoren po prilici Bogu, i krv je u 365 žila njegovih —
ha, doista dio Boga u nebu.*

*Ali, gospodaru sveta!
ima jedan mali u tisućama Jisraela,
koga si ti stvorio
i ti si dodelio delove njegovu telu,
i niti jedan, sačuvaj, ne nedostaje od broja 248, —
i zašto si ga učinio kao seljaka koji je došao sa srpom
a žita nije našao kada je kliknala jesen?*

Ha, zašto, gospodaru sveta!

JICHAK LAMDAN: PLAČ

(Iz zbirke »Masada«)

A ja rekoh nema jeseni u Masadi,
i sunce tu u sjaju svom stoji uvek,
a gle već danas osetih miris uvelog lišća
i jesenska groznica prošla mi kroz celo telo...
Sada se i noć teška spustila na nas
i zima mi zima mi zima!

Bura jeseni došla je blizu,
njen dah na licu svom ćutim,
i ja se ko ovca, kad onjuši buru,
ka kamenju zida stištem
i plačem.

Ja stisnutim pesnicama pritištem bolnu glavu
i plačem.

A otac bez dece javlja mi se noću,
ništa mi ne veli, ja preklinjem:
»Reci mi, oče, štogod!« on šuti
i plače, plače, plače...

Ko bezvredni predmet odvalio mi se nogama
pehar moje mladosti prazan,
svo sam vino u njemu izlio ko žrtvu vernosti
na stene Masade.
Sada, ne ostade mi ništa
i žao mi, žao mi, žao
i u potaji plačem — —

Ko uveli cvet spustiću sada glavu sa sutonom,
spoznaću svo siromaštvo svoje i veliku patnju
kada se gase vatre...
ko vatre mi trnemo,
kamo je nestalo naše svetlo?
Kome je svetlilo i zašto? Ko ga je hteo?
Ha, ko što propusti Bog da primi dar našeg života
tako će da propusti sada da čuje naš gorki plač vatre,
kada se vatre trnu...

Svi plaču, svi,
jao, i ja plačem nad svime i nad svakim!

Slušajte, i Masada plače, čujete li?

Da, i Masada plače, kako da ne plače?

Svi smo se mi žednim rukama obesili o njen vrat
i molimo ljubav majke, zaštitu i spas —

*a ona zna da ne može ništa da da,
ne može više da spasi...*

*Ne može da spasi što je proždrlo
prokletstvo kolena;
ne može da spasi nad čim je udes zapovedio:
»Ne spašavaj!«*

URI CVI GRINBERG: JERUŠALAJIM

(Iz »Vizije jednog legionara«)

*Jerušalajim, ti toneš!
Časovnik tvoj veli: jedan.
Svršava: dvanaest.
Počinje: jedan
Ti toneš tako, toneš
još za tisuću godina doista.*

*Ja lutam ovako, sam,
i bez kalamira u ruci znam
koliko je visoka naša nesreća — —*

*Samo tvoje lude što mudruju
i varalice tvoje što se pretvaraju
govore laži u školama
i meću još utega
na zdelicu vage,
a ne vide: da su na strmini
cela kuća i pokućstvo — —*

*Jerušalajim, ti toneš
tu, niže od utonuća.
Ja lutam ovako, sam,
i niko ne zna moj zanat:*

*Evo me nosač sam
i bio sam u legijama...*

*Ne gledajte me što oko pasa
nemam konopca nosača
i na prsima mi niste našli
pisano tako, na mjedenoj pločici:
tisuću tisuća dana bez
posla i osvojenja — —*

*Nosio sam viziju kraljevstva
i krunu za krunenje...
Sada ću nositi da ne vidi niko
les kraljevstva koje nije došlo — —*

*Jerušalajim, ti toneš!
Ja lutam ovako, sam,
i krv duše u meni kaplje:
plač generacija u olucima mojim.*

*A kenanski dečak govori svoje
jevrejskom vojniku pri svjetlu dana...*

*Ka kraljevima Jevreja, ja havađa?
K nebi Daudu — David moj kralj!
Eto ih tu su... Ja havađa.*

*Tu u toj tamnoj špilji
grobovi su jerusolimskih kraljeva mojih.
Tu — niže od utonuća.*

Ove je pjesme s hebrejskog preveo Samuel Romano

WALT WHITMAN: HVALA U DUBOKOJ STAROSTI

*Hvala u starosti, hvala prije no odem,
Za zdravlje, podnevno sunce, nježni uzduh, za život, goli život,
Za divno, neprolazno sjećanje (na te, majčice mila, na tebe, oče, braćo,
sestre, prijatelji),
Za sve moje dane, ne samo mirne, za ratne također,
Za ljupke riječi, draganje, darove iz stranih zemalja,
Za konak, vino i meso, za pozdrav i shvaćanja mig,
(Svi vi nepoznati, stari i mladi, bezbrojni, u daljini se gubeći, nedohvatni,
ljubljeni čitači,
Nikad se ne vidjesmo i nećemo se nikad — ali duše se naše cjelivaju dugo,
čvrsto i dugo);
Za stvorenja, zajednice, ljubav, djela, riječi, knjige, za boje, oblike,
Za sve smione, snažne, predane, srčane ljude, što priskočiše slobodi u pomoć
ma gdje, ma kada,
Za smionije, snažnije, predanije ljude (poseban lovor, prije no odem, iza-
branicima životne vojne,
Kanonirima pjesme i misli, velikim artileristima, čeonim vođama, kapita-
nima duše);
Ja, isluženi vojnik iza svršena rata, putnik iz mirijada, držeći smotru nad
dugačkom povorkom prošlosti.
Hvala, radosna hvala, hvala vojnika, putnika hvala!*

NATAN BIRNBAUM: BILJEŠKE

DVARIM, 4, 29. Samo onaj koji Boga traži čitavim srcem i čitavom dušom, to znači: ko ga već ima u srcu i u duši kad ga počinje tražiti, samo t a j ga nalazi.

DVARIM, 20, 5-8. Srećnome ne oteti sreću jednaka je čudoredna zadaća kao i nesrećniku pomoći.

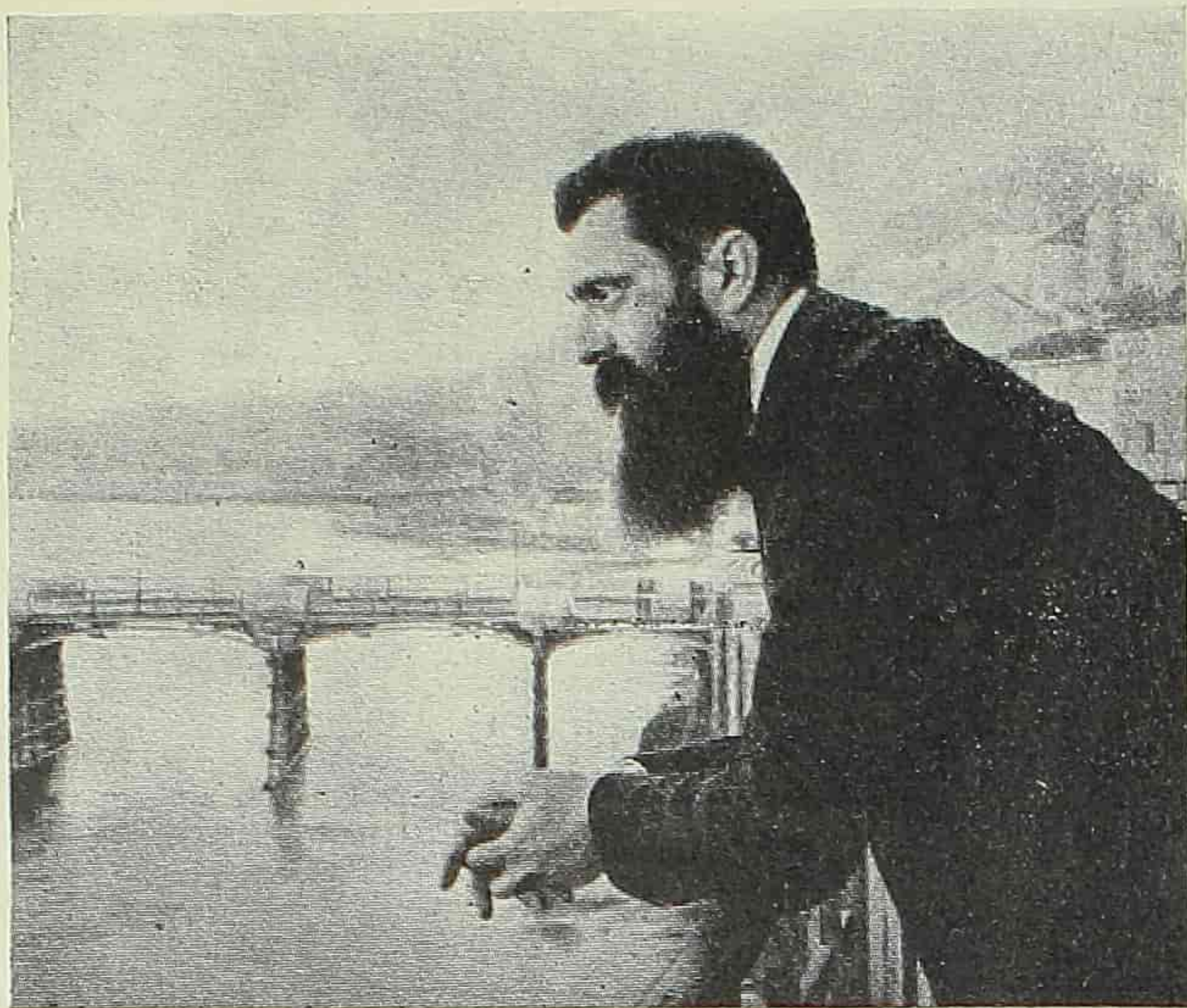
DVARIM, 24, 14-22. Prema strancu moraš da budeš jednako obziran kao prema siroti i udovi. Ti treba da mu nadomjestiš zaštitu koju je izgubio poput sirote i udove — to više, jer mu ne možeš nadomjestiti nešto drugo, nešto neisporedivo dragocjenije: boravak u vlastitom domu u ljubavi.

BRANKO GROSSMANN: HERZL—HIRSCH

20. tamuza ove godine 26. je obljetnica Herzlove smrti.

U jednoj dvorani često gledam slike Teodora Herzla — baruna Morica Hirscha. Obje su slike jedna drugoj nasuprot. Herzl i Hirsch — dva svijeta! Jedan i drugi htjedoše da spase židovstvo; jedan židovski narod, a drugi Židove. Jedan je htio da donese pomoć vječnom židovskom narodu; drugi je htio da ublaži časovitu materijalnu bijedu pojedinca Židova. Nacionalni preporod i filantropija.

I dok se već davno ime baruna Hirscha zaboravilo, ime Teodora Herzla ostaje za vječnost u historiji židovskoga naroda.

HERZL NA MOSTU RAJNE U BAZELU

Herzl je bio veliki čovjek; pjesnik u duši, politik velikih koncepcija. Najviše što nas fascinira u Herzla to je snaga njegove ličnosti. Ličnosti jednostavne u svojoj veličini. Njegovi dnevni spomenici su te veličine.

Herzl je dao nov život židovskom narodu. Herzl je vođa židovskog naroda na putu u njegovu zemlju. Njegovo je djelo urodilo plodom; tamo dolje u Erecu, tamo se već jasno vide prve konture nove židovske zajednice.

A Hirsch? Šta je on stvorio? Šta je stvorio onaj čovjek kome se Herzl kao prvome obratio da mu pomogne u izvršenju njegova plana? Da nije slučajno ostavio svoje novce jednoj palestinskoj instituciji, za nj se danas uopće ni znalo ne bi. Tamo u Argentini njegovo je djelo nevrijedno.

Herzl mi je ostao u pameti kao čovjek. Kao duša od čovjeka. Kao borac koji žrtvuje svoju krv i svoj život za svoj narod.

Svaki hvalospjev, svaka epopeja njegovu radu i zahvalnica za ono što je za nas učinio, sve je to premalo. Suviše slabo za ovo djelo; a on suviše visok.

Mi se zadovoljavamo time što krećemo putom njegove ideje, što možemo kao maleni radnici surađivati na ostvarenju njegova velebnog plana — povratka židovskog naroda u njegovu zemlju.

Hirsch zaista blijedi sve više u našoj uspomeni. Ali Herzl živi svaki dan sve jače i jače u dušama našim.

Križevci u junu 1930

BEN JAAKOV: SJEĆAŠ LI SE JOŠ? ...

Sjećaš li se još one bijele kućice sa slamnatim krovom, ondje u malenom sokaku, nedaleko potoka; sjećaš li se još kako je oko kuće malena bašta, zasađena mladom rotkvom, lukom i graškom?

Subota je. Poslije jela. U svijetloj, prostranoj sobi vlada tišina. Čuje se samo kako muhe zuje. Za bijelim, velikim, stolom sjediš ti pa se njišeš nad traktatom »Kadušin«. Kroz modrocrveni zastor na prozoru prodiru u sobu sunčane zrake i prelijevaju sve mekanim, blagim, čarobnim sjajem.

Vruć je julski dan. Umoran si nakon obilnog subotnjeg ručka. Već si nekoliko puta počeo odlomak koji ti je rabi zadao — ali ne ide. Tvoje se usnice miču, šapućeš nesvijesno »Tanu rabanan«... »Rabini su učili«... Ali tvoji pogledi lutaju sanovno po sobi.

Ondje u polutamnoj ložnici spava rabi; na jastuku je poluotvoren »Sefer hasidim«; naočari na čelu. A vizavi, tebi zdesna, sjedi Gitele.

Njeni se uvojci sjaje ko zlato, njene te svježije usnice sjećaju na crvene jagode.

Katkad se vaši pogledi sastanu. Onda se zažariš u licu, srce ti zakuca. Brzo spustiš pogled, zagledaš se u knjigu i zašapućeš: »Tanu rabanan«... »Rabini su učili«...

Na ulici pjeva žena pjesmu. Rutenska narodna pjesma. Radi se o malenom potočiću koji samotno teče dolinom... Onda je opet sve tiho.

Ti se zagledaš u Gitele, vaši se pogledi sukobe, a tvojim tijelom prolaze srsi. Osvoji te jedna misao, jedna tamna, nejasna misao.

»Ma jafit uma naim, ahva betamigim«: »Kako si lijepa, kako si slatka, draga, u svojim dražestima.« Juče si to molio u Pjesmi nad pjesmama, a onda pjevao sa svojim ocem; zašto si se toga odjednom sjetio? Jednoć si čitao da je po jednom komentaru ta »draga« Tora, po drugom židovstvo — ali što ima s tim posla kći tvoga rabija, što ima s tim posla Gitele?...

U tvom srcu budi se glas. Čini ti se da je to odgovor na tvoje pitanje, ali ti ga ne shvaćaš. Čini se da je taj odgovor na jednome od onih sedamdeset jezika za koje još ne zna tvoja sedamnaestgodišnja nevinost.

Pa ipak je odgovor! I kaošto uspavanka utišava dijete, ma da ono ne razumije ni riječ te pjesme, tako djeluje taj blagi i tajanstveni govor na tvoje mlado srce.

I dok se tvoje oči dive mladoj, cvatućoj pojavi djevojčice, sve ti je slade u duši — i ti kažeš najednom poluglasno:

»Iti milevanon, kale. Iti milevanon tavoi«... »Sa mnom dolaziš s Libanona, o vjerenice«... Ti nisi te riječi nikad temeljito razumio. Svakog petka uveče, kad bi došao do tog mjesta u Pjesmi nad pjesmama, ti si zastao i zagledao se po sobi.

Kako te često obuzela silna čežnja za onim ponosnim, krasnim brdom. Ti ni sam nisi pravo znao na što si mislio; činilo ti se da je to neka čarobna fantazija, neki čudesni san. O, kako dobro sada shvaćaš te slatke, božanske riječi...!

»Sa mnom ćeš doći s Libanona, o vjerenice, gledati krajinu s vrhunca Amanasa, s vrha Snira i Hermona«...

A na najvišem vršku Hermona stojite vi, rukom o ruku, a sunce vam se smiješi i sije. Oko vas cvate, i šumi, i miriše paomina šuma, nad vama je modro, vedro nebo. Blago i toplo...

Nježno se sagibaš nad lijepu djevojčicu, priviješ je k svome srcu, a ona te pogleda svojim velikim, tammim očima.

»Gitele«...!

* * *

Laki smijeh prekine tvoje sanjarenje. Gitele se nasmijala zgodnoj priči koju je čitala. Rabi se probudio. »Sefer hasidim« padne mu na zemlju. On brzo podigne svetu knjigu, poljubi je pobožno i otare si pospane oči...

A ti si se srušio s vrška Hermona i vratio se svom traktatu »Kadušin«. Još jednoć pogledaš Gitele, uzdahneš duboko; opet se njišeš i pjevuckaš: »Tanu rabanan«... »Rabini su učili«...

MAGDA BOŠKOVIĆ: ZVJERKA

*Ko mlada pomamna zvjerka
Što ludo osjeća mladost
Bježim kroz proljetnu šumu
I kličem: radost, radost!
Radost je ušla u me,
U šikaru, granje i vrela
I ja bih bježati htjela
Sve dalje, sve dalje i dalje...
I nisam više čovjek.
No ženka što juri divlje*

*Sve brže, sve jače, sve življe
Kroz opojnu proljetnu šumu.
Ne, nisam više čovjek!
Jer čovjek premalo voli,
A previše griješne boli
Patnički prima i daje.
A ja danas svetkujem mladost,
Bježim kroz šumu i radost,
Lovim u proljetnom vjetru!...*

Z a g r e b, 1930

ČIČA GROSS: PESMA

*Kad u tihoj noći
dobri mesec luta,
kad se svakom smeši,
jer svog nema puta,*

*tad mu draga širom
pendžere otvori,
neka sedne načas
k tebi — nek ti zbori.*

*O dečarcu koji
samo na te misli,
o dečarcu malom
komu život ti si...*

*Kad u tihoj noći
srebren mesec luta,*

*kad se svakom smeši,
jer svog nema puta,*

*tad mu draga usne
svoje slatke pruži,
srebrozraki celov
na njima da kruži,*

*blagi osmeh njihov
mesec neka pije
neka kroz noć tihu
slatke tajne lije...*

*Ako mesec bleđi
k meni kad zaluta,
moliću ga neka priča
po sto puta
tajne ove...*

August 1929

Z a g r e b

JAKOV MAESTRO: MESIJANSKA IDEJA U JEVREJSTVU

U 5 broju »Hanoar«-a (str. 117) spomenuo sam djelo »Haraajon hameših bej Israel« Josefa Klausnera. Ovo djelo služilo je kao podloga za izradu toga članka (za mesijansku ideju u Tori, Apokrifima i Mišni). Podatke o mesijanizmu u kasnijim vremenima crpio sam iz drugih izvora.

J. M.

Naziranje je pojedinaca i cijelih naroda na život i svijet različito. Dok optimisti nalaze u upravljanju svijetom neki red i pridaju životu neko više značenje, pa i onda, ako stvarnost katkad dovodi do očajja, pesimisti si predstavljaju ovaj svijet kao dolinu suza, bez ijedne svijetle zrake. Jevrejski je narod u svojoj kolektivnosti optimistički. Nema sumnje da je ova kvo gledanje na svijet mnogo uticalo na otpornu snagu jevrejskog naroda. Znamo da je upravo optimizam jedna od najdragocjenijih vrednota kojima smo obdarili čovječanstvo.

Jevrejski optimizam našao je najjači izraz u mesijanizmu, vjeri u Mašijaha i veličajnost mesijanskoga doba. Uz spoznaju o jednome Bogu i uz profetizam mesijanska je ideja najoriginalnija tvorevina jevrejskog duha. Mesijanska je vjera prajevrejska, samo se ona u toku stoljeća razvijala i poprimala različite forme. Razvitak mesijanske ideje mogli bismo prikazati jednom krivuljom, jer je popraćena padom i usponima. Shvatanje mesijanizma bilo je uplivisano vanjskim događajima i ovisilo o temperamentu samih profeta (i kasnijih mudraca), protagonista ove ideje.

Uzevši Bibliju — petoknjižje i profetske knjige — kao temelj i izvor svima mesijanskim pretskazivanjima, valja nam se držati samo onih mjesta koja su van svake sumnje mesijanskoga sadržaja.

U raznim epohama jače su se naglašivale različite komponente mesijanske ideje. U periodama državne samostalnosti i slobode jevrejskog naroda isticalo se čudoređe i zemaljska dobra koja će zavladata u mesijansko doba. U doba potištenosti i narodnog ropstva prvo je mjesto u mesijanskim pretskazivanjima zauzela čežnja za slobodom. Ali jedno smijemo apsolutno ustvrditi: u mesijanskoj ideji jevrejskog naroda idu paralelno državna i čudoredna, nacionalna i svečovječanaska nota. Mesijanska je ideja bila: osloboditi Jisrael od potčinjenosti i muka i putem oslobođenja Jisraela donijeti spas čitavom čovječanstvu.

Kako se daje protumačiti mesijanska ideja koja je nastala, razvijala se i dosegla vrhunac baš u jevrejskom narodu? Ovo pitanje rješava, možda najbolje, istorija našega naroda. Nijedan narod ne zna u svome djetinjstvu za tolike poteškoće i neprilike kao jevrejski. Bez svijetle prošlosti i sadašnjosti bio je taj narod prisiljen da upire svoj pogled u nedoglednu, sjajnu budućnost. Tako nastaje mesijanska vjera.

Svako doba mora da ima svoga nosioca, reprezentanta. Nema potpunog oslobođenja bez ličnosti osloboditelja, nema mesijanskog doba bez Mašijaha (Mesija). Stoga nalazimo da se pojedini profeti u biblisko doba i pojedini naučenjaci u talmudsko ne bave samo prognozama za mesijansko vrijeme, već i ličnošću Mašijaha, njegovim svojstvima i krepostima.

»Mašijah« znači pomazanik, pomazan. Taj je nadimak pripadao kraljevima i prvosveštenicima koji su kod nastupa dužnosti bili pomazani uljem. U

svome daljem razvitku dobila je riječ »mašijah« značenje nadimka za odabranike naroda, odnosno njegove osloboditelje.

A ko ima da bude Mašijah? Istinski tip jevrejskog Mašijaha je kralj David. Njegova državnička mudrost, neobično junaštvo i visoka duhovna svojstva — sve su to vrline koje je narod očekivao od svoga osloboditelja; zato je pojmljivo da je po opštem shvatanju David bio predestiniran za Mašijaha. Međutim, u prvo vrijeme još nije bilo vjerovanja u uskrsnuće mrtvih (tehijat hametim), pa se nije moglo pretpostaviti da će David lično ustati od mrtvih. Tako je nastalo tumačenje da će Mašijah biti iz kuće kralja Davida.

Već je spomenuto da je mesijanska ideja prastara u jevrejstvu i kao takva postojala davno prije samih profeta. Ali mesijanizam u svojoj uzvišenoj formi, kao nada cijelog jevrejskog naroda i utjeha za čovječanstvo, postao je po profetima. Mesijanizam je sastavni i pozitivni dio profetskih govora i njihove nauke. Profeti su potpuno poznavali život i stvarnost, ali su u životu tražili visoke ideale. Ideal dobra u budućnosti to je mesijansko poslanstvo u svim varijacijama. Očekivalo se mesijansko doba ne radi samog jevrejskog naroda, koji je trebao politički biti oslobođen, već radi samih ljudi koji ne čine dobro i pravdu. Duskora je očekivani Mašijah pretstavljen ne samo kao moćan državni suveren, već kao čovjek visokih moralnih kvalifikacija.

U Tori nema jasnih mesijanskih mjesta. Mogu se navesti samo malo-brojna mjesta za koja su svi komentari složni da se radi o mesijanskom pretskazivanju. U knjizi Berešit u odlomku, koji navodno sadržava blagoslove praoca Jakova njegovim sinovima, nalazimo i ove riječi koje se odnose na Judu: »Vladalačka palica neće se odvojiti od Jude, niti zakonodavac iz njene sredine — dok ne dođe Šilo kojemu će se pokoravati narodi.« Jednodušno je mišljenje da je riječ Šilo identična sa kasnijim nazivom Mašijah, iako su tumačenja o samoj riječi različita. U knjizi Bamidbar, u odlomku navodnih proročanstava poganskog proroka Bileama o Jisraelu, nalazimo ove riječi: »Vidim ga — ali ne sada, gledam ga — ali ne u dogledno doba; izaći će zvijezda iz Jakova i vladalačka palica iz Jisraela...« Jasno je da se ove riječi odnose na mesijansko doba; njih je primijenio rabi Akiba na Bar Kohbu vjerujući u njegovo poslanstvo.

Kada ima, po mišljenju profeta, da nastane željno očekivano mesijansko doba? Dok su neki mišljenja da će se Mašijah pojaviti u nedogledno doba, izrazivši to riječima »vehaja beaharit hajamim...« ili »bajom hahu...« — drugi su se profeti nadali skorom, brzom dolasku Mašijaha; možda će i sami biti svjedoci toga blaženog doba. Događalo se da je neki profeta, razočaran događajima koji su pobijali njegove nade i očekivanja, korigirao svoje prvotno mišljenje te je nakon što je imao posve određenu sliku o ličnosti Mašijaha, ovu preudesio i prebacio mesijansko doba u posljednje dane — ahrit hajamim.

Razmatrajući logičnu vezu raznih proročanskih pretskazivanja profeta, smijemo uspostaviti taj princip koji je važio manje-više za sve njih: posljedica grijeha je kazna koja budi na pokajanje i pokoru: tešuva; pokajanje dovodi do spasenja: geula.

Jevrejski je narod mnogo griješio — tvrde svi profeti. A grijeh se ispašta samo osjetljivom kaznom. Zla koja se spremaju označuju proroci izrazom »jom Adonaj« — Gospodnji dan; u kasnije doba »jom hadin« — sudnji dan. U epohi mišne označuju se sva zla i nesreće imenom »hevlo šel Mašijah«. Amos, Hozea, Maleahi, nagoviještaju »dan Gospodnji« koji se sprema samo za Jisrael: »Biće jauk po svim ulicama, po svim putovima govoriće: jao, jao, ratare zvaće

na žalost i na tugu one koji naricati umiju... Teško onima koji žele dan Gospodnji! Čemu nam dan Gospodnji — tad je mrak a ne svijetlo.« (Amos). Prema riječima drugih profeta zlo Gospodnjeg dana osjetit će poganski narodi koji ne poznaju Boga. Jezaja i Jeremija, Joel i drugi, zadojeni univerzalističkim idejama, nagoviještaju Gospodnji dan za Jisrael i sve ostale narode. Štaviše, sama će priroda osjetiti strahote dana. Jezaja veli: »Jer će doći dan Gospodnji na sve ohole i ponosite, na svakoga koji se podiže, te će biti ponižen; na sve cedre libanonske velike i visoke, i na sve hrastove bašanske; na sve gore visoke i sve brežuljke uzdignute; na svaku kulu visoku i na svaki tvrdi zid...« Jeremija veli: »Pogledah na zemlju — bez obličja je i pusta; pogledah na nebo — a svjetlosti njegove nema. Pogledah na gore — one se tresu, svi brežuljci drmajuju se. Pogledah — i nema čovjeka, sve ptice nebeske su odletjele. Pogledah — i Karmel je pustinja, svi njegovi gradovi oboreni od Gospoda. Jer ovako veli Gospod: sva će zemlja opustjeti, ali je neću sasvim zatrti.« — Cefanija veli: »To je dan kada će biti gnjev, dan kada će biti tuga i muka, dan kada će biti pustoš i zatiranje, dan kada će biti mrak i tama, dan kada će biti oblak i magla.«

Geula je posljednji stupanj u skali mesijanskog doba. Nahum i Jezaja II govore i o vjesniku osloboditelja: mevaser, mevaseret Cijon. Kasnije su ulogu vjesnika dodjeljivali proroku Eliji. Maleahi, posljednji jevrejski profet, najavljuje dolazak proroka Elije prije Gospodnjeg dana. »Evo šaljem vam proroka Eliju prije nastupa velikog i strašnoga dana...«

Mnogi se profeti slažu u mišljenju da će samo jedan dio naroda, neznatni ostatak, doživjeti geulu. To je značenje izraza »šeerit Jisrael«, prema Amosu »šeerit Josef«, a Jezaja pretskazuje »šear jašuv«. Taj ostatak sačinjavaće dobri, pravedni i čedni, ukratko elita naroda, a sastojat će se od preživjelih i jisraelskih i judejskih plemena. Sjedinjenje kroz stoljeća razjedinjenog jevrejskog naroda u Jisraelce i Judejce biće jedan od najznačajnijih događaja u mesijansko doba. »Toga dana Gospod će opet podignuti ruku svoju da otkupi ostatak svoga naroda koji će ostati od Asirije i Egipta, od Patrosa i Etiopije, od Elama i Hamata i morskih otoka. Skupit će odbačene od Jisraela, a raštrkane od Jude okupit će sa četiri kraja svijeta. Zavisti Efrajima će nestati, a neprijatelji Judini biće istrijebljeni; Efrajim neće zavidjeti Judi, Juda neće nanijeti zlo Efrajimu — nego će složno ići na Filistejce na zapadu, zajedno će plijeniti narode istočne, na Edomljane i Moabljane dignuće ruke svoje, a sinovi Amonovi biće im podložni« (Jezaja).

U doba geule provodit će se »Kibuc galujot«, tj. Jevreji, poraštrkani po svim zemljama, imaju se okupiti i povratiti u domovinu. Ovo očekivanje, nagoviješteno već u knjizi »Dvarim«, obuzimalo je sve profete bez razlike. U opisu veličajnog povratka Jevreja u domovinu nijedan se profeta nije dovinuo pjesničkih visina kao Jezaja II. Međutim, kad se narod vratio iz Babilona, stvarnost je bila suviše kruta i daleko odmicala od onoga kako ju je zamislio prorok-pjesnik.

Profeti su naglašavali političku vlast i moć jevrejskog naroda u mesijansko doba. Samo što ta moć znači za jedne prioritet Jevreja prema drugima narodima, dok drugi očekuju samo da će jevrejski narod biti ravnopravan ostalima i kao takav neće biti podložan kao dosada.

Zemaljsko dobro i blaženstvo nakon dolaska Mašijaha opisano je u svijetlim bojama od svih profeta. Momenti toga blaženstva jesu: mir među ljudima i među narodima, prestajanje ratova, harmonija u prirodi i ljubav među životinjama, prevelika plodnost zemlje. Amos veli: »I povratit ću roblje svoga naroda Jisraela, opet ću sagraditi puste gradove i naselit će se, zasadit će vinograde i piti vino iz njih, sadit će vrtove i jesti ploda iz njih.« Hozea veli: »Biću

kao rosa Jisraelu, procvjetaće kao liljan, i pustiće žile svoje kao libanonsko drveće. Raširiće se grane njegove, ljepota će mu biti kao u masline, a miris kao libanonski...» Jezaja veli: »Gospod će stvoriti nad svakim stanom na gori Cionskoj oblak danju s dimom i svjetlost ognjenog plamena noću... Biće koliba da sjenom zaklanja danju od vrućine, da bude utočište i zaklon od poplave i dažda... U onim danima biće klica Gospodnja na slavu i čast, plod zemaljski na krasotu i diku ostatku Jisraela... I daće (Gospod) dažd sjemenu tvojemu koje ćeš posijati na njivi, a hljeb od roda zemaljskog biće obilat i sit; stoka će tvoja tada pâsti na paši prostranoj, volovi i magarci što obrađuju zemlju ješće čistu i prorešetanu zob...«. Jezaja II nagoviješta doba kada će svijetlo mjesečine biti kao sunčevo, a ovo sedmerostruko jače no prije.

Od Jezaje ovamo naglašavali su profeti i duhovno blaženstvo koje će obuzeti ljude u mesijansko doba. Ovo duhovno blaženstvo u profetskom smislu znači poznavanje Gospoda — »daat Elohim«, a ono ima da se proširi ne samo na Jevreje već i ostale narode. Drugi simptomi toga blaženstva biće vlast dobra i pravde, novo srce i novi duh, vječnost jevrejskog naroda i savršenstvo svečovječanstva. Opet se moramo pozivati na Jezaju: »...Neće više jedno drugome nauditi ni nanijeti štete na svoj svetoj gori mojoj, jer puna će zemlja biti poznavanja Gospoda, kaošto je more puno vodom.« Dok su Faraoni nalazili ideal u piramidama, sagrađenim na lješinama tisućâ robovâ, dok sâm Hamurabi stvara zakonik nabranjem svojih pobjeda — jevrejski je ideal bio i ostao: da se zemlja puni poznavanjem Gospoda. Među prvim svojim govorima nagoviješta Jezaja i ovo: »Vehaja beahrit hajamim... I biće posljednjih dana, savršena će biti kuća Gospodnja na vrhuncu gora, uzvišena od svih brežuljaka i stjecaće se onamo svi narodi. Ići će mnogi narodi govoreći: hodite da idemo na goru Gospodnju, u dom Boga Jakova, neka nas uči svojim putovima i hodaćemo njegovim stazama. Jer će iz Ciona izići Tora, a riječ Gospodnja iz Jerušalajima.« Vidimo, dakle, da će mesijansko doba obuhvatiti sve narode, ali kao narode. Neće to biti beskrvni kozmopolitizam, već zdravi internacionalizam u kojemu će se osjetiti nota svakog pojedinog naroda. — Jezaja II je proširio ideju nagovještavajući da će Jisrael biti »or la-gojim« — svijetlo i putokaz ostalim narodima.

Mašijaha ne znaju svi profeti; Gospod je jedini osloboditelj naroda. U nekim biblijskim knjigama nema spomena o ličnom već o kolektivnom Mašijahu što se označuje sa »malhut bet David« i slično. — Hozea, Jezaja I, Miha, Jeremija govore o Mašijahu kao idealnoj ličnosti. Opisuju ga kao čovjeka najviših moralnih i duhovnih kvaliteta: pun će biti znanja i razuma, bogobožan, pravedan, dobar i čedan. Jezaja veli o njemu: »Na njemu će počivati duh Gospodnji, duh mudrosti i razuma, duh savjeta i sile, duh znanja i bogobožnosti. Neće suditi po viđenju svojih očiju, niti će po čuvenju karati — nego će po pravdi suditi siromašnima, po pravici karati čedne, udariće zemlju prutom ustiju svojih, i dahom usnica ubiće bezbožnika. Pravdom će se opasati za bedrima, a istina će mu biti pojas po bokovima.«

Valja tude spomenuti još knjigu Tehilim. U toj zbirci od 150 psalama rijetko ćemo naći koji psalam s izrazitom mesijanskom tendencijom. To već leži u samoj naravi lirsko-subjektivnog sadržaja psalama. Ali je autor mnogog psalama znao da se uzdigne nad svoj bol, vidio je zlo od kojega pati čitav narod i nadao se boljim vremenima. Ako i ne dolazi u psalmima mnogo do izražaja vjera u ličnost Mašijaha, mnogo se u njima govori o utjesi Ciona i okupljanju raštrkanih sinova. S pravom veli Bude: »U najširem smislu cijela je knjiga Tehilim mesijanska, jer je puna čekanja oslobođenja i čežnje za njom.«

Apokrifi su uglavnom nastavak skupine spisa u Bibliji. U njima nema mnogo ideja o mesijanizmu. Mesijanska ideja nije ondje posve napuštena, samo nije opsežno obrađena i protkana bujnim slikama. Ličnost Mašijaha nije spomenuta ni u jednoj od apokrifnih knjiga, tj. spominje se »kuća Davidova«, ali ne »sin Davidov«. — Naprotiv apokaliptičke označuju prelaz u talmudsku agadu i kršćanstvo u svome primarnom, jevrejskom obliku. Sadržajem su bogatiji i raznobojniji od apokrifa. Ove su knjige naročito bogate mesijanskim opisima. Jom ha-din dobio je na pr. mnoge nove boje, nepoznate u Bibliji. Ličnost Mašijaha zauzima u tim knjigama važno mjesto i protkana je mnogim legendama. Među apokaliptičkim knjigama prvo mjesto zauzimaju Baruh i Ezra IV, nastale odmah iza razorenja drugoga hrama, i u njima zauzima mesijanizam vrlo važno mjesto. — U doba brojnih nesreća i narodnih katastrofa (počevši Herodovom vladom i bunom iza njegove smrti, preko rimskih prokuratora u Judeji do samog razorenja hrama i gubitka državne samostalnosti) apokrifne i apokaliptične knjige jačale su jevrejski narod, ulijevale mu nadu u bolju budućnost i ponovno oslobođenje. Gajile su duh koji je pripremio teren i samom Isusu iz Nazareta.

★

Prelazeći na prikaz ideje o mesijanizmu i Mašijahu u talmudskoj literaturi, osjetićemo znatnu razliku između tanaita — naučenjaka iz mišne (do kraja II stoljeća) i onih iz gemare. Obično se misli, tako bi i trebalo da bude, da je onaj dio iz mišne bolji, originalniji. Međutim u pogledu mesijanske misli lako je razabrati koliko su na stvaranje njena prikaza uticali veliki istoriski događaji u periodu mišne: razorenje hrama i nesretno završena Barkohbina buna. Iznenaduje da upravo prvi tanaiti nisu ostavili mesijanske izreke. To se donekle daje time opravdati, što je tada još na oko postojala neka autonomija Jevreja u Palestini, a bilo je i opasno na glas izraziti očekivanje promjena. Do samog razorenja hrama nije se u tom pogledu mnogo promijenilo.

Ali tuga za razorenim hramom dala je nove hrane i poleta mesijanskim nadama. Tako možemo da razumijemo da je jedva šezdeset godina iza razorenja hrama mogao Barkohba da digne bunu protiv moćnog rimskog imperija, i tu je bunu podupirao lično rabi Akiba. Konac smjelog Barkohbina poduzeća je poznat. Tvrdokorni Jevreji okrutno su upokoreni od Hadrijana, a sam rabi Akiba platio je svoje sudioništvo životom. Strašni događaji iz godine 135 toliko su se urezali u pamet rijetkih proživjelih, da su se odrazili i u mesijanskim očekivanjima. Profetski »dan Gospodnji« dobio je nove, konkretnije i strašnije crte u opisu »hevlo šel Mašijah«. Nastaje slika o Mašijahu koji umire u borbi za oslobođenje Jisraela, iza kojega će doći pravi Mašijah ben David. Zaključkom mišne prelazi postepeno hegemonija jevrejstva iz Erec Jisraela u Babilon. Otkinut od svoje zemlje narod je sada stvorio mistično-vjersku mesijansku pretstavu, a političko-državna nota se gubila.

Ispitujući nekoje glavne momente mesijanske nauke, prikazane u porazbacanim izrekama Talmuda, napose u mišni, nameće se ovo komplicirano pitanje: da li i koliko se daje odijeliti mesijansko doba od drugoga svijeta? Imade mnogo slika koje najavljuju »olam haba«, a važe, sigurno, za vrijeme nastupa mesijanskih dana. Možemo postaviti ovaj kriterij: odlomci koji najavljuju idući svijet u raznim zemaljsko-materijalnim oblicima jesu istovjetni s mesijanskim danima. Mjesta koja govore o uskrsnuću mrtvih, o raju i paklu i slično odijeljena su od mesijanizma. Jer sve to dolazi poslije smrti, a mesijansko doba je sadanji život u promijenjenoj formi. Tako misli i Majmuni koji u »Mišne tora« veli: »Mesijanski su dani život ovoga svijeta, svijet će ići svojim tokom, jedino će se Jisraelu povratiti kraljevstvo.«

Nije toliko važno trajanje mesijanskog doba koliko njegov nastup. Evo jednog zanimljivog primjera iz traktata Sanhedrin: »Nakon 4231 godine po stvaranju svijeta, ako ti neko kaže da kupiš polje vrijedno 1000 dinara za 1 dinar, ne kupi, jer Mašijah dolazi, a polja će biti besplatno porazdijeljena.« Sam rabi Akiba bavio se računima o dolasku Mašijaha — i prevario se. Naskoro se proširilo naziranje da »konac« dolazi nenadano. I ubrojili su dolazak Mašijaha u onih sedam stvari koje su ljudima nepoznate. Jedna izreka veli: tri stvari se javljaju nenadano: nalaz, zmija i Mašijah. Što se tiče samog dana, rabi Ješua bio je mišljenja da Mašijah dolazi u nisanu, rabi Eliezer ga je očekivao u tišriju, a jedan treći tanaita na sam Tiša beav.

Koji su uslovi da se ubrza dolazak Mašijaha? Među prvim zahtjevima nalaze se pokora i vršenje svetih obreda. Tako se razumije izreka rabi Šimon ben Johaja: »Kad bi Jisrael čuvao dvije subote prema odredbama — bio bi izbavljen.« Međutim se ova izreka može i tako tumačiti, da je geula moguća jedino u slozi i jedinstvu vaskolikog jevrejstva. Jer na drugom mjestu se veli: »Ako se Jisrael združi u jedno — nada se brzo geuli.« Ali pokora — tešuva i dobročinstvo — cedaka dovode također do geule. Jedno možemo smatrati kao dominantno naziranje u Talmudu: grijesi ne mogu spriječiti dolazak geule, ali je mogu usporiti.

U vezi s dolaskom Mašijaha mnogo se govori u Talmudu o »bolovima Mašijaha« — hevlo šel Mašiah. Smijemo ustvrditi da se taj izraz ne odnosi na lične bolove samog Mašijaha već označuje strahote dana prije nastupa Mašijaha. Prije nastupa Mašijaha »drzovitost će se širiti, skupoća će dosegnuti kulminaciju, vinova loza će roditi, a vino će skupo biti, vijećnica će se pretvoriti u javnu kuću, ishlapiće mudrost naučenjaka, mladići će sramotiti starce, odrasli će odati poštovanje mladima, sin će vrijeđati oca, kći će se dignuti na majku.« I ovo su simptomi Mašijahova dolaska: sedam godina prije dolaska Mašijaha; u prvoj godini na jedno mjesto će padati kiša na drugo neće; u drugoj godini će se javiti znakovi gladi; u trećoj godini zavladaće teška glad, ljudi i žene će pomrijeti, a Tora će se zaboraviti; u četvrtoj će godini biti početak sitosti; u petoj godini zavladaće obilje, svijet će jesti, piti i veseliti se, a Tora se vraća; u šestoj godini glasovi; u sedmoj ratovi — a na kraju sedme dolazi »ben David«. Velik je bio strah Jevreja pred mesijanskim danima. Nekoji su čak izrazili želju da ne dožive dolazak Mašijaha, da izbjegnu popratnim strahotama. Na ovo bi odvratio rav Josef: »Nek samo dođe Mašijah i neka ja doživim čas u koji ću moći sjediti u sjeni sedla njegova magarca.« Kod kasnijih mudraca imade slika o patnjama samog Mašijaha: nalazi se pred vratima Rima, potišten i ranjav, među drugim siromasima i bijednima. »Svojevoljno je Mašijah primio na sebe teške muke da oslobodi sav Jisrael, sve mrtve od Adama onamo, sve pobačene i one koji su bili u mislima Gospoda da budu stvoreni.« — Ima li mogućnosti spasiti se teških mesijanskih dana? Ima. »Nek se čovjek bavi Torom i dobročinstvom« — veli rabi Eliezer. A na drugom mjestu se veli: »Ako budete čuvali subotu, spasićete se od tri zla: bolova mesijanskih dana, Goga, Magoga i sudnjega dana.«

Profeti su polagali pažnju više na prilike u mesijansko doba dok je ličnost Mašijaha jedva spomenuta. Samo ime »Mašijah« za nosioca mesijanskog doba nepoznato je u Bibliji. U izabiblističkoj epohi Mašijah stoji u središtu svih očekivanja. Kod tanaita je Mašijah tek moćan kralj, visoko moralan čovjek, politički i duhovni vođa Jevreja i cijelog čovječanstva. Općenito, u izvornim mjestima, koja se odnose na Mašijaha, ne pridaje mu se svojstvo što prelazi granice ljudske prirode. Najviše je to neki natčovjek, ali njegovo je kraljevstvo zemaljsko, »od ovoga svijeta«. Istina, činiće čudesna, ali to su činili i drugi mu-

draci i pravednici, a u mesijansko doba i čudesa će biti norma. U kasnijim opisima ima Mašijah i nekih božanskih svojstava što je moglo nastati i uticajem kršćanstva. I začudo — dok će Mašijah morati silom prilika da vodi ratove, Jisraelu će se otkriti u znaku mira. Kao vladalačka palica služiće mu čarobni štap Aronov koji je procvao u pustinji. — Inače imade mnogo talmudskih legendi koje govore o sjaju i pompu Mašijaha i njegove pratnje u slikovitim bojama kako ih samo mašta Orientalca može zamisliti. Dok su se jedni nadali da će Mašijah doći u trijumfu koji zapanjuje, drugi su očekivali da će njegov dolazak uslijediti u čednosti. Tako su bukvalno prihvatili riječi proroka Zeharje za Mašijaha »siromah i jaše na magarcu«. Neki je perziski kralj u cinizmu rekao Jevrejima: »Velite da će vaš Mašijah doći na magarcu, ja ću mu pokloniti brza konja.« Na to mu odvratiše: imaš li ga od stotinu boja?

Sve do sada bila je riječ samo o jednom Mašijahu. Teško je pitanje postanka pretstave o drugome Mašijahu — Mašijah ben Josef. A priori odbacujemo kršćansko mišljenje da Mašijah ben Josef ima svojom smrću da otkupi grijeh cijelog Jisraela, jer je to nepoznato u Jevrejstvu. Prema jednoj pretpostavci misao o Mašijahu ben Josefu, koji pada u borbi, nastala je nakon Bar-kohbine smrti. Mogućnost je i ta da je kod ostataka jisraelskih plemena postojala nada u oslobodioca ben Josefa kao što se u Judeji očekivao ben David. Mašijah ben Josef će da vodi borbu protiv neprijatelja, u borbi će i sam da podleće, a iza njega će doći onaj pravi — ben David. Pretstava o dvostrukom Mašijahu mogla je nastati i na ovaj način: prema duhovnim svojstvima, koja se pripisuju Mašijahu, teško ga je zamisliti kao borca i ratnika. Mora biti, dakle, drugi, određen unaprijed za borbu, a ima pripadati Efrajimu, po značenju drugome plemenu iza Jude. Mašijah ben Josef spremiće teren za geulu, pobjedom nad Gogom. Tu je borbu pretskazivao profeta Ezekiel. Borba će se voditi u početku mesijanskih dana, ali prije potpunog oslobodjenja. Borba s Gogom uspoređuje se sa najstrašnijim što može čovjeka zateći. Obrana od Goga biće važniji događaj od izlaska iz Egipta što će se u mesijansko doba zaboraviti. — U svakom slučaju vjera u Mašijaha ben Josefa nije obuzela sve slojeve naroda kao ona u ben Davida.

Nakon uništenja posljednjih neprijatelja počinju mesijanski danj ili mesijansko kraljevstvo = malhut šamajim = malhut šadaj. Političke prilike biće sjajne. Postojaće i drugi narodi i kraljevstva, ali nad Jisraelom neće niko vladati. Još više, svi će narodi donositi darove kralju Mašijahu da ga odobrovolje. — U Talmudu se mnogo govori o »otot ha Mašijah«. Ne treba tu razumjeti čudesa koja će sam Mašijah da učini, već općenito čudesa mesijanskih dana. Opisi o čudesima mesijanskih dana postali su, vremenom, suviše fantastični: pšenica će biti visoka kao palma, zemlja će dati ploda istoga dana kad se posije, drveće će dati ploda istoga dana kad se nasade; tijelo čovječije promjeniće se u mesijansko doba, i poprečni čovjek biće visok 200 stopa; zemaljsko blago ljudi povećaće se pravednom razdiobom posjeda.

Jevrejska mesijanska vjera, nastala poglavito iz političke čeznje, ostala je, kraj sve duhovne visine, zemaljska i politička. Mesijansko kraljevstvo zapravo je kraljevstvo Davidovo, kraljevstvo ovoga svijeta.

★

Otprilike u isto vrijeme kada djeluju učenjaci mišne (u I i II stoljeću) nastale su neke druge knjige koje su snažno uticale na kulturu i religiju cijelog čovječanstva. To su knjige Novog zavjeta koji sačinjavaju četiri Evanđelja i mnoge poslanice. Već i s obzirom na vrijeme, kada su napisane, mora nam biti jasno da ima u njima mesijanskih ideja. Ali teže je odijeliti ono što učenici i sljedbenici Kristove nauke svode na samoga njihova Mesiju od onoga što važi

za mesijansko doba i očekivanog Mašijaha. Prema evanđelju Mateja i Krist govori mjestimice o onome koji će iza nje doći. I poslanica Pavla govori u više navrata u vezi s mesijanskom naukom o onome koji tek dolazi. Ali ove knjige su imale vrlo malo ili nikakva uticaja na shvatanje jevrejstva o mesijanizmu.

Za proučavanje mesijanske vjere mnogo su zaslužni naučenjaci koji su sastavljali pojedine dijelove svagdanjih molitava. Mesijanske nade i očekivanja jasno su izrečene u kadišu, pojedinim blagoslovima »šemone esre« i zaključnom ostsjeku svake molitve »alenu lešabeah«. Na visoke blagdane imade više takvih molitava. Pijutim i druge pjesničke sastavke s mesijanskom tendencijom ne uzimamo tu u obzir, jer ovi spadaju u kasnija vremena.

Uzevši sve do sada napomenuto o Mašijahu i mesijanskom dobu nameće se sama od sebe jedna konstatacija: u detaljima mogli su se pojedini autoriteti razilaziti, ali mesijanska ideja kao takva obuzimala je cijeli jevrejski narod. Ne puštajući ni časka s vida da je mesijanizam uvijek bio produkt političkih, kulturnih i ekonomskih prilika u kojima su živjeli Jevreji, možemo ovako odrediti stav pojedinih jevrejskih stranaka prema vjeri u Mašijaha pri kraju državne samostalnosti. Grupa celota je fanatički očekivala dolazak Mašijaha; činili su mnoge pokušaje da djelom uskore taj dolazak. Njihov je mesijanizam bio, dakle, političke prirode. Protutežu njima sačinjavali su cadokiti. Grupi su pripadali aristokrati, svećenici, činovnici koji su duhovno bili skloni asimilaciji, a u politici oportunisti. Cadokiti, iako nisu nijekali vjeru u Mašijaha, bili su u tom vjerovanju oprezniji, jer je to bilo skopčano političkom opasnošću. Za esejce je mesijanizam značio mističnu vjeru. Ostaju još farizeji, gro i srž naroda. Za njih nije mesijanizam bila fantastična ideja, već su vjerovali u Mašijaha svom dušom i svim srcem stvorivši od njega politički i duhovni ideal.

U posljednjem stoljeću državne samostalnosti Jevreja vladale su u Palestini očajne prilike u svim pravcima. Politički: u to doba pada okrutna vlada Herodova, međusobna svada njegovih nasljednika, prejako uplitanje rimskih prokuratora u jevrejske poslove, a od autonomije je ostala slaba sjena; ekonomski i nepodnosljivi porezi, ograničenje lične slobode, zanemarivanje poslova, bune protiv Rima kulturno: česte trzavice i nesuglasice između pristaša farizeja i cadokita o sitnim pitanjima. U toj nepovoljnoj atmosferi, razumljivo je, pojavili su se mnogi tzv. lažni mesije da im se zakratko zametne trag. Među ostalim u isto vrijeme se pojavio onaj u čije mesijansko poslanstvo vjeruju milijuni ljudi: Isus iz Nazareta. Nije tu mjesto da se pozabavimo osobom i naukom ovoga Jevreja. Ali jedno možemo da utvrdimo: Isus je uvijek najavljavao »nebesko kraljevstvo« potpuno duhovne naravi — šelo meolam ha-ze, dok je naše, jevrejsko naziranje preobraziti ovaj zemaljski svijet u nebesko kraljevstvo, uz političku slobodu za Jevreje — letaken olam bemalhut šadaj. I to je jedan od glavnih momenata zbog kojih su Jevreji odbacili nauku Isusa iz Nazareta.

*

Odlomak o lažnim mesijama zauzima važno mjesto u istoriji našega naroda. U svako doba kada su jadi postajali teži, nepodnosljivi budile su se mesijanske nade. Uvijek se našao onaj koji je navodno trebao da te nade provede u djelo, da bude Mašijah. Jesu li to uvijek bili lažni mesije? Bilo je među njima mističara, egzaltiranih duša, katkada i avanturista, ali namjerno lažnih najmanje. U stoljeću krstaških ratova, dok su s jedne strane s temelja uništene brojne opštine, a s druge strane sama Palestina mijenjala gospodare, pojavili su se mnogi takvi lažni mesije, u raznim zemljama, ali se o njima zna još vrlo malo.

Najpoznatiji u ovom periodu je David Alroj koji se pojavio u Perziji sredinom XII stoljeća. Koncem XV stoljeća dostigli su jadi galuta vrhunac, i nacionalni duh je našao u mesijanskom sanjarenju izvor snaga. Izagnani Sefardi, donekle mistički nastrojeni, unosili su te ideje u svaki kut zemlje. Nastao iz čežnje jednog čitavog naroda stvorio je grandiozni san o narodnom oslobođenju oduševljene junake, borce i mučenike, naravno i avanturiste. U to doba pada pojava i djelovanje dvojice vrlo poznatih lažnih mesija: Davida Reubenija*) i Šloma Molha.

Duhovni vođa španskih egzulanata don Jichak Abrabanel posvetio je zadnje dane svoga života učvršćivanju mesijanske dogme. Odlučno je odbijao mišljenje Josefa Karo da je mesijanska ideja sporednog značenja u jevrejskom vjerovanju. Jednu cijelu knjigu napisao je o Mašijahu i mesijanizmu, i još je pokušao da utvrdi godinu nastupa mesijanskog doba. — Pod teškim dojmom strahota koje je poljsko jevrejstvo podnijelo od hetmana Hmeljnickoga godine 1648 razmahao se mesijanski pokret, potaknut od mistika Sabataja Cvija. Ovaj je završio karijeru razvikanog Mašijaha prelazom na islam. Stotinu godina kasnije završio je u Poljskoj Jakov Frank ulogu Mašijaha prelazom u kršćansku crkvu. — Jedan od prvaka kabalista, šarlatanske prirode, Abraham Abulafia iskazao se mesijom tvrdeći da mu je Gospod objavio »konac egzila i početak oslobođenja Jisraela« za godinu 1290.

Pojavom Zohara oživješe iznova mesijanske nade. U samoj knjizi mnogo se govori o propasti narodâ i državâ, o trijumfu Jisraela i povratku u Svetu Zemlju kao i čudesima uskrsnuća mrtvih. — U XVI stoljeću bilo je središte mistikâ u Safedu. Među njima se isticao Rav Jichak Lurja (Ari). Za njega se priča da je stalno išao sa svojim učenicima u petak po podne izvan grada da dočekaju šabat. Jednom im predloži da slave šabat u Jerušalajimu. Put je dalek i prirodno ne bi mogli stići prije nastupa šabata. Jedni su učenici bili spremni, drugi su tražili da jave ženama. Na to im Lurja reče: »Teško nevrijednima. Upravo sam vidio Mašijaha gdje se približavao Jerušalajimu, i da ste bili odlučni konačno bi se oslobodili galuta; s a d j e p r o p u š t e n p r a v i č a s.« — Ovoj je školi pripadao Josef de la Rena koji je nasilno htio da dovede Mašijaha. Jedini trajan plod književnosti mistika u Safedu ostala je do danas Alkabečova pjesma »Leha dodi«.

U XIX stoljeću mnogi su Jevreji na Zapadu htjeli opravdati svoj asimilatorski stav tobožnjom mesijanskom misijom Jevreja među narodima. Hermann Cohen je nastojao dati ovome shvatanju filozofski sistem. Međutim je on sam u posljednjim svojim godinama donekle korigirao svoj stav i jednom prilikom priznao se kao »baal tešuva«.

Mesijanizam je bio i ostao najvjerniji pratilac jevrejskoga naroda u toku njegove duge istorije, samo se on u raznim prilikama manifestirao u raznim oblicima. Makar izgledalo suviše partajski uskogrudno ne mogu se oteti osjećaju da se u našim danima mesijanska ideja manifestira u cionizmu. Svi mesijanski elementi profeta i kasnijih jevrejskih mudraca našli su divnu sintezu u cionizmu. Ovo je naš credo. Kao što je u prošlosti iza svake nedaće vjera u Mašijaha bila jača i življa, i danas ostajemo iza svakog udarca čvrsti i dalje nepokolebivo vjerujemo u pobjedu cionizma.

Sarajevo 1930

* Vidi i vanredno lijepi roman Maksa Broda: »Reubeni, Fürst der Juden«.

SAMUEL ROMANO: „TARŠIŠ“ MOŠE BEN EZRE

(Derdan srednjevekovne poezije)

To je knjiga pesama, originalni tip zbirke koji je Moše ben Ezra stvorio. Moglo bi se reći, to je jedna velika pesma, sastavljena iz mnogih malih, ponajviše od 2—5 stihova. Svaka je pesmica zasebna celina (mislí i slikâ), a predmet joj je tema koja je naznačena na početku svake glave. Knjiga se deli u 10 glava; na početku je svake označena jednim arapskim i hebrejskim stihom tema o kojoj se u toj glavi peva. Napočetak je pesme posveta. Kome je knjiga posvećena, ne zna se sigurno; u dva stiha, koji stoje pre posvete, veli:

Evo derdana pesme moje čije će svetlo da svetli stranama sveta.

Ruka Mošeove misli postavila ga je na vrat kneza, Meirova sina.

Dakle, slavljjenik je sin Meira, a kasnije u 1 gl. spominje ime Abraham; iz toga zaključuju da je knjiga posvećena pesniku Abrahamu ben Ezra koji je sin Meira.

Knjiga se zove Anak (derdan) ili Taršiš prema broju stihova u knjizi, תרשיש = 1210. U svakoj pojedinoj glavi broj stihova odgovara brojčanoj vrednosti jednog dragulja na pr. 1. gl. lešem לשם = 370.

Knjigu je po svoj prilici napisao u tudini, jer u njoj spominje lutanje i nevernu braću; ali svakako još pre dragine smrti, jer se tome ne nalazi nikakvog odjeka u celoj knjizi — to ne bi bilo moguće, da mu je draga bila već mrtva.

Sadržaj je vrlo raznolik:

U prvoj najvećoj glavi pesmice su u slavu velikog čoveka i prijatelja kome je knjiga posvećena. U njima slavi veličinu, mudrost, dobrotu i mnoge druge odlike toga čoveka u sjajnim bojama i velikim rečima. Svaka pesmica hvali nešto drugo, sve novim slikama i novim poredbama. Pesnik ne štedi ni malo svoje mašte, razbacuje sjajne iskre u obilju. Da bi se prikazale sve pojedinosti i bogatstvo u slikanju iste teme, trebala bi da se prevede cela glava, a to mi je ovde nemoguće:

*Da je vreme oko,
Ko što je mudrost svega*

*zenica bi u njemu bio
umu njegovu kći...*

*Kuća je Jisraela vinograd Božji,
Svet i na njemu stvoreno*

*a ovaj u njemu alhene grozd.
ko otštetu njemu postavi Bog.*

*Istina, svaki što s' nada biće ko on,
mogu l' se ljudi u nebo dići,*

*nada je ludih, samo mu vići,
hoće li zvezde na zemlju sići!?*

*Zvezde visina po imenu zove
i reči svojom i perom pisca*

*i mudrim ih srcem on broji,
junaka se čete ne boji.*

*Mužu, uz tvoje svetlo dvostruka su
svetlila*

dana i večeri se u podne pretvorili...

Dobar dio bujnosti u hvalama i slavi može da odbije na račun lepog, pesničkog izražavanja, držeći se izreke samih pesnika toga vremena: »Najbolje u pesmi je laž« (מיטב השיר כזבו)

»Glava druga, o promeni doba i vremena i lepoti vrtova i pevanja«.

Sadržaj je druge glave: vino, pesma i ljubav. Svaka je pesmica u toj glavi svetla slika, poklik opojnosti, smeh čoveka u proleću. U njima se peva o slasti života i o pijančevanju u vinu i ljubavi. — Je li to uvek verni odjek pesnikove duše? Mnogo je toga bilo uobičajeno, tako se ta pesma pevala, ali često veli u njima i sam pesnik, pije vino da uguši u njemu bole...

Draga, nek bude rumenila usana

Ljubi mi usta uvek i napoj me

tvojih

*moj plod, i sok tvojih grudi dar;
vinom dobrim nepca tvog dok se
opijem...*

*Gledaj čašu što ko munja seva
kad gredice natapa kiša s neba*

*da mi uništi tugu i njene čete,
i kvasi na zemlji brazde od pluga.*

Izgled je jabuke ko izgled

beloće draginog lica kada se stidi...

*Ako sok grožđa promešaš
kakav je čovek u kom su*

*s vodom — promeniš zlato;
u miru druzi dobar i zao.*

*Podaj blago, ma kako drago,
Ako je ruka s čašom na istok,*

*za čašu vina, i svaku robu.
postavi usta na zapad njojzi.*

*Gledam zvezde na nebu
dok nije svanula zora — ko golub*

*i čine mi se ko procvali vrt;
ispod krila gavrana što odleti.*

Nemoguće je ukratko izneti sve nijanse u kojima su tu opevani vino, pesma i ljubav. Svaka je glava u Taršišu bogat mozaik različitih kombinacija jedne šire teme. Slike su ovoj glavi vrlo uspele.

Treća je glava »o izvorima vode i rekama i pesmi ptica na granama«.

Tu smo usred proleća, u šarenilu procvale prirode, usred pesme ptica i žubora voda; tu cveta behar i mirišu gredice ruža. Pesnik zove da se pije u slavu prirode; on kliče i peva veselo, jer mora, jer ne može da tuguje dok oko njega sve ječi u kliktanju mladom životu:

*Kako bih zabrinut bio slušajući žubor vode i glas slavuja, gledajući ševu,
sedeći u seni mirte, a cveće mi u vrtu ko šareni ćilim i jastuk.*

Zove da uživa život u obnovljenoj prirodi...

Četvrta je glava o rastanku i bolima rastanka, o ljubavnoj čežnji, o dragoj i njenim vrlinama i o požudiza njom.

Taj je sadržaj bogato variran.

Ukras palača, devojko plemića

ko lice svetlila sjajna i lepa...

*U duši mi, ljubljeni, draga,
nema joj mane do l' grudi*

*u nje zenica ko strela,
što srca žudećih rani.*

*Sok drage ko tuča
lice joj ruža, a kovrčica*

*upali srce i sažga,
njen anđeo čuvar.*

Ista hebrejski:

*Rok jaalat hen kevarad
lehja hešošan vetaltal*

*hisik levavi vesaraf
sear lešomro hesaraf.*

*Napoj mi, poljubi, lepojko, usta
i čistim telom zagrlj mene,*

*grimiznom usnom i belim zubom,
jer ne žudim nego za belokošću.*

Ista hebrejski:

*Haški uški ofra et pi
uvguf naki oti hibki*

*bisfat šani uolivnat šen.
ki en hiški rak ešet šen.*

Dovoljne su ove tri strofe, da se oseti jedan od glavnih tonova u toj glavi. Ove dve poslednje u hebrejskom originalu predočuju nam savršenost koju je Moše ben Ezra postigao u umetnosti: lak i jasan jezik, živi ritam i muzika reči. Zadnja je strofa tako nestašno vesela!

U ovoj je glavi draga opisana bujno i živo; puni su mladenačkog žara ljubav i čežnja koje ne mogu da uguše ni daljine... To je muzika nežne harfe ljubavi čije žice zatrepće i pod lakim dodirrom čežnje i dočaravaju u svojim zvucima svežinu i čarnu sliku lepojke u prvom proletnom cvatu.

Petoj je glavi sadržaj: mladost koja vene i prolazi, čežnja za njom, bol za danima koji nestaju i vratiti se neće.

»Šesta glava, o neveri braće verne kada se promeni vreme.«

Sedma je glava o rastanku od prijatelja.

»Glava osma, o preziranju sveta i njegova sjaja, o sećanju na smrt i iza nje što je.«

Deveta glava peva da se čovek treba da uzdigne iznad života i sveta, zatim, naročito, o prednostima znanja i mudrosti nad bogatstvom; koliko je uzvišenije i bolje biti siromah ali uman, nego bogat i lud.

»Glava deseta, o lepim izrekama i stihovanim pesmama.«

Iza ove šetnje kroz deset glava Đerdana, mislim, nisu potrebne mnoge reči. Ako i nije tu uspelo da se prikaže sva umetnička snaga i pesnička moć, koje se kriju u Taršišu, ipak će čitalac, možda imati bar neki pojam, laki »miris«, slabi odjek kao iz daljine... Originalnost tih pesmica ne leži samo u onom što je već navedeno, nego u umetničkoj formi. Kao rime upotrebljene su u tim pesmicama potpuno iste reči (mogu biti i razni gramatički oblici) u različitom značenju, na pr. *saraf* = spalio je — *saraf* = anđeo, *hoviš* = osramotio je — *hoviš* = osušio je i sl.; nekada dolazi ista reč u 4, 5 ili 6 značenja, već prema broju stihova. Osim toga, unutar svake pojedine glave mogu se pesmice da podele u grupe prema početnom slovu u reči koja se rimuje, jer one slede u alfabetskom redu tj. u prvoj grupi rimovane reči počinju sa »alef«, u drugoj sa »bet« itd.; do konca je glave upotpunjen celi alfabet. Jasno, ovo prelazi donekle u izveštačenost; ovi okovi stavljaju upravo ogromne zahteve na pesnika: pesnik je morao da vlada savršeno jezikom i da ga poznaje u tančine (isto i Bibliju). Moramo se diviti lakoći kojom je pesnik svladao tako komplikovanu formu. Iako se to nama čini donekle duhovitom igrarijom, pa ma i vrlo teškom, u ono je vreme bio to znak pesničkog dara i pesničke moći, a to mu i mi svakako priznajemo.

U »Taršišu« ne nailazimo tako često na biblijske rečenice i fraze (jezik je dabome ovisan o Bibliji) kao u drugim pesmama; tu je poglavito pesnikova mašta na delu. Ona je stvaralački jaka, moć u iznalaženju slika i uporedaba je velika, stihovi su izgrađeni i izgladjeni, često vrlo muzikalni.

Ta je knjiga jedinstvena u hebrejskoj poeziji, kao umetničko delo nesamo originalno, nego i jedno od najboljih u hebrejskoj srednjevekovnoj poeziji.

Berlin 1930

ANDRIJA PRÆGER: MARC CHAGALL

(Prigodom ovogod. izložbe savr. franc. umj. u Zagrebu)

MARC CHAGALL

Francuzi su narod revolucionaran, ali je duh francuskoga naroda harmoničan, zaobljen, izgladen; unatoč revoluciji i buntovnim idejama ima velika francuska tradicija. I kod najsmelijih se ta tradicija čuva. Ona je nešto što titra u atmosferi i miljeu. Francuzi su talenti oblika, forme, kod njih se izvjesna linija i nijanse bojâ izglađuju upravo do savršenstva. I upravo ovaj duhovni profil odražuje se izrazito u francuskome slikarstvu. Zato nemaju Francuzi nijednog slikara tako veličajnog temperamenta kao što je Rembrandt ili slikara tako snažno izražene strasti kao što na pr. van Gogh.

Gledajući izložbu francuske suvremene umjetnosti, vidjeli smo tu karakternu notu francuskog slikarstva jasno izraženu. Od slika impresionista i neoimpresionista, foveista, kubista i surréalista problemi su shvaćeni i tretirani isključivo slikarski. Radi se o bo-

jama, formi, kompoziciji, objektu, tro- ili dvodimenzionalnosti.

Tek tri slikara — tri Nefrancuza — traže ono što je iza slikarstva: dušu, i svu dramatiku proživljene emocije: Kisling, Flamanac Masereel i Marc Chagall.

Izložena slika Chagalova »Pobožnost« nije jedna od najznačajnijih njegovih slika. No već po izrazu očiju tog staroga Židova svakako moramo osjetiti velikog slikara, finu dušu njegova stvaraoča. Čitav svijet istočnih Židova, sav život te, nesamo etnički, već i emocionalno duhovno obilježene zajednice osjećamo promatrajući tu sliku. I ova nam je slika bliza, jer nas vodi u izvor i početak Chagalove umjetnosti, u sitni i prljavi židovski geto u ruskome selu, u Vitebsk.

Iz toga miljea mističnoga i ekstatskoga, sitničavog i tužnog, razvio se Chagall i odavle je ponio osnovne značajke svjeće psihe koja mu je temelj umjetnosti. I njegovu averziju prema realizmu moramo da potražimo ovdje, i nastojanje da prodre do onog misterija bića i stvari koji se krije ispod tragičnog ili grotesknog plašta. Martin Buber kaže u svojoj besjedi »Der Geist des Orients und das Judentum« da je jednoj od tendencija židovstva, ideji budućnosti, razlog u karakteru naroda: što je vremenski osjećaj u Židova mnogo jače razvijen od osjećaja prostornosti: na pr. slikoviti epiteti Biblije ne govore kao u Homera — o obliku i boji, već o zvuku i pokretu. Najadekvatnija umjetnička forma izraza u Židova je specifična vremenska umjetnost: muzika, a veza generacija jači je životni princip od užitka sadašnjosti.

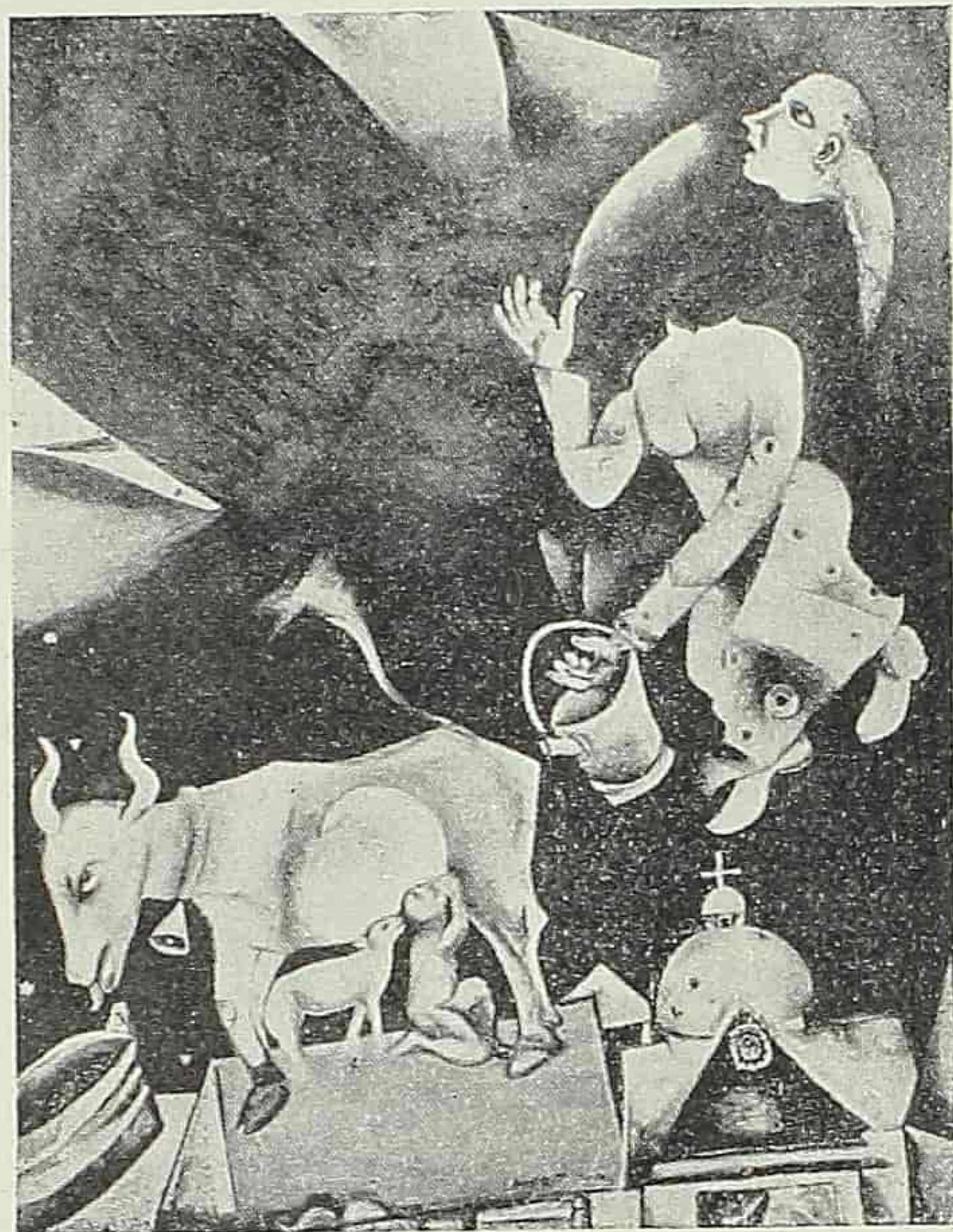
Ovo vremensko osjećanje vidimo kod Chagalla, i značajno je da se već u prvim slikama osloboda prostora i realnosti. U »Svadbi« su već osobe na štetu okoline pretjerano uvećane, a i one su tek marionete: jedna melodija violine, svirana od židovskog muzikanta izrazom je njihova neizmjerana bola i tuge.

No i ovdje je Chagall još uvijek onaj mladić, pun rusko židovskoga folklo-
ra. Sa 20 godina dolazi u Pariz. Ali čistoćom i žarom svoga htijenja i težnjom
za realizacijom svojih problema izmakne ponoru grada, destruktivnosti njegova
utjecaja. Jer Chagall slika po imperativu svoje etičke svijesti i slika ono što
voli: »ljubav je ključ umjetnosti«, kaže Chagall. Zato u njegovim slikama nala-
zimo još uvijek rusko selo, ali ponajviše njega samoga, njegovu vjerenicu i
njegov atelje. On je iskren. Zašto da ne priznajemo da sami sebe volimo naj-
više? — Pariz počinje da djeluje: upoznaje Matisse-a, Deraine-a, Dufy-a i Ro-
naulta. I kubizam: Picasso, Brague, pa Delanay. Kubizam sa svojom doktrinom
da ne imitira prirodu, već da u dvije dimenzije stvori nanovo onakove pred-
mete i onaj svijet kakav slikar gleda, naravno da se veoma snažno odrazio
u stvaranju Chagallovu. Njemu je to upravo trebalo da uzmogne nadvladati re-
alnosti i jasnije izraziti svoje gledanje. I gibanje u svojim kompozicijama,
jer ono motorično temeljna je osebina židovskoga duha. A kubizam se
nije zaustavljao u svojoj apstraktnoj koncepciji kod statičnosti objekata, ta
slikar ne gleda i zamišlja sebi objekt statički: tako su slikali istovremenosti do-
gađaja i time postigli gibanje. Chagall je prigrlio kubizam, ali stvaralački i ori-
ginalno. Ali Chagall ne sustaje kod izražajnih forma kubizma, on zahtijeva naj-
više od sama sebe, svoga poleta i oduševljenja, jer mu je umjetnost katego-
rički nametnuta od jednoga od onih razloga koje naš razum ne poznaje.

Da se vratimo kubističkim slikama. Kod Chagalla istovremenost postaje
anegdota. Vojnik pije, i vidi na stolu pred sobom pijanu viziju kako sam ple-
še s krčmaricom, kapa mu leti u vis (»Vojnik«). A katkada prelazi i u šalu: na
glavi rabina vidimo deset puta manjeg rabina okrenutog na drugu stranu. Sa-
mo se od sebe razumije da su Chagallu spočitavali da slika literaturu. (»Svaki
je slikar literat koga ne inspirira jedna gitara ili jedna izodjenuta žena ili tri
zdjelice na kockastom stolnjaku«) A Chagall, koji nikada nije slikao pre d-
m e t e, već uvijek ž i v e d r a m e, koga kao Rusa vaspitanog Dostojevskim
nisu interesovali modeli kao modeli već kao živi ljudi s dušom, borbama i pat-

Marc Chagall Portre madam Chagall

Marc Chagall Posvećeno Rusiji

njama, kome su kao Židovu boje Matisse-ove i kubi Picasso-ovi bili tek sretstvo da postigne izraz vremenski, muziku, koja veže generacije i vodi u vječnost kao što ona kolica na dva kotača putuju u samo nebo, uzviknuo je: »Dobro je, ako je tako, neka živi literatura, ja sam za to!«

Ova bezuslovnost umjetničkog htijenja dokazuje nam širinu njegove koncepcije i filozofsku dubinu njegova stvaranja. Jer Chagall je u prvom redu pjesnik. A židovska uznemirenost i ruska melanholija oznake su njegove duševne konstelacije i odatle dubok osjećaj, fantazija, espri i raskoš boja kao oznake njegove umjetnosti koja se ne daje rastumačiti, jer je metalogična. Metalogična je, jer mu to zapovijeda najviši razlog, viša duhovna sila kojom stvara: Chagall se ne može odreći metafizike, jer je Židov i stvara srcem i dušom i onom tajnovitom dubinom razumnoga mišljenja koja nas potsjeća na mistične kabaliste istočnoga židovstva, na Vitebsk, na vrelo njegove umjetnosti. I odatle nas vodi put njegovu ekspresionizmu na pr. u već spomenutim slikama »Trgovac blagom«, »Portre gde Chagall« te u slici »Selo. Posvećeno Rusiji.« Kad sam prvi puta vidio tu sliku nisam je mogao shvatiti. Nisam znao zašto je glava te žene odrezana i lebdi nad tijelom, a ona također hoda nad krovovima, a jedna krava stoji na nekome krovu i dijete siše njezino mlijeko. I vremenom sam se izmirio sa svim tim, a sada mi je to sasvim jasno i ne bih mogao zamisliti te slike bez žene u zraku sa odrezanom glavom. Jer Chagall nameće svoj red svijetu koji slika. A on vlada neizmjernim: i duhovnim i osjećajnim. I izmiruje svijet zbilje sa svijetom mašte, gledanje sa vjerom, vidljivo s nevidljivim, jer neposredno svoj život stavlja na platno s njerojatnom bezobzirnošću mistika i heroizmom pravoga vjernika. Francuzi ne poznaju tu intenzivnu ekstazu. Tri Židova, Modigliani, Chagall i Soutine polažu temelje francuskom ekspresionizmu.

1914 ga rat zove u Rusiju. Ostavlja Pariz i vraća se u Vitebsk. Tu vidi opet izbliza svoju crkvu s kubetima i sijede rabine i geto. I opet je usred svoga istočnoga židovstva i crpe iz vrela. Kao da se na jedan mah povratio skoro realizmu kad slika »Rabina s cigaretom«, »Pobožnost«, ali ga to ne smeta da nad Vitebsk postavi putnika između neba i zemlje (»Okolina Vitebska«). Snažni dojmovi javljaju se nešto kasnije i nastaju nezaboravne slike »Sivi pejzaž«, »Nad gradom« u kojoj izabrani par slika nad gradom, sa geometrijski sazidanim kućicama i ogradama, sa glupim sitničavostima i »Dvostruki portre« gdje njegova žena u golemim dimenzijama drži njega na ramenima izvan grada, a nad njima lebdi mali anđeo. Konačno »Muzikant« jedna od najizrazitijih slika njegovih. To je onaj isti muzikant kojega već poznajemo od Pereca i bez kojega si ne možemo zamisliti Habimu i njezinu ekspresionističku umjetnost. Ko je vidio ples prosjaka u Dibuku od Habime ili čuo Engelovu muziku u Dibuku, tome se ne treba više da kaže. Ovom prilikom zanimljivo je spomenuti da Chagall ima velike zasluge za jevrejsku kazališnu umjetnost. 1920 naslikao je zidne slike za Židovski akademski teatar u Moskvi i inspirirao stil inscenacije istog teatra. Pa i onome ko je vidio Habimu i slike Chagallove nije teško prosuditi kolika zasluga ide Chagalla za uspjeh Habime kojoj je i najmanji detalj integralni dio njezine umjetnosti.

U zidnim slikama za moskovski »Židovski teatar« on slika ples. Svi kopirani ritmi jazza se tu miješaju sa melanholičnim pjesmama i sfernom ritmikom geta, akrobati stoje na glavama i rukama, sve je pitoreskno i burleskno, ali je sve zahvaćeno ekstazom gibanja. Ovu će akrobaciju gibanja i muzike još jedanput oblikovati u seriju gonache-a »Le cirque«.

Epizoda. Boljševici su pokušali demokratizovati umjetnost i pozvali Chagalla da bude na čelu jedne slikarske akademije. On je pokušao. No nije mu

uspjelo, i za nekoliko godina povratili su se opet stari profesori i sve je bilo po starome. — Umjetnost, aristokratska pojava, ne može se demokratizovati, jer nema pučke umjetnosti; umjetnost je stvar pojedinca. Chagall se ne može uniformirati, on, tako individualna pjesnička duša, on ide svojim putovima. A umjetnost ne može biti u službi nijednoga režima.

I Chagall je otišao iz Rusije. Kao slobodan čovjek možda se osjećao ograničen u svojoj slobodi. Povratio se preko Berlina opet u svoj Pariz.

I tamo slika cvijeće i anđele. »Ko je god vidio, pa bilo to i samo jedanput »Dvostruki portre« zbirke René Gaffé, neće zaboraviti ruže na koljenima gde Chagall kraj jedne crne ruke« kaže Paul Fierens. Takvo je to cvijeće.

Ali zadnju riječ još nije kazao.

U njegovu djelu se vide različiti utjecaji. Najbolje i najčistije osobine pojedinih pravaca je prisvojio. Tako lijepu čistu i jasnu boju od foveista izvjesnu tehniku prozirnih kuba i istovremenost od kubista.

Chagall je velik slikar i velik Židov. Za njega bi značilo možda premalo da ga nazovemo tek židovskim slikarom. Velik je za nas upravo zato, jer je on kao čovjek izrazio najveće naše vrednote, i naše bitne osobine — motorički karakter i muzikalnost, metafizičku tendenciju židovstva. Prikazao je to najzbiženije u židovskom muzikantu s nakrivljenim ustima i neizmjereno žalosnim pogledom.

Zagreb 1930

Marc Chagall

Poljubac

Marc Chagall

Stari rabin

Marc Chagall rođen je 1890 godine u Ljoznu (gubernija Vitebsk). Do 1910 godine živio je u Parizu gdje se upoznao s kubizmom. 1914 godine povratio se u Rusiju gdje se zadržavao do 1922 godine, a odanle je pošao u Berlin. Danas živi Chagall u Parizu.

Kod izrađivanja ovoga članka pored ostale literature najviše je služila brošira »Marc Chagall« Paula Fierensa (Paris 1929). Ko se zanima za dalju literaturu, naći će je u toj broširi.

A. P.

GEORG SYRKIN : MARIJA DILLON

Marija (Mina) Dillon rođena je 1858 godine u Po-
nevešu u gubernmanu Kovna. Njezin je otac Jisrael
Lejb bio ondje upravnik vlastelinskih dobara, ali se
kasnije preselio u Petrograd (danas Leningrad) gdje
je živio kao privatni advokat. Redovito školovanje u
velegradu omogućilo je da se u Marije probudio pri-
rođeni umjetnički talenat. Ona je na carskoj akade-
miji pet godina za redom dobivala srebrnu kolajnu
kao nagradu za dačke redove. 1888 godine podijeljena
joj je na izložbi akademije zlatna kolajna za statu
»Andromeda«. Kasnije je ona pošla na put u Pariz i
Italiju da studira umjetnost i umjetnine. Od njezinih
statua valja istaknuti »Mezimče«, »Robinju«, »Tvr-
doglavku«, »Ofeliju« i »Tatjanu«. Odlične su joj biste (portreji) njezina oca
Jehude Lejb Gordona i poznatoga matematika Lobačevskoga.

Ona je u židovskoj istoriji umjetnosti tako reći nepoznata. A to je velika
nepravica, u toliko više što su njezini radovi svjetskoga glasa i što je kipar-
stvo najmlađa grana umjetnosti za novo židovstvo. Tim kratkim prikazom i
nekim njezinim radovima zacijelo ćemo u redovima naših čitača pobuditi inte-
res za tu židovsku umjetnicu. — J u t r o je savršeno lirski kompozicija, po-
svema finim i zaobljenim linijama izdjelana do u tančine. Pokret tijela lijepo
odaje jutarnji štimung. Izraz lica koje sanja još posljednji san prije zore, zmi-
jolik gest čitave statue s blago uzdignutim rukama savršeno izriče osjećaj slat-
koće koja se osjeća kad se čovjek oda sna budi u lijepo jutro. — V e č e je
pandan. I ta statua lirski i nježno odrazuje štimung večeri. — Reljef »Mojsije

izbija vodu iz pećine« izrađen je
pomno i cizelirano do u najmanju
sitnicu. Sve se figure ujedinjuju u
jedan harmonični prikaz nesreć-
nikâ koji žedaju za vodom čeka-
jući na spas.

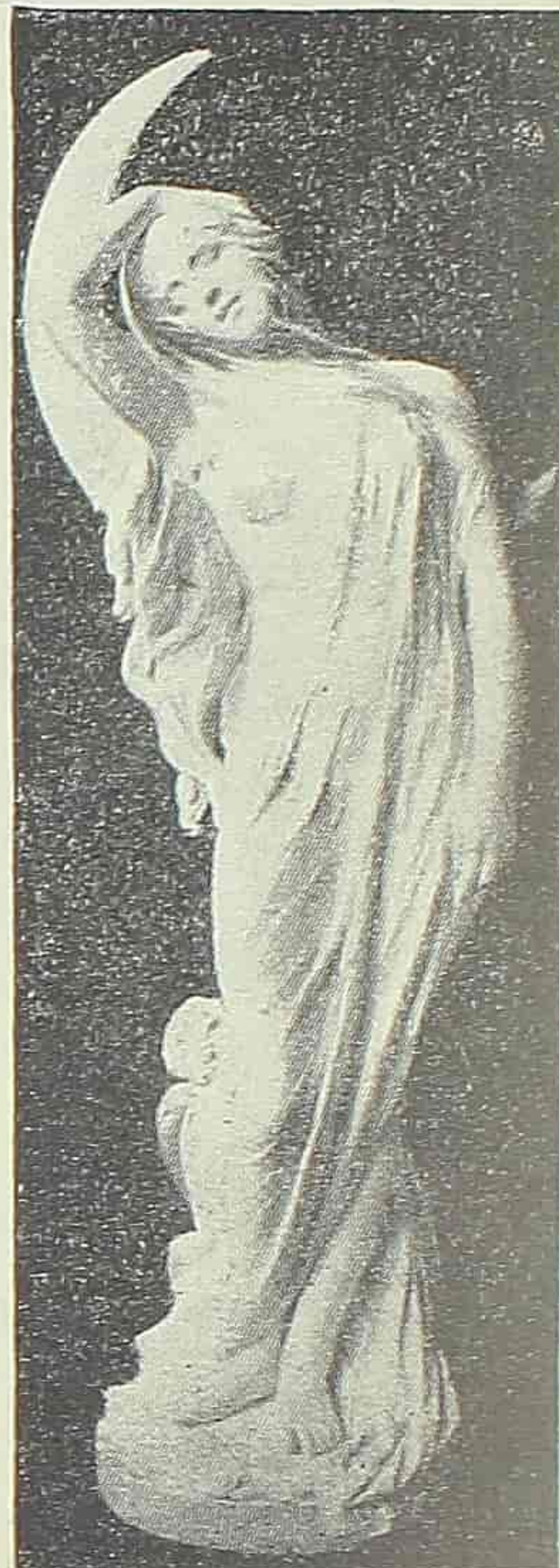
U biti je dakle način rada Dil-
lonove inspiriran lirizmom, profi-
njenim ženstvom.

Ona kao da ne zna za krtosti
uglova, već svagdje gleda oblu
formu i blagu liniju.

Njezina djela unose u dušu po-
smatrača smirenje. Kao kad za-
mišljeni gledamo u vedro nebo
nad mirnom pučinom velikoga
mora.

JUTRO

VEČE

CILA SANDEL I CVI ROTHMÜLLER: MOJSIJA EDMONDA FLEGA

Od ove knjige nema ljepšega dara ni za koga između nas. U njoj je povijest skupljena kao u zrcalu koje je malo izbočeno, pa se zrake lome pod kutom, pod vidokutom najaktuelnijih osjećaja današnjega Židova koji je od modernih historiografa naučio da u Mojsiji vidi realnog vođu divljih beduinskih plemena, a ipak u duši nosi lik za koji pravo ne zna je li običan čovjek, je li nadnaravno biće ili čak samo neka ideja. U njoj je poezija još važnija od historije, jer je nesumnjivo da Flegov Mojsija, ako ga mjerimo znanjem koje smo stekli o vremenu i o prilikama onoga vremena u kojemu je živio, nije mogao da egzistira.

No ako njegov Mojsija nije egzistirao u danima izlaska iz Egipta, a ono je upravo ovakav egzistirao u mašti nebrojenih naraštajeva židovskoga naroda. Fleg je pokupio razbacane izreke o Mojsiji, skupio različite legende kojima je narod iskitio njegov život, povezao ih u biografsku cjelinu i time nam prikazao onoga Mojsiju koji je vazda bio vođom židovskoga naroda i koji će ostati vođom židovstva dokle god bude židovske zajednice.

Ne može se zamisliti židovstvo bez Mojsije kao što se ovaj Mojsija ne može zamisliti bez židovstva. Treba da nam bude jasno: Bilo je zacijelo mnogo plemenitih vođa na svijetu; mnogi su od njih namrli etskih nauka i životnih mudrosti, valjanih zakona i obrednih forma; mnogi su bili svijetao primjer plemenštine i svih vodinskih vrлина. Ali je malokoji stekao toliko univerzalno značenje kao Mojsija, jer je malokoji imao za potomke i nasljednike svoga duha zajednicu čitavu i otpornu kao što je židovstvo, koje je svome prvom vodi, autoru osnovnih narodnih vjerovanja, stvoritelju vjere i začetniku naroda, sačuvalo trajan spomen, iako mu je kroz tisućljeća oduzimalo individualne i ljudske značajke, da najzad od historijskoga Mojsije ostane možda samo ime, a i ono po svojoj etimologiji posve krivo tumačeno.

Egipatsko ime Moše (koje znači »dijete«) već je Biblija tumačila hebrejski: »Izvučeni«, jer ga je Faraonova kći izvukla iz vode. Ovo je upravo simbol kako je židovstvo već od prvoga početka pridavalo Mojsiji oznake nadljudske veličine kiteći njegov život samim neobičnim i značajnim doživljajima. Židovski je narod iz beduinskoga šejka stvorio duhovnoga pastira kao što je iz ratobornoga poglavice Davida stvorio kralja mira, preteču Mesije, a iz orijental-skoga tiranina Salamuna velikoga mudraca.

Mojsija se, dakle, ne može zamisliti bez židovstva. A isto se tako židovstvo ne može zamisliti bez Mojsije. Morao je da se na početku narodne povijesti nađe tvorac koji će iz divlje gomile stvoriti zajednicu, pučka vjerovanja prekaliti u narodnu vjeru, različitim plemenskim težnjama dati jednovit pravac, surovim ličnim nagonima izdupsti etsko korito. Samo ovakav čovjek može da podari pustinjskim beduinima domaju, samo on ih može da vodi četrdeset godina i da ih dovede u zemlju koju će poslije da zavole toliko, te će im postati najdubljim uvjerenjem da je upravo ovaj siromaški komadić zemaljske površine od Boga obećan tome narodu.

Mojsija i židovstvo tako su povezani, da tvore neko jedinstvo. Nijedan čovjek prije njega i nijedan poslije njega nije stvorio ovakvu zajednicu koja je svojim vjerskim spisima pod njegovim imenom utjecala na čitav svijet. Zato i nijedna zajednica nije toliko povezana sa svojim herosom, a da ga ipak nikad ne prestaje smatrati čovjekom koji i pored svoje božanske aureole ima posve ljudskih pogrešaka.

Flegov Mojsija upravo će zbog toga postati nenadmašivim klasičnim likom, jer je Fleg našao divan sklad između božanskog sjaja i ljudskih nagona Mojsijevih, a pri tom je znao ovaj veličajni lik da iskleše iz onoga materijala kojega je krcata naša književnost u Bibliji, Midrašu, Talmudu i drugdje. Kad čitamo Flega, kanda je pred nama koje staro židovsko djelo, samo u veoma modernu obliku. Moderan je i sam stil, iako se upravo u tom pogledu Fleg mnogo pomogao uzorno jezgrovitim i bistrim stilom talmudskih anegdota. No moderna je prije svega Flegova psihologija, jer u njega talmudska anegdota i legenda ne ostaju narodnom pričom, nego se vežu u živi prikaz živa čovjeka-smrtnika koji je, doduše, od Boga unaprijed određen za ovu najveću misiju svijeta, ali koji i u neobičnim udesima svoga života najprije vidi samo svagdašnjicu, da se istom na izričit poziv predaje golemom zadatku i da ispunjen svojim poslanstvom postane glasnikom Božjim izraelskomu narodu, pa tribunom narodnim pred Faraonom, zatim vođom beduinskoga tabora, pa organizatorom narodnoga života, autorom Tore, sucem, zakonodavcem, prorokom, učiteljem, ukratko vođom izraelskoga naroda, a po njemu čitavog čovječanstva. Sad pada s njega ljudska sitničavost; u nebo se penje da primi Toru; s anđelima se bori da je osvoji za svoj narod; svladava sve zapreke i teškoće. Toliko ga uzdiže njegova misija. Ali nikad se Bog ne može spustiti do čovjeka i nikad se čovjek ne može uzdići do Boga. Mojsija stari; sumnje podgrizavaju njegovu vjeru; narodna je tvrdokornost jača od njegove ustrpljivosti. Griješi i on protiv Boga, jer griješi protiv naroda, protiv čovjeka. I on je ostao čovjek, ma koliko se uzdigao nad sredinu. I on je pripadao naraštaju grijeha, i on ne smije da uđe u Obećanu zemlju. Onamo vodi Jozua narod.

Zbog nemogućnosti da se prikaže drukčije sva vrijednost Flegove knjige, mora se iznijeti njen sadržaj koji je još upotpunjen prevodom čitave posljednje glave. No i sam bi sadržaj bio previše opširan, kad bismo htjeli pokazati sve fine nijanse kojima je Fleg sam obogatio našu narodnu predaju o Mojsiji. Biblijsku povijest Mojsijevu poznaje, zacijelo, svako. Originalnost je upravo u promjenama.

Ovdje ćemo stoga donijeti opširnije samo prvi dio, tako reći pretpovijest Mojsijevu, jer se njegova prava veličina otkriva istom poslije izlaska iz Egipta. Ali već ovaj dio dovoljno ilustrira našu tvrdnju da je Fleg po stilu i po psihologiji nadasve moderan, te nam je Mojsiju potpuno približio.

Gdje je upravo uzbudljivo vidjeti kako je Fleg iz neugledne pričice ili izreke talmudske stvorio najuzvišeniju poredbu ili misao — kao onaj bruslač koji iz neuglednog i oporog kamena izbrusi sjajni briljant, dakako samo onda, ako je onaj kamen već od naravi bio dragulj.

Neka ovaj kratki prikaz pripomogne da Flegov Mojsija postane ona knjiga koju će čitati svi, jer će u njoj naći odjek najvećih istina i najdubljih čežnja židovskoga naroda i čovječanstva.

★

Izraelskom su narodu svanuli crni dani. Faraon se bojavao da će se Izraelci umnožiti i da će osiliti u Egiptu. Kad je jednom sanjao da će se roditi Spasitelj koji će izvesti Izraelce iz Egipta, zapovjedi da se svako muško novorođenče baci u valove Nila. (Tu Fleg prema midraškim legendama okružuje Faraona trima savjetnicima Ijovom, Bileamom i Jitrom. Ijov je šutio, zato ga je Bog poslije predao sotoni na iskušenje; Bileam je dao ovaj opaki savjet Faraonu, zato je umro naprasno; Jitro je govorio u korist Izraela, zato je postao Mojsijevim svekrom, a sinovi su njegovih sinova bili članovi sinedrija.)

Izraelci su u Egiptu zaboravili na svoje običaje, jer su htjeli da budu jednaki Egipćanima. Od svih je plemena samo Levi sačuvao uspomene i nade

Izraelove u srcu, a u tome plemenu pravednik između pravednika. Amram, muž Johebede, otac Arona i Mirjame. A na pravednosti Amramovoj stajao je svijet.

Jer, kako su rekli naši predci, Bog hoće da bude nazočan na zemlji. Tu je boravio na prvi dan prvoga čovjeka. No kad je Adam zgriješio, uspela se Božja nazočnost opet sa zemlje u prvo nebo; kad je Kajin zgriješio, uspela se opet s prvoga u drugo nebo, i tako se skrivala postepeno, bježeći pred naraštajem Henoha, potopa, Babilona, Sodome, u trećemu, pa u četvrtome, u petome, u šestome nebu; a kad je Faraon htio oskvrnuti Saru, prognala se Božja nazočnost u sedmo nebo. No s Abrahamom, Izakom i Jakovom, s Levijem i Kehatom spustila se opet do u drugo nebo; sad, zaslugom Amramovom, boravila je, potpuno spremna da se vrati ljudima, na nebu prvoga neba, i gle, naskoro je imao s Mojsijem da bude Bog nazočan na zemlji.

Kad je Amramu iza mnogih čudesa Johebed rodila sina i kad su ga morali u kovčežiću izložiti na obali Nila, došla je onamo Faraonova kći Bitja da se kupa, a bila je gubava i zbog gube nerotkinja. Čim se dotakla djeteta koje joj dodade sluškinja, odmah spade s nje guba. Nadjevši mu ime Mojsija i uzevši za dojkinju Johebedu (jer, kažu naši mudraci, usne koje su imale jednoć da se razgovaraju s Vječnim nisu smjele da se okaljaju nečistim mlijekom Egipćanke). Bitja iza tri godine prikaže Faraonu Mojsiju kao plod svoje utrobe, ali već kod ovoga prvog susretaja Mojsija skine Faraonu krunu s glave i posadi je sebi na glavu. Bileam je savjetovao Faraonu neka usmrti dijete, jer će ga ono stajati glave. Ijov reče neka umre, ako zna što čini, a ako ne zna, da ostane na životu. (Jitro je još prije pobjegao kući u Midjan bojeći se Faraonova gnjeva, jer je govorio u korist Izraela.) Kako će saznati zna li dijete što radi? Dadoše mu dvije zdjele, u jednoj žeravke, u drugoj dukata. Mojsija je htio da uhvati dukat, ali mu anđeo Gabriel skrene ruku do druge zdjele, te uhvati žeravku i prinese je ustima. Stoga, kažu naši mudraci, bijaše kroz čitav život njegov jezik težak i njegov govor težak. Bitja kriknu, a Faraon se nasmija. Oprezni Ijov ode u Uč svoje rodno mjesto; a Bileam se ljutito vrati u Aram Naharajim. Tako postade Mojsija, koji je imao kazniti Egipat, knezom nad svim knezovima egipatskim.

Kad je dorastao do učenja, dobije za učitelje najpametnije mudrace. Jedni su ga učili imena bogova, drugi povijest Faraonâ, treći kraljevsku dužnost ratovanja. Ali dok bi po danu učio imena bogova, budile su se noću, na njegovu ležaju od bjelokosti, pjesme koje mu je nekoć pjevala Johebed, a one su pjevale o Bogu koji nema životinjske glave, ni čovječjeg lica, ni zvjezdanog sjaja ni zemljine boje, o Bogu koga niko ne vidi, koji je svagdje i koji je jedini Bog. Dok bi danju izgovarao povijest moćnih Faraonâ, pjevale su noću Johebedine pjesme narodu koji nije imao žrtve ni kipova ni robova pod sobom, nego je sam robovao hraneći se bolom i čemerom. Dok bi danju ponavljao kraljevske dužnosti okrutnog ratovanja, brujala je noću u srcu pjesma: »Budi oprezan kao Jakov, blag kao Izak, vjeran kao Abraham.«

Kad je dorastao do bojnog koplja, poslaše ga da svlada ustanak etiopskoga kralja Kikanosa. Kikanosova kći Tarbida zaljubi se u Mojsiju i poruči mu: »Oženi me, pa ću ti pokloniti svoju ljepotu i svoj grad.« Ali se Mojsija sjećao kako mu je Johebed pjevala o Sari koja je bila sluškinja, o Rebeki i Raheli, koje su bile pastirice; i nije htio da se oženi kćeri kraljevom.

Vratio se ovjenčan pobjednom slavom. Faraon ga posadi pored sebe na prijestolje, dade mu dvostruki bič u ruke i dvostruku krunu na glavu. Okrunjen se vozao kroz Egipat. Jedanput, kad se u sjaju vozio kraj Gošena, vidje na

rubu ceste ljude gdje stenju. Rekoše mu: »To su Jevreji.« A on side s kola, zbací dvostruki bič i dvostruku krunu i pođe među robove.

U beskrajnom se prostoru javi glas i reče: »Jer si zbog moga naroda ostavio svoje kraljevstvo, jer si sišao u njegovo ropstvo, ja ću zbog tebe ostaviti svoja nebesa, zbog tebe sići na zemlju.«

Po rabi Jehudi stvoreno je deset jakih stvari na svijetu: kamen je jak, ali ga željezo cijepa; željezo je jako, ali ga vatra tali; vatra je jaka, ali je voda gasi; voda je jaka, ali je oblak nosi; oblak je jak, ali ga vjetar razgoni; vjetar je jak, ali mu čovjek odolijeva; čovjek je jak, ali ga strah krši; strah je jak, ali ga vino odgoni; vino je jako, ali ga san rastjerava; san je jak, ali je smrt jača. A još je jača dobrotvornost, jer preživljuje smrt. A Mojsije je bio dobrotvoran.

Mijesio je za njih opeke, kopao jame, nosio terete i plakao: »Braćo, braćo! Jao vama, jao meni! Zašto ne mogu da umrem, a da vas spasem od smrti?« I pitao je: »Čime su to zavrijedili toliku nevolju?« A jedne je noći čuo poznate glasove: Johebed je s Amramom, Aronom i Mirjamom prolazila Gošenom i tješila Izraelce pjevajući im o Bogu na koga su zaboravili. No Izraelci su se rugali onima koji su im donosili Boga. Mojsija tada pomisli: »Nisu li upravo time zavrijedili svoju nevolju?«

Otac i majka otkriju mu sve: tajnu njegova rođenja, kovčežić izvučen iz vode, Faraonovu zapovijed, stoljetno ropstvo, Jakovljevu i Josipovu zaboravljenu veličinu, zemlju u kojoj teku med i mlijeko, u kojoj su hodili praoci, i koju je Bog obećao njihovim potomcima. Saznao je da će ustati spasitelj za Izrael. Mirjam je proricala: »Ovaj spasitelj si ti«. Ali on to nije vjerovao, jer je bio jednostavan čovjek i skromna srca.

Kad je jednom Mojsije vidio kako nadglednik Egipćanin tuče Jevrejina Datana, raspali se i pomisli na pravdu Božju, a njegova je pomisao bila toliko jaka, te je ubila Egipćanina. Mojsije zakopa lješinu u pijesak i reče Jevrejima: »Izrael je isporođen s pijeskom; nijema, kao pijesak, neka budu vaša usta.«

No kad se drugi dan Datan svadio s bratom Abiramom, ukori ih Mojsije, a Datan mu povikne: »Ko te je postavio sudijom nad nama? Hoćeš li da nas ubiješ kao što si ubio Egipćanina? Da idemo Faraonu i da ga pitamo kako to da te zovu sinom Bitjinim, mada si sin Johebedin?« I zaista Datan, kojemu je Mojsija spasao život, ode u dvor i tuži Mojsiju. Mojsija, bježeći u Midjan, reče: »Izraelu, Izraelu, tvoja je duša jadnija od tvoje nevolje; sada znam čime si zavrijedio nevolju.«

U Midjanu bio je svećenikom Jitro koji je savjetovao Faraonu da poštedi Izraelce. Spasavši njegove kćeri od zuluma midjanskih pastira i iščupavši u vrtu čudotvorni štap koji je Bog stvorio u predvečerje prve subote, oženi se Mojsija Ciporom kćeri Jitrovom.

Mojsija je pasao stada Jitrova i bdio nad njima s mnogo ljubavi. Najprije bi vodio najmlađe životinje na pašu da se naužiju najnježnije trave, a onda najstarije kojima prija i oporija hrana, a najzad najjače životinje koje podnose i najtvrđu travu. Tada reče Bog: »On zna da pase ovce i da svakoj od njih dade pravu hranu; on će znati da pase i moj narod i da dade svakomu njegovu pravo.«

Dotle je Faraon mučio Izraelce ropskim radom. Da mu smekša srce, pošalje mu Bog gubu. Ali on nije shvatio Božje poruke; mjesto da liječi dušu, liječio je tijelo: kroz deset godina dao je svako jutro istrgati po desetero jevrejske djece iz naručja materina, i kroz deset godina kupao se svako jutro u svježoj krvi. Ali je umro gubav, a iza njega stupi na prijestolje sin one Bitje koja je izvukla Mojsiju iz vode. Unatoč njenim molbama bio je novi Faraon još okrutniji od staroga, jer njega nije mučila guba, njega je mučila samo nje-

gova okrutnost. Svako bi veče za vrijeme večere bacio psima desetero jevrejske djece, i dok bi jeo, gledao bi kako ih proždiru psi. Tada prodre jauk majka do Boga. Jevreji, doduše, nisu zavrijedili spasa, jer su im grijesi bili bez broja, ali se Vječni sjeti onoga što je obećao praocima, i htjede da iz sramote ovoga naroda iznikne blagoslov za sve narode.

Amram je umro i Mojsiji svanu čas; jer, vele naši mudraci, čim zapane sunce jednoga pravednika, već osvane sunce drugoga. Vjerni je pastir išao, paseći stada Jitrova, svaki dan sve dublje u pustinju; neka ga je sila vukla onamo: tražio je Božju nazočnost. Ako hoće da u sebe primi Božju nazočnost, mora da stvori u sebi pustinju.

Jednog je dana stajao na podnožju brda Sinaja. Tu mu se javio Bog u grmu trnja koje je gorilo a nije izgorilo. U trnju, jer je trn čedniji od svega drveća kao što je Izrael čedniji od svih naroda. Grm je gorio, a nije izgorio kao što nevolje gore u Izraelu, ali ne mogu da izgore Izrael.

Bog reče Mojsiji: »Jauk djece Izraelove u Egiptu dopro je do mene; vidio sam tlak kojim ih Egipćani tlače. Stoga hajde onamo, jer te šaljem k Faraonu da izvedeš narod moj iz Egipta i dovedeš do ovoga brijega gdje će me spoznati i u zemlju u kojoj teku med i mlijeko, koju sam obećao praocima.« Ali u Mojsije nije bilo smionosti da poslušna, i sedam se dana protivio Božjoj volji. Svaki dan iznosi nove razloge, ali Bog nalazi svagda proturazloge, tako da najzad Mojsija pristaje, oprašta se s Jitrom i s Ciporom, i odlazi sam jašeći na magarcu. A ovaj je isti magarac, kažu naši mudraci, nosio drvo za žrtvu kad se praotac Abraham penjao na Moriju da žrtvuje Izaka; i ovaj će isti magarac nositi Mesiju kad na svršetku dana dođe na zemlju.

Na po puta sretne Mojsija Arona kojega je Bog poslao da mu bude u pomoć. Mojsija je bio istina, a Aron je bio ljubav; Mojsija je donosio pravdu, a Aron mir. Toga je dana bilo Mojsiji osamdeset godina, a Aronu osamdeset i tri.

Kad su javili narodu u Gošenu vijest Božju, diže se uzvik: »Spasi nas, Mojsija, spasi nas!«. Koji je mijesio opeku, vikaše, i koji je kopao jamu; vikaše, koji je nosio slamu i koji je nosio kamen; koji je zidao kuću, vikaše, i koji je zidao grad; a blizu mrtvaca, koji je trunuo, vikaše koji je ležao na samrti: »Spasi nas! Spasi nas!« I rodi im se u srcima nova vjera.

Jer, vele naši mudraci, Izrael je nalik na maslinu; kad je dozrela na drvetu, uzmu je i nose je u tijesak, metnu je pod kamen, zdrobe je, svežu je užetima, pritištu je kamenima; tada nastaje ulje; takav je i Izrael: narodi svijeta zgrabe ga, biju ga, meću ga u okove i željezo, guše ga u tamnicama, gaze ga nogama; tada nastaje Izraelova molitva poput dragocjenog ulja.

Ali nisu svi Jevreji bili robovi. Neki su se obogatili, a među njima je najmoćniji bio Korah koji se kod Egipćana zvao Korakti i koji je bio, kao nekoć Josip, rizničar Faraonov, te su u njegovoj ruci bili svi ključevi svih blaga. Ali njegovo bogatstvo nije bilo od Boga kao Josipovo; jer je Josip gomilao za sve, Korah samo za sebe; kad bi Josip prolazio, bacale bi mu kraljevine s prozora prstenje i ogrlice; a kad bi Korah prolazio, okrenula bi sirotinjska djeca glavu i pljunula bi na zemlju.

Kad su čuli o namjeri Mojsijevoj i o nadi svoje braće, uplašise se ovi Jevreji koji su u srcu bili egipatski. Pomisliše: »Ako Faraon hoće da zadrži svoje robove, neće li se njegov gnjev survati na nas? A ako ih pusti otići, neće li i nas izagnati s njima?« Korah pošalje Datana k robovima u Gošen, a on im šapnu u uho: »Zašto da odete? Korah imade vlasti nad vlašću Faraonovom; on će ublažiti vaše ropstvo.« Tada rekoše Jevreji: »Zašto da odemo?«

Ipak je narod pristao da ih Mojsija izvede iz Egipta; ali kad je trebalo da starješine pođu s njim i s Aronom k Faraonu, razbjegnu se od straha. Fa-

raon ne poslušā njihov zahtjev koji su iznijeli kao nalog Vjeĉnoga, nego joŝ pooŝtri muku izraelsku podvostruĉivŝi im posao koji su imali da vrŝe. I veĉ narod odbaci svu nadu i preda se u zaŝtitu Korahu.

A Mojsije poviĉe Vjeĉnome: »Gospode, rekao si mi da si Bog pun strpljivosti i smilovanja i da ĉeŝ po meni ostvariti ŝto si obeĉao praocima. No jedva sam izgovorio tvoje ime, a joŝ je veĉa muka spopala narod!« Bog mu odvrati: »Mojsije, da su joŝ ŝivi koji su se zvali moji praoci! Nisu me pitali za ime pa da mi sluŝe. Abrahamu sam rekao: Daĉu ti ovu zemlju koju sam odabrao; ali kad je htio da pokopa tamo Saru, morao je da plati mjesto za njen grob; ipak nije mrmljao protiv mene. Izaku sam rekao: Daĉu ti ovu zemlju koju sam odabrao; ali kad je u njoj htio da popije kap vode, morao se zbog nje svaĉati s pastirima Gerarskim; ipak nije mrmljao protiv mene. Jakovu sam rekao: Daĉu ti ovu zemlju koju sam odabrao; ali kad ju je morao ostaviti zbog mrŝnje Ēzavljeve, nije mrmljao protiv mene. A tebi sam rekao svoje ime u kojemu je moja moĉ, a veĉ kod prvog iskuŝenja poĉinjeŝ da se tuŝiŝ. Da sam samo pravednost, kaznio bih te; ali ja sam strpljivost, zato ti praŝtam. Sada idi, ŝaljem te k Farraonu, da ga prosvijetliŝ mojim ĉudesima; ali ti poŝtuj, ma koliko je pokvaren, u njemu kralja, i kreni s mojim narodom istom onda kad ti on dopusti. I ŝaljem te k svome narodu da ga spaseŝ mojim ĉudesima; ali ti poŝtuj, ma koliko je grijeŝan, u njemu narod i osudi ga istom onda kad mu grijeh bude veĉi od njegovih muka.«

ZEEV HARARI: NEKAD BIVA

*Ti si doŝla ko samotni oblaĉak,
optoĉen suncem na proljetnom lazuru.
Doŝla s tiha kao topli daŝak
s dalekog juga rascvjetalih ruŝa.
Kao da je vjetar te donjiho.
U tvom hodu lebdjelo je neŝto
lagano, vitko, profinjeno, skladno,
da bi svakim korokom mogla mjeriti se
divljom srnom mladom.*

*U struku si se svijala lagano
ko duge vlati soĉne alpske trave,
i kud bi proŝla, svakud nasmijano
toĉila si strast i ĉeŝnju, ljubav i toplinu.*

*Ja znam da ti kosa vonjala je strasno
ko noĉ pod kroŝnjom starog jorgovana
i znam priĉu onu ljupko uljuljanu.
I trzaj tvoj, ŝapat i toplinu.
Al nekad biva da mi nije jasno
jesi l bila ti — — — il samo
ĉeŝnja — — — miris jorgovana.*

April 1930

HANS BETHGE: CARMEN

(»Frühe Verse«)

Sjedili smo na jastucima
i pušili cigarete
koje si ti po danu namotala
iz mirisne kubanske biljke.
I tako smo, naslonjeni na sjenati zid,
gledali kako se srebrni oblačići
umiljato igraju.
Tvoja je uska ruka počivala
na mom ramenu
i bila je laka ko misao.
Prozori su bili otvoreni.
U mirisu ruža i zlatu zvijezda
tiho je zabrujala pjesma noći.
Kad zasja prva zvijezda
na horizontu,
bićemo kotkuće.
Daleko od gradske buke
sjedićemo u malenoj bašti
gdje ruže čeznu.
A najljepša će ruža
ove noći umirati
u zlatu uvojaka tvoje kose.
Kad se jednoć u mirisu maja
zarumeni veče,
a ti ćeš opet poći
onim stazama do onih brežuljaka
koji su nam sveti,
Tad uberi crvenu ružu u grmlju.
Daj, da ona blago miruje među tvojim rukama.
A kad umre i posljednji sjaj neba,
tad je nestašno baci daleko u noć.
Nemoj gledati kuda će ona pasti
na mladom polju.
Okreni se i zapjevaj veselu pjesmu
o tome
kako sve prolazi.

ELSE LASKER-SCHÜLER: U TAJNOJ NOĆI

(»Die gesammelten Gedichte«)

Od sviju zvijezda
Tebe sam odabrala.
Budna sam. Svježa sam ruža
pod pjesmom krošnje.
Naše će usnice
biti slatke ko med,
naše su blistave noći
procvale.

Blagi sjaj Tvoga tijela
upalio je nebo srca moga.

Svi moji snovi
lebde u Tvom zlatu.
Od sviju zvijezda
Tebe sam odabrala.

EDMOND FLEG: POLJUBAC BOŽJI

(Zaključna glava knjige »Moses«)

I bi šesti dan mjeseca adara. Oko podneva dana začu se glas sa nebesa: »Mojsije, Mojsije, živjećeš samo još jedan dan na tome svijetu!« — »Zašto je moja smrt tako blizu?«, uzdisaše profet. — »Nisi li ti do dva puta zaželio smrt?« — »Gospode, Gospode, ti si dokazao svoju snagu na Sinaju i svoju moćnu ruku desetorim napastima egipatskim; ti si pokazao svoju blagost na dan zlatnoga teleta i svoju ljubav manom u pustinji: daj, neka ja još poživim eda objavljujem tvoju slavu!«

Profet je te noći izmolio petnaest stotina molitava. On je trinaest puta u toj istoj noći prepisao Toru na svitke pergamenâ, jer mišljaše: »Tora znači život i produženje života. Možda će se i moj život produljiti.«

Ali s jutra sedmoga dana u adaru zaori glas nebeski: »Mojsije, Mojsije, preosta ti još šestero sati da živiš!« A Mojsije reče: »Hoću samo još Jisrael da blagoslovim, a onda ću svojim praocima da krenem.«

On sakupi Jisrael pa ga blagoslovi. O Rubenu progovori ovako: »Neka ga stigne nagrada Josipova spasa radi, neka ga ne zadesi kazan zbog osramoćene Bilhe; neka iz njega niknu junaci snage i junaci Tore!« O Judi progovori ovako: »Neka mu bude nagrada, jer je bio Benjaminov štitnik, neka ne bude nikako kažnjen obesvećene Tamare radi, kraljevi rata i kraljevi mira neka bi procvali iz njega!« O Leviju progovori ovako: »Poklao je one iz Sihema, ali se odrekao zlatnoga teleta; suviše je revan bio u osveti Dine, ali kod Šitima osvetila je njegova revnost Gospoda. Neka se u njemu rode čisti svećenici, iz njega neka se širi oprost Gospodnji!« On zaželi Josipu sočan mraz, Zebulonu purpur i zlato, Izašaru, Gadu i Danu brojna stada, Naftaliju ribe, Ašeru masline; a svima radost u službi Gospodu. Ali Simeona je prešutio, jer Simeon je sagriješio sa kćerima Moavskim.

I nije bio, vele naši rabini, Mojsije prvi blagoslovitelj na zemlji; ali njegov blagoslov bijaše od svih najbogatiji. Noa je blagoslovio svoga sina Sema, ali je prokleo svoga sina Hama; Izak je blagoslovio oba svoja sina, Ezava i Jakova, ali ih je blagoslovom odvojio; Jakov je blagoslovio svojih dvanaest sinova, ali je blagoslivljajući ukorio Rubena. Ali Mojsije nije spomenuo Simeona, jer ga nije mogao blagosloviti, a nije ga htio prokleti. Zato je bio njegov blagoslov potpun i savršen.

Kad završi riječ, a ono zaječi glas nebeski: »Mojsije, Mojsije, još ti je samo četiri sata živjeti na tom svijetu.« Profet umoli drščući: »Gospode, gospode, daj mi da se oprostim od Jisraela, a onda ću praocima svojim da krenem.« I pročitao on plemenima svu Toru pa dade svakom plemenu po jedan prepis i reče: »Sačuvajte Toru, a ona vas; neka se nijedna riječ, nijedno slovo u njoj ne mijenja sve do najmlađega dana.« A svi uskliknuše: »Čuvaćemo je sve do najmlađega dana; neka i ona nas čuva!« Ali trinaestu Toru, koju je napisao Mojsije, ponese anđeo Gabriel u nebo.

Onda reče profet: »Često sam vam sudio radi Tore: oprostite mi.« A svi odgovoriše: »Često smo te radi Tore razgnjevili: oprosti nam.« Onj mu oprostije; on im oprosti.

A onda on opet reče: »Kad budete u zemlji Jisraelovoj, a ono se sjetite mojih kostiju koje će se vas sjećati. I govorite ovako: jao, jao, pao je, pao je u pustinji sin Amramov što je ko trkač hitao pred nama vodeći nas!« A svi udariše u jank: »Mojsije, Mojsije, učitelju naš, a što ćemo mi bez tebe?« On odgovori: »Bog će biti uz vas. Nije on za mene, već je za vas, po meni, činio

čudesu. Ne povjerujte u čovjeka iz krvi i mesa; vidite da je on ništav, jer umire. Vječni će vam poslati druge profete: slušajte ih, slijedite ih; ali ako vam ikada jedan od njih kaže da je on Bog, vi mu ne vjerujte, jer samo Bog je Bog!« A svi povikaše: »Čuj Jisraelu, Vječni je naš Bog, Vječni je jedincat!«

A onda se obrati profet Jozui pa ga upita: »Da li da ti objasnim još štogod u Tori? Jer idem ja odatle, a ti me nećeš više vidjeti.« — Reče Jozua: »Mojsije, učitelju naš, zar sam te ja ostavio ma i jedan čas otkad sam tvoj učenik? Nisi li mi ti tumačio Toru danju i noću? Ja sam te pitao sve; ti si mi rekao sve.« — Reče profet: »Jer ti mene nemaš ni za što više da moliš, a ono ću ja tebe nešto da umolim: zagrlj me.« I dvaput zagrlj Mojsije Jozuu, i dvaput ga ovako blagoslovi: »Mir neka bude s tobom, mir s Jisraelom!«

Kad ga je blagoslivljao, začu se glas nebeski: »Mojsije, Mojsije, još ti je samo dva sata živjeti na tom svijetu! Sam se uspni na Nebo i umri u svijetlu.«

Zašto, tako pitaju naši rabini, ushtjede Bog da Mojsije nasamu umre? Jer je trebalo da grob Mojsijin ostane nepoznat; jer kad bi ljudi za nj znali, obožavali bi njegov grob ko kumira a Mojsiju ko Boga. A zašto, tako pitaju naši rabini, ushtjede Bog da Mojsije umre u svijetlu? Jer bi ljudi, da je umro u tami, rekli: »Bog nam ga je mogao uzeti, jer je bila noć. U svijetlu dana bili bismo ga mogli zadržati.«

Ali profet je još uvijek oklijevao; zadržavale ga ruke njegove majke, njegovih sinova, njegove žene. Ponovo začu se glas: »Mojsije, Mojsije, uspni se na brdo. Živiećeš još samo jedan sat!« Tada on razdera svoje odijelo, pospe prah na glavu svoju i reče: »Srećan li je narod Jisraelov koji nikad umrijeti neće! Zbogom, moja braćo, moji sinovi; sastaćemo se na drugom svijetu.« I dok su svi razdirali svoje haljine i padali na lica i jaukali u prahu, uspinjao se on sam, plačući glasno, na brdo.

★

Niko, tako kažu naši mudraci, ne umire prije reda. Ali ma kakogod kasno umro, za sebe sama uvijek prerano umire. Profet, koji je dvaput zaželio smrt i sam iz Božjih ustiju čuo da mu je živjeti još samo jedan sat, nije htio da se poda smrti.

Ostavljen od ljudi samac je molio brdo i pustinju, zemlju i nebo. Uspinjući se na Nebo, zajeca iza glasa: »Zazovite, o zazovite milost Vječnoga kako bi me od smrti spasio!« Ali brdo reče: »Neka se najprije smiluje meni; nije li on napisao: Brda će napustiti svoje mjesto a spilje svoje stanište?« Zemlja i nebo rekoše: »Neka se najprije smiluje nama; nije li on napisao: Zemlja će se istrošiti ko haljina; nebesa će nestati ko dim?« Pustinja reče: »Svaka stvar vraća se na svoje mjesto; sve je bilo prah, sve će opet biti prah.«

A profet zastenje: »Kuda ću sada? Koga ću da zazivam još? Nedavno mi je robovao faraon; oslobodio sam narod robova; naredio sam subotu i dan posta; odlučivao sam životom i smrću; Tora se po meni prozva. Zapovijedao sam čitavom svijetu; mijenjao sam red stvari. Nebesima, koja kišu daju, rekoh: neka kruh kiši; i pade mana. Zemlji, koja kruhom rodi, rekoh: vodorodna mi budi; i probije iz nje voda. I Bog me slušao. Rekoh mu: uzdiži se! i on se uzdiže; učuti! i on učuta! Rekoh mu kažnjavaj! i on je kažnjavao; opraštaj! i on je opraštao. A što sam danas? Starac koji prosi, a niko ga neće da čuje!« »To je zakon svega mesa«, reče Bog; »ti si odživio svoje, sada neka drugi odživi svoje. Čiji si ti sin? Sin Amramov. A Amram? Kehatov. A Kehat Levijev, a svi bjehu sinovi Adama. I svi pomriješe ko Adam. A zašto da ti ne umreš?«

»Gospode, gospode«, zajeca Mojsije, »jer ti možeš sve, možeš i mene od smrti spasti!« — »Sinko moj, ako ne umreš na tom svijetu, kako ćeš na drugom živjeti? Čekaju te sve radosti raja; na zemlji si zapovijedao šezdesetorim

mirijadama djece Jisraelove; na nebu ćeš zapovijedati pedesetipetorim mirijadama pravednika koji idu putovima moje Tore. O, Mojsije, prošli su tvoji dani, ali tvoj život neće proći. Nećeš trebati krova nad glavom, ni ogrtača, ni hrane da utišaš glad, ni ulja za svoju glavu, ni sandalâ za svoje noge, ni mjeseca ni sunca za svoje oči: prekriću te svojim sjajem, odjeću te svojim sjajem, nahranću te svojom slašću, ponijeću te na krilima svoje slave, i na tvom će obrazu zasjati moje svjetlo; jer, dogod si na zemlji, na tvom obrazu prebiva samo sjena moga svjetla.«

Ali Mojsije sveudilj ne podleže. On opet zastenja: »Kralju svijeta, kralju svijeta, ako mi ne dopuštaš da prekoračim Jordan, ako mi ne dopuštaš da ugledam obećanu zemlju, a ono mi dopusti da živim, o Gospode, da živim i da svijet gledam! A ako ne dopuštaš da ostanem čovjek, a ono mi dopusti da živim, ko zvjerka na polju, ko ptica u zraku, ali daj mi da živim, daj mi da živim! Ne daj da umrem!«

Tako je molio profet; brda i mora zadrhtaše; ponori zemalja i svodovi nebesa zavikaše od užasa; svi glasovi Svemira zaječaše smrtnim strahom: »Zar Bog hoće svijet razoriti?« Jer Mojsijina molitva bijaše ko mač koji siječe i razdire svjetove, u Mojsijinoj tužaljci bijaše Riječ neizreciva, Ime, koje je svjetove stvorilo. Tada zapovjedi Vječni anđelima neka zabrave sva vrata molitava kako molitva profetova ne bi pristupa našla; anđeli uskliknuše: »Slava Vječnome (neka je hvaljen) koji ne zna za izuzetke i nepravicu i koji je svima smrtnicima dao jednaku smrt!«

★

Mojsije se uspeo na vrh brda. Bog mu reče: »Moj sinko, zašto dršćeš?« — »Bojim se«. — »Pred čime?« — »Bojim se smrti, Samaela se bojim!« — »Zagledaj se u daljinu preda se.«

Mojsije se zagleda. I Bog otpoče opet: »Pogledaj zemlju s onu stranu rijeke: ovu sam zemlju obećao Abrahamu, Izaku i Jakovu, ja sam im se zakleo: daću je vašim sinovima i sinovima vaših sinova. — Ti nećeš na nju stupiti, ali ti je smiješ gledati.«

I kad se profet onamo zagledao, udahnuo je Vječni toliku snagu u njegov pogled, da je pregledao čitavu zemlju, od Jordana do mora, od Hermona do pustinje, da je vidio svako mjesto zemlje, od dijela Naftalijeva do Simeonova, od Rubenova do Danova, od vinograda Karmela do uzvisina Sodoma, od ruža Saronâ do pašnjaka Gileada. I kad je Mojsije gledao, udahnuo je Bog toliku snagu u njegov pogled, da nije vidio samo svako mjesto nego i svako vrijeme svakoga mjesta: Jerihon koji pada od zvuka trubalja; Simsona koji nosi kapije Gaze na brdo Hebrona; Deboru koja daje, te na Taboru zvijezde kiše na Siserine čete; Samuela koji u Rami pomazuje uljem čelo Saulovo; Davida koji u potoku Eli sabire kamenje za ubojstvo diva. Salamuna koji pjevajući prenosi šator zavjetni Sinaja u hram Morije. I profet zašaputa u veselju svoga srca: »Gospode, Gospode, ti ispunjaš svoje obećanje, i tvoja djeca ispunjavaju svoje obećanje! Poveo si ih do Obećane Zemlje, a oni te onamo uvedoše da je zajedno s tobom nastavaju!«

Ali iza pobjedâ ugleda poraz, iza grehova kazne: Ahaba i Izebelu, koji se na vrhuncima Samarije kumirima klanjaju; Manasea koji je naredio da se u stablu terebinte prepili tijelo jednoga proroka; Ahasa koji u najsvetijem svetištu, pod krilima kerubina, sprema ležaj svoje pohote; Jojakima koji puni u dolini Tofet vrući potok Baalov mesom svojega sina. Sada jure u strci ratne buke konjanici Nebukadnezarovi, Nebukadnezar s mitrom na glavi, njegovi bradati kopljanici, njegovi snažni strijelci; Tit sa svojim Rimljanima, Sircima, Arapima i Getulcima; oni mašu mačevima i kopljima, pokreću bojne sprave i katapulte,

krvlju gase sedam zvijezda svijećnjaka, odgone u progon vajne preostatke dvanaestorih plemena.

I zastenje Mojsije bolom u srcu: »Jao, sinovi moji, što li to činite? Kuda ćete? Gone vas naprijed za bakrene lance u nozdrvama ko da ste blago! Okovima vas sapinju, a za vama vam se ponosno ruga sin Edoma! Razgone vas bosonoge i okrvavljene brdima i dolovima, u žarkom suncu, u oluji bez krova nad glavom, bez zemlje, bez sna. O Gad, Juda, Benjamin, Efrajim! Gladujete, a mane nema! Žedate, a izvora nema! Lutate, a danju nemate stup dima, noću stup vatre da vas predvodi. Gospode, Gospode, možeš li ti podnijeti sramotu koju si na njih navalio? Zašto si ih izveo iz ropstva, otvorio im dvanaest putova u moru, pretvorio pijesak u baštu, stijenu u vodu izvorsku, zašto si upalio svoje brdo i pred njim objavio tvom narodu tvoj zakon, ako se ti sam na zemlji zatireš zatirući njih?«

Ali gle: pred očima profeta ispunj golemi hram prostorje. Njegovi su zidovi bili iz oniksa i berila; njegova vrata iz jaspisa i sardoniksa; njegove grede iz smaragda; njegovi krovovi iz topaza; njegovi stubovi iz ahata, hrizolita i ametista; njegov žrtvenik iz rubina, karfunkula i safira. Pred hramom čekao je Mesija.

I šaptaše Mojsije: »Je li je to hram nebesa? Je li je to hram zemlje?« — »Mojsije, moj oče«, reče Mesija, »hram, koji vidiš, nije ni hram zemlje ni hram nebesa; to je hram neba koji će zemlja da gradi.«

Dok je on govorio, otvoriše se sva mora, i sa svih putova po svim morima ustadoše svi narodi, čisti grijeha, digoše se hramu s palmom u ruci i pjesmom iz grudiju; a iza svih naroda koračahu svi mrtvi svih vremena i svih mjesta; oni se vratiše iz Gan Edena ili dođoše iz pakla, i oni s palmom u ruci i s pjesmom iz grudiju; pred narodima stupao je Jisrael a i on je nosio palme i pjevao zahvalnice.

I reče Mesija profetu: »Mojsije, moj oče, kako bi ti bio mogao da stupiš u Obećanu Zemlju? Vidi, nije samo s onu stranu Jordana zemlja koju si tražio; ona je s onu stranu ljubavi, s onu stranu nade. Vidi: čitava je zemlja čitavoga čovječanstva.«

I dok je on govorio, uzdiže se u golemom hramu, ponad svih brda i dolova, ponad svih zemalja i mora, golem stol. I svi narodi posjedaše za taj stol, i za posljednju svetkovinu uskrsnuća nalijevaše im Adam vino grožđa sviju vinograda i dijeliše kruh pšenice sviju polja. I svi svetkovahu posljednju svetkovinu uskrsnuća i pjevahu s Adamom, s Jisraelom i s Mesijom: »Hozana, Hozana! Vremena se ispuniše: Bog je jedincat, čovjek je jedincat. Mir ljudima u nebesima, mir Bogu na zemlji!«

Kad je nestalo u podnevnom suncu slikâ budućnosti poput sanja u noći, reče Vječni Mojsiji: »Odredio sam svima smrtnim smrt, samo Jisraeleu život kako bi živio čovjek, kako bi živio Mesija. Mogu ja, ako hoćeš, da mijenjam svoju odredbu: ti ćeš živjeti, ali Jisrael će umrijeti; vrijeme će za te mirovati, bićeš vječan, ali Mesije biti neće.« A Mojsije reče Bogu: »Ti si Bog blage toplote, kralju svijeta; neka dođe Mesija, neka živi čovjek, neka živi Jisrael! Neka umrem ja!«

★

Kad je Vječni (neka je hvaljen) vidio da je profet pristao na svoju smrt, reče Gabrielu: »Pođi i uberi poput cvijeta dušu njegovu.« Ali arhandeo odvrati: »On je vodio tvoj narod, tvoja su čudesa bila u njegovim rukama, tvoja riječ u njegovim ustima, on je isušio more, on je satro u prah zlatno tele: ne mogu podati smrt tome pravedniku.« Tada reče Vječni Mihaelu: »Pođi i uberi poput cvijeta dušu njegovu.« Ali arhandeo odvrati: »On jedini izgovara tvoje neizre-

civo ime. Učinio si ga — više no anđela — gotovo Bogom: ne mogu podati smrt tome pravedniku.«

A Samael je na Mojsiju čekao već stotinuidvadeset godina. On reče Vječnome: »Uzeću mu ja dušu njegovu.« A Vječni mu reče: »Hoćeš li se usuditi ma i približiti mu se? Gdje je mjesto njegova svetoga tijela koje bi sa svojih milijun očiju ma i pogledati mogao? On je gledao svojim licem u moj obraz. On je iz moje ruke primio Toru. On je svojim nogama stupao pragom moga sjaja.« — »Pa ipak ću poći«, odvrati Samael.

On uze svoj mač, opasa se nesmiljenošću, zaogrne ogrtač gnjeva i pođe Mojsiji. Kad ga je profet, na vrhu brda, ugledao, ispisa svojim plamenim prstima u zraku četiri znaka neizrecivoga Imena, i kao nepomična strijela u žarkom prostoru lebdjelo je Ime u zracima. Samael bude na tle bačen i htjede da bjega gmižući. Ali koljeno Mojsijino pritište mu grudi; već je anđeo smrti bio blizu smrti, kad li zaori glas sa nebesa: »Mojsije sinko moj, ne ubijaj smrt, svijet je treba!«

Nesta Samaela, a pojavi se Vječni.

On reče profetu: »Držiš li ti, moj sinko, da bih ja bio dopustio da ti isto onako umreš kaošto drugi umiru? Legni na zemlju. Skrsti svoje noge. Skrsti svoje ruke.« Mojsije poslušao. »Sklopi svoje oči.« Mojsije poslušao.

Sada pozva Bog dušu profeta k sebi; on je zašaptao: »Dušo, kćeri moja, odredio sam da stotinuidvadeset godina živiš u tijelu toga čovjeka; napusti ga danas, došao je njegov čas.« Ali duša odvrati: »Kralju svijeta, ja znam da si ti Bog sviju duhova, da ti u svojoj ruci držiš duše živih i duše mrtvih. Ti si me stvorio i stavio me u tijelo ovoga pravednika. Ima li na svijetu još koje tijelo čisto ko njegovo? Ljubim ga i neću da ga napustim.« — Reče Gospod: »Kćeri moja, ne oklijevaj, slušaj; bićeš u mojim najvišim nebesima, pod prijestoljem moje slave, kod mojih kerubina i serafina.« — »Kralju svijeta«, odvrati duša, »i sami su tvoji anđeli sagriješili; kad se Asa i Asael spustiše sa tvojih visina da ljubakaju s kćerima ljudskim, morao si ih okovati između zemlje i oblaka da ih kazniš. Ali od onoga časa, kad si dao da Mojsija svojim obrazom gleda tvoje lice, njegovo meso više nije poznavalo mesa. Zato hoću kod njega da ostanem.«

Bojiš li se ti možda Samaela«, upita profet svoju dušu. — »Bog me neće dati Samaelu.« — »Bojiš li se da ćeš morati oplakivati moju smrt kaošto će je Jisrael oplakivati.« — »Bog je oslobodio moje oči suza.« — »Bojiš li se da ćeš morati u ponor pakla?« — »Bog mi je obećao radosti nebesa.« — »Onda pođi, moja dušo, kamo te Bog šalje; i poput mene blagoslovi njegovu ljubav!«

Vječni ubra poput cvijetka dušu Mojsijinu s ustiju njegovih. Tako umrije profet poljupcem Božjim.

Kad je bio mrtav, zazvuča jecaj nad staništem hebrejskim: »Jao, jao, njega više nema!« I od toga dana mana više nije padala. Jisrael, koji je trideset dana plakao za Mojsijom još prije negoli ga je izgubio, tugovao je i jadikovao za njim sada kroz čitavih devedeset dana. I sama zemlja tužno je jecala: »Nebesa napustiše zemlju.« Vječni kaza: »Mojsije, sinko moj, ti si rekao da osim mene nema više Boga ni u nebu ni na zemlji; a ja velim da osim tebe neće više biti Mojsije u Jisraelu.« I zaplaka Bog.

Dok su svi plakali za sinom Amramovim, nije mogla Johebeda, njegova majka, da vjeruje u njegovu smrt. Ona je išla k Sinaju i pitala: »Sinaju, Sinaju, vidje li sina moga?« — »Ne vidjeh ga ja sve od onda otkad je na me spustio Toru.« Ona je pošla pustinji i pitala: »Pustinjo, pustinjo, vidje li sina moga?« — »Ne vidjeh ga ja sve od onda otkad je na me manu spustio.« More joj kaza: »Ne vidjeh ga ja sve od otkad je moje vode u kopno pretvarao.« A Nil reče: »Ne vidjeh ga ja sve od onda otkad je moju vodu u krv pretvorio.« A Johebeda

je brzala od mjesta k mjestu, čitavim svijetom i pitala iza glasa: »A gdje je moj sin, a gdje je moj sin?«

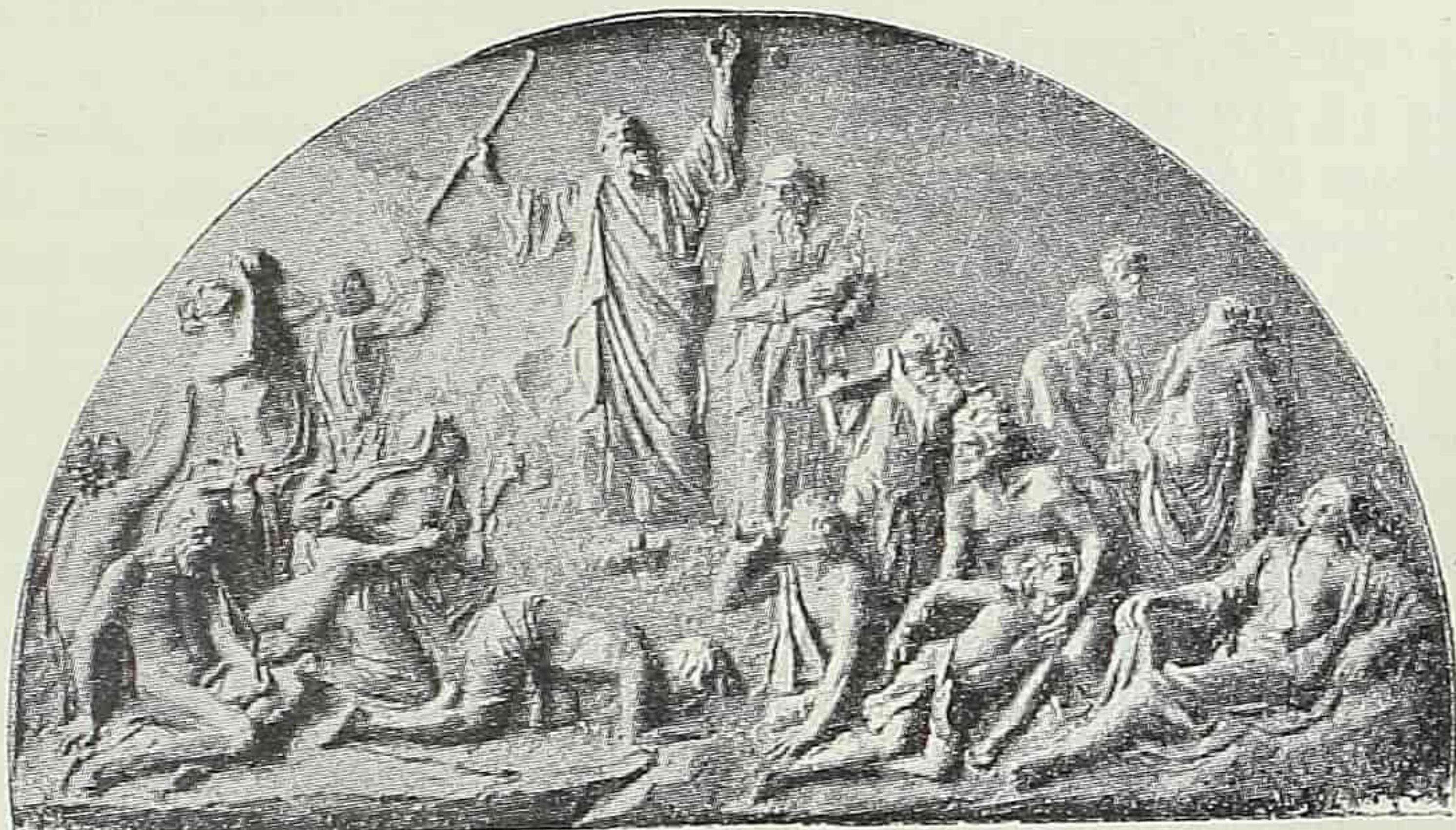
Međuto se profet uspe do Vječnoga. Kad ga Adam spazi, reče mu: »A zašto se uspinješ nada me? Nisam li ja stvoren na sliku Božju?« Ali glas kaza: »Veći je on od tebe. Ti si izgubio gloriiju koju ti je Bog dao; on je sačuvao gloriiju koju je primio.« Noa mu reče: »A zašto se uspinješ nada me?« Nisam li se ja spasao pred potopom?« Ali glas kaza: »Veći je on od tebe. Ti si spasao sama sebe, on svoj narod.« Abraham mu reče: »A zašto se uspinješ nada me: Nisam li ja nahranio putnike?« Ali glas kaza: »Ti si ljude nahranio u naseljima ljudi; on ih je nahranio u pustinji.« Izak mu reče: »A zašto se uspinješ nada me? Nisam li ja na pećini Morije vidio sjaj Gospoda?« Ali glas kaza: »Vidio si ga ti, ali od toga ti oslabi vid; a on ga je vidio, i još su mu oči bistre.« Jakov mu reče: »A zašto se uspinješ nada me? Nisam li se ja borio s anđelom, nisam li ga ja pobijedio?« Ali glas kaza: »Veći je on od tebe. Ti si pobijedio anđela na zemlji, on je savladao anđele na nebesima.«

I uspe se Mojsije i sjede pod prijestolje i sjaj njegov. I sjedeći pod prijestoljem i sjajem njegovim, čeka profet s Bogom čas Mesije.

HANS BETHGE: KNJIGA

(»Frühe Verse«)

*Kad je još sunce obasjavalo naše bašte,
poklonila si mi jednoga dana tu knjigu.
Danas, kad me tlači nebo sivo,
gledam je i listam po njoj svaki dan.
Ne radi knjige, — ne; već zato
da iz nje osjetim tvoj pogled.
Ali jao, što je više čitam, to mi
postaje tvoja draga slika sve više
tuđa i strana.
Pa kad te ni ova uspomena
više ne može dozvati,
zar se smijem nadati,
da ćemo si još ikad u životu
opet biti blizi?*

Marija Dillon

Mojsije izbija vodu iz pećine

ZORE I VEČERI

OBLACI

Pjesnici svih naroda i svih vremena pjevaju već tisućljeća i tisućljeća o oblacima. Sve do dana današnjega oni se nisu umorili da u oblacima traže ljepotu i sjaj.

Eno, ondje visoko, visoko igra se nešto srebrnasta i pahuljavo bijela u nebeskom plavetnilu. To su mali oblačići: ko da se smiješe, natjeruju ko malena djeca u parku.

Kako je lijep onaj oblak, bijel i proziran. A već je nestao. Eno drugoga. I on je nestao. Čovjek bi mogao dane i dane čeznutljivo gledati u nebesku modrinu gdje oblaci nastaju i nestaju ko morska pjena, ko proljeće, ko nestašni smijeh djevojaka kad su prošle petnaestu godinu.

KIŠA

U jesen često dolazi sumornost. Sjetni vjetrovi zauje i viju sa sobom lišće žuto i svelo. Sunce se sakriva, nebo je tmurno i plačno. Sjene su duge i sablasne. Kiša propadiva u jesensko večer. Čovjek je osamljen, bez prijatelja i poznanika koji su jako, jako daleko. U duši umire posljednje svijetlo koje je još preostalo od sunca u ljetu.

Kiša ravnomjerna, monotona. Tamnim ulicama vuku se uveče sablasne spodobе. Takav štimung ubija. Čeznje peku, želje izgrizaju biće čovjeka. Neizmijerna sjeta uvlači se u dušu.

Negdje ima sunca, zvonkog smijeha, proljeća, ljubavi. Sve je to jako, jako daleko.

Tu u blizini pada sumorna kiša. Čovjek je sam i osamljen u turobno večer jesenje.

NA KONCU

Najprije su nas okruživali znanci i prijatelji. Bili smo veseli i nestašni. Bili smo u središtu života. Svi su se zanimali za nas, svi su pitali kako živimo, što mislimo, čime se bavimo i tako dalje. A mi se nismo brinuli za svoju dušu, jer smo mislili da ćemo vječno stajati u središtu interesa.

Ali mi smo se prevarili.

Urijeme je prolazilo. Mi smo postajali stariji i stariji. Naši prijatelji i znanci pošli su u život svojim putem, svaki na svoju stranu. Nekadašnjih mladenačkih igara više nema, za nas se više niko ne zanima, mi više nismo u središtu interesa. Ostarili smo.

Ako nismo izgradili svoju dušu, ako nismo našli čovjeka koji nas nikada neće ostaviti — kao što su nas ostavili naši prijatelji i znanci što im konačno ne možemo zamjeriti — onda teško nama. U nama će tada prošlost plakati, sadašnjost će biti osama, budućnost ništa.

O, gdje ste mladenački dani? Prošli su... O, gdje ste drugari iz mladosti, gdje je naš smijeh, igre, veselje, sunce? Sve, sve je prošlo...

O, da, dobro je izgrađivati svoju dušu. Ako se izgradi duša, onda samoća neće biti teška.

O, dobro je naći čovjeka koji nas nikada, nikada neće ostaviti... ..

STEFAN ZWEIG: JEREMIJA

(Scena iz 6 slike »Jeremias«, eine dramatische Dichtung)

»Eno, dan se primiče kraju, a noćne sjene rastu sve veće.«

Jeremija VI, 4.

(JEREMIJA stupa u pratnji mačonoše koji na mig kralja Cedekije odmah odlazi. Njegovo je lice blijedo i mršavo. Oči gledaju kao iz mrtvačke glave crno sa bijeloga, koštunjavoga lica. On gleda u CEDEKIJU mirno i ljubopitno).

CEDEKIJA (nakon kratke smetnje): Dao sam te dozvati, Jeremijo! Zašto smućuješ moj mir? Zašto pjevaš noću kad svi spavaju. Zar ti nemaš sna?

JEREMIJA: Onaj, kojemu je bdjeti nad narodom, ne može da ima sna. A ja sam postavljen da bdijem i da čuvam.

CEDEKIJA: Što govoriš, Jeremijo! Nije sada vrijeme mirovanja u Jerusalimu. Bogami, ni ja ne počivam. Vijećao sam sa svojim doglavnici, ali se moja duša nije mogla da smiri. Saslušao sam svoje istomišljene prijatelje, ali želja mi je da čujem onoga koji je protiv mene u Jerusalimu.

JEREMIJA: Nikad nije moje srce protiv tebe bilo, kralju, samo moja riječ protiv čina tvoga.

CEDEKIJA: A ja ti nikad nisam bio neprijatelj, znaj to u taj čas! Ako te zatvorih, bilo je zato da te spasem od tvojih protivnika. Svet mi je bio tvoj život zbog tvoje smionosti. Ali sada nemoj da mi onako govoriš kao što svjetini govoriš, već govori iz tvoje duše kao pred Bogom. Možda si blizu kraju svoga života, a knjige vele da ljudi uoči smrti istinite riječi zbore.

JEREMIJA: Nisam ja ništa bliže smrti, Cedekijo, no sâm ti. Na istoj stranici crne knjige ubilježeno je naše vrijeme.

CEDEKIJA: Nisam ja tvoj neprijatelj; neka bude daleko smrt od tebe?

JEREMIJA: Dvaput sam zborio tebi, Cedekijo, kralju Jisraela, ali moj govor kanda je nanišanio tek tvoja leđa, a od svoje si volje činio obratno. A sada ti govorim u lice i pitam te što hoćeš od mene?

CEDEKIJA: Mnoge si stvari istinito prorekao, Jeremijo, a tvoj se glas sveudilj jačao u mojoj duši. Tamni Nebukadnezar došao je sa sjevera sa konjanicima i kolima kako si ti to u snu vidio. Opsjeda nam grad. Dosad uzaludu, ali mu vrijeme pomaže. Hoću da ti odam tajnu. Kruha nam ponestaje u Jerusalimu.

JEREMIJA: Znam to, gospodar!

CEDEKIJA: Odakle znaš? Osim Nahuma, čuvara, niko ne zna za broj vreća. Zašto veliš da to znaš ti koji si zatvoren bio u nečisti pod zemljom?

JEREMIJA: Kruh, koji mi davahu u jamu, bivao je sve manji, jedva mi prekri dlan ruke. I čujem ja noćno zavijanje pasa i struganje u kostima, jer im niko više ne dobacuje meke hrane. Tako saznah za nevolju.

CEDEKIJA (razdraženo): Psi to znaju po ulicama, zatočeni u jamama, a meni, kralju, rekoše to tek danas. Po ulicama je istina, i dugo se onuda skita prije nošto kraljevima dođe.

JEREMIJA: Kako će istina onamo da hita gdje taština vlada? Zar je kraljevi dobro dočekuju? Oporo je uho kraljevâ, sklono samo medenim riječima laskanja. Oholi misle da se u vatru zahvatiti može, a da se čovjek ne opeče, da se mač uhvatiti može, a da se čovjek ne poreže. Ali ko mir narušava, i njemu će mir biti narušen, a ko vjetar kroz svijet goni, požnjeće oluju u svojoj duši.

CEDEKIJA: Jeremijo, na savjet te pozvah, ne da pogrđuješ! Iz dubina te dozvah, i niko ne zna da od tebe, kog sam u dubine zatočio, savjet tražim. Zato mi istinito zbori i radije svjetuj no da grdiš. Hoćeš li mi biti poslušan?

JEREMIJA: Jedino Bogu ja sam poslušan.

CEDEKIJA: Čuj, što niko ne zna osim mojih savjetnika. Došao mi glasnik od Nebukadnezara, glasnik da pregovaramo o miru.

JEREMIJA (kličući): Slava Gospodu! Sklopi mir, srcem budi ponizan!

CEDEKIJA: Ne kliči prerano! Teški su njegovi uslovi, prekomjerman mu je ponos.

JEREMIJA: I ti si bio ohol prema njemu, neka te sada ne smeta njegova oholost. Obuzdaj svoje srce, ali grad spasi!

CEDEKIJA: Čast je zatražio moju.

JEREMIJA: Žrtvuj se grada radi!

CEDEKIJA: Nije li moj položaj častan, nije li moja kruna ponosna?

JEREMIJA: Prezri to! Mir je bolji od časti, patnja bolja od smrti.

CEDEKIJA: On hoće da me u jaram stlači!

JEREMIJA: Blago jednome koji trpi za sve, za živi život. Sagni šiju, spasi grad!

CEDEKIJA: Sramota bi to bila za sve kraljeve koje naslijedih, za moje pređe.

JEREMIJA: Ne misli na mrtve koji su prah i crvlja hrana. Misli na žive, misli na grad!

CEDEKIJA: Ali on neće da ponizi samo mene već i našega Boga.

JEREMIJA: Bog sažaljuje one koji ga obesvećuju! Pokori se, budi ponizan!

CEDEKIJA: On hoće da stupi u najsvetije svetište kome se niko nije približio!

JEREMIJA: Bog će to da spriječi, ako bude njegova volja, a ne ti. Pokori se, budi ponizan!

CEDEKIJA (gnjevno): Tvrdoglava je tvoja mudrost, prkosan je tvoj savjet. Gluhih me ušiju slušaš, a odgovor je tvoj iz kamena.

JEREMIJA: Zar da te obmanem pristankom, zar da slavim tvoju riječ? Ti tražiš savjet, a ipak se čini da ti je najdraže slijepo laskanje. Prije neka uvjene moj jezik i neka se raspadnu moje kosti, ali ja neću da slavim tvoju ludost, ja hoću da udaram na tvoju zasljepljenost.

CEDEKIJA: Zašto se tako okomljuješ na me? Ti još ne znaš što je moja volja.

JEREMIJA: Znam te. Tek tvoja je riječ meni sklona, ali tvoja je volja protiv mene! Zar se ti hoćeš i meni da rugaš, da se igraš s Božjom riječi? Nikad me nisi zvao da ti pomognem do konačne odluke. Tvoje je mišljenje davno već učvršćeno. Ali ne varaš ti mene, sama sebe varaš, kralju Jisraela!

CEDEKIJA: Jeremijo!

JEREMIJA: Da, ja Jeremija, velim tebi kralju: nepošteno postupaš sa mnom, riječi su ti varka. Jer tvoja volja više nije slobodna, ti nećeš da ti je ja promijenim.

CEDEKIJA (nesigurno): Kako ti to znaš?

JEREMIJA: Tvoj pogled mi to odaje. Preplašio si se kao krivac pred mojim gnjevom. Htio si me iskušati: da ti odobrim, da rasteretim krivicu što je nosiš na sebi, ali jao si ga onome koji ljude iskušava, jer Boga u njima iskušava.

CEDEKIJA (oklijeva smeteno, zatim tiho): Mnogo ti znaš, Jeremijo! Suviše je istine u tvojim riječima. Moja volja više nije slobodna. Već je poruka u glasnika.

JEREMIJA: Promijeni je, spasi grad!

CEDEKIJA: Glasnik je već otišao.

JEREMIJA: Pozovi ga, pozovi ga natrag!

CEDEKIJA: Prekasno je, prekasno si došao.

JEREMIJA: Pojuri za njim, neka ga stignu konjanici i trkači.

CEDEKIJA: Prekasno. Glasnik je već kod kralja!

JEREMIJA (sruši se, zastre si lice, ispruži ruke i muklo zaviče): Onda jao jao Jerusalime, Jerusalime! Jao! jao!

CEDEKIJA (prestrašeno mu pristupi): Što ti je, Jeremijo!

JEREMIJA (ne čuje ga; jeca i trza se čitavim tijelom; pomalo se sasvim uspravlja; njegove oči ekstatično bulje u daljinu, čitavo mu je tijelo snažno potreseno; govori nadzemaljski kao u molitvi, podignutih ruku, svladan unu-
tarnjim porivima):

O, jao, jao, ti s neba pade,
Jerusalime, zvijezdo sjajna!
Ti htjede da nadvisiš svijete,
da poletiš nad oblake,
al jao, divni, ti si pao
duboko, tamno u crnu noć.

CEDEKIJA (kao da ga hoće probuditi): Jeremijo!

JEREMIJA: Što vedrije bje od tvog čela,
tvrdo Jakova,
prijestonice Davida,
logoru Salamuna,
Božji dragulju, sveti dome?
Ko uzmože, ko smjede te slaviti?
Molitva se umori,
cimbala pretiho slavljase tebe
od jutra do mraka.

Narodi kretahu tek da te vide,
a kada te vidješe, slavljahu slavlje!

CEDEKIJA: Divljaš, Jeremijo! Probudi se, probudi se!

JEREMIJA: O kako si mirna sad, ljepotice ti,
gdje ti je svijetlo, gdje je tvoj sjaj?
Više ne šapuću
glasovi dragoga dragani pjesme.
Nema već buke nigdje na trgu,
nema već pjesama, nema već slavlja,
ni frule glasa, ni djevicâ klicanja!
Jao, jao, tlači te krvnik,
strašni i ljuti sa sjevera lav.
Pusti su jadni putovi tvoji,
trnje se vere spaljenim kućama,
koprivâ gnijezdo u kraljevskom domu.
Jao, jao, srušen je grad,
slomljeni tornji, uništen život,
pregaženo srce svetinje tvoje vječne.

CEDEKIJA: Lažeš, prokletniče! Zidovi su Jerusalima netaknuti i utvr-
đeni!

JEREMIJA (sve frenetičnije):

Svaka glava obrijana,
svaka brada podrezana,

u vrećama majke se tornjaju,
noktima čupaju krv i meso sa lica:
Gdje su mi sinci, gdje moje kćeri?
O, jao, jao, po blatnim cestama
lješine leže dječaka,
zadaviše sluge ih ropske.
Zagušiše žene vlastitom kosom,
a žene se s plodom života u tijelu
ubiše zajedno s onim životom
koji se jošte rodio nije.
Lješine vajne već su i gavranskim
jatima crnim odvratne silno,
siti su sasvim divlji šakali.

CEDEKIJA: Umukni, umukni, lažeš!

JEREMIJA: Što mi pomaže
sklonut se, sakriti,
u pećinu žarku il duboko grmlje?
Gone te vajnog konjem i hajkom,
gone te otsvud vatrom i dimom,
oni te hvataju, oni te sapinju!
Izgone narod drski goniči,
sramote ženske, batinaju starce,
kraljevsku kćerku ko sluškinju gone
da ropkinja bude sluškinjâ svojih,
rob svoga roba postaje čovjek
koji je bio dobar i pošten.

CEDEKIJA: Tako mi gnjeva moga, umukni lažljivče!

JEREMIJA (vajno):

O, Jerusálime, djevice, dijete,
prezreše sramotno pogani tebe,
jao, što moram sve to da gledam!
Zavidnici tvoji sad smiju se tebi,
kese ti zube zlokobnim smijehom:
»O, kako smo shrvalj ponos i snagu,
ponizili sjaj ljepote tog grada!
Žudno smo čekalj da dođe taj dan,
i on je došao,
i mi smo uspjeli!«

CEDEKIJA (dršćući od bijesa nasrće na nj stisnutih pesnica): Šuti, laž-
ljivče, ne mogu da slušam! Lažeš, lažeš!

JEREMIJA: O sveti Božji grade,
kolijevko narodâ, dragulju svijeta,
ko će te slaviti, ko će te naći?
Jerusalim posta priča vremenâ,
legenda, bajka, narodâ sviju
poslovica.
O, ja vidim . . .

CEDEKIJA: Ništa nećeš vidjeti, luđače!

JEREMIJA: Vidim tvoj bol i tvoju smrt, vidim . . .

CEDEKIJA (divlje ga zgrabi i prodrma ga u silnom bijesu): Ništa nećeš
vidjeti, daću ti oči iskopati!

JEREMIJA (gleda ga buljeći kao probuden od strašnog sna, onda se odjednom ludo nasmije snažnom ekstazom):

Zar mene?!

Ti da mene oslijepiti dadeš,
ludače ludi, nikada, ne!

Drukčije htjede odluka Božja!

Neko će sigurno oslijepljen biti
prije nošto se završi dan,

ali to će da bude onaj

koji je dugo već zaslijepljen bio,

kad mu je oko vidjelo, gledalo:

Čuj me, čuj me, Cedekijo, kralju!

(CEDEKIJA ga je pustio; gleda ga tupo i bojažljivo.)

JEREMIJA (prijeti mu se šakama):

Prvog će tebe

zgrabiti sluge groznoga kralja.

Desnicu tvoju otkinuće ti

u Božjoj kući koju si skvrnuo.

Desnicu tvoju otkinuće ti

kad se u strahu zahvatiš njome

za žrtvenik hramski!

Ti hoćeš se branit,

al mač tvoj ti lome,

kuju ti ruke u željezne okove,

vucare tijelo kraljevsko tvoje

niz hodnike, stube i podrume mračne.

Ko žrtvenu zvjerku bičem i udarcem

gone te onome

koga si prezreo, koga se odbio

a koji ti proreče vajni tvoj udes!

(CEDEKIJA se zgrozio i podigne ruke kao na obranu.)

JEREMIJA: Lome ti koljena,

biju te, gone te.

Plamen palucav u kamenu gori,

četiri ruke u kamenu vare

željezne šipke

koje će nekog oslijepiti začas.

Vruće

proždire vrućina

crnu i željeznu oštricu.

Vari se, gori, paluca crveno i bijelo!

A onda te grabe surove šake,

pišteći dimeći

satjeraše ti željeznu noć

u oči tvoje.

CEDEKIJA (zavikne i uhvati se za oči kao oslijepljen): Jao!

JEREMIJA: Al još prije,

negoli ti groznim plamom sije

mrtvo oko u suzi i krvi

od svih biće prvi

pred krvnikom sina tvoja tri.

A tebe u lancima sluge drže svi.

Lanci su teški, spasti se nećeš,
tek vikati možeš, bez da se krećeš.
Sad prvog, pa drugog i trećeg proburazi mač.
Ništa ne pomaže ti plač.
Vidiš im krv gdje mlada u blatu se valja.
Vidjećeš kako se žalosno kalja
kraljevstvo naše i rod naš snažni ko div.
A onda ti uzeše očni vid. Sad svijet ti je siv.

CEDEKIJA (pao je na naslonjač tapkajući oko sebe kao slijepac; zatim podiže ruke kao na molitvu): Milost, milost!

JEREMIJA: Tako ćeš zvati u vječnu noć,
al pomoć sa neba ti neće doć.
Jer Bog oprostit onom nikad neće
ko iz obijesti mu zgazi sveti grad u smeće.
Baciće te među crve, zmije
u kojima se gäd najveći krije,
baciće te među bolesnike što od gube pate,
među nečistima, krastavima biće ležaj za te.
Baciće te među svrab i šugu
gdje izrodnici valjaju se blatom, trpe kugu.
I slijepi prosjak bićeš, najjadniji od svih bogalja,
stran ćeš lutat svojom zemljom, udovom bez kralja.
I ko te sretne pa ti priđe bliže
i ugleda gdje po tebi gamad crna gmiže
i vidi da si nekoć u Cionu bio kralj
uzdignuće šaku kao malj
zavikaće strašno iza glasa:
Cedekija, kralju, proklet bio ti bez spasa!

CEDEKIJA (kao smrvljen tim riječima stenjući leži na naslonjaču; onda se polagano uspravlja i gleda Jeremiju smeteno i s nekim svetim strahopoćitanjem): O, Jeremijo, kakva je moć tebi dana! Ubio si snagu u mojoj krvi, uleđnila mi se i ukoćila moždina. Grozovite su riječi tvoje, o Jeremijo!

JEREMIJA (ekstaze je s njega nestalo; i sjaj se na očima ugasnuo): Slabačke su moje riječi, Cedekijo, nemoćna je moja moć. Ja tek znati mogu, ali promijeniti ne mogu!

CEDEKIJA (potresen): Zašto nisi prije stupio preda me?

JEREMIJA: Bio sam uvijek spreman i čekao te. Ali ti me nisi tražio ni našao.

CEDEKIJA: Biće da je to volja Božja! (šutnja; Cedekija se polako diže i prilazi Jeremiji): Čuj me, Jeremijo: ja... ti... vjerujem!... Grozovitije si mi navijestio, negoli je ikad naviješteno kojemu kralju Jisraela — pa ipak ja ti vjerujem! Grozom si smrvio moje srce, pa ipak ti to ne zamjeram. Neka između nas više ne bude svade u sjeni smrti. Sidi, odakle si i došao. Neka ti daju najbolju hranu; ja hoću posljednji komadić kruha sa svoga stola s tobom da podijelim. I niko do Boga neće znati za naš razgovor.

(JEREMIJA hoće da pođe).

CEDEKIJA (bolno): Jeremijo! Ta mora li se zbiti? O, Jerusalime, moj Jerusalime! Ne možeš li, Jeremijo, odvratiti usud?

JEREMIJA (mračno): Mora da bude! Ja ne mogu ništa da odvratim. Moja je zadaća da naviještam. Jao nemoćnima!

CEDEKIJA (šuti, onda usrdno): Jeremijo, nisam ja htio! Morao sam navijestiti rat, ali ljubio sam mir. I ljubio sam tebe, vjesnika mira. Teška srca uzeh

oklop; i prije mene bilo je rata pod suncem, biće i poslije mene. Mnogo sam trpio, posvjedočićeš to kad dođe vrijeme. I budi uza me kad se tvoja riječ obistini.

JEREMIJA (potreseno): Biću uza te, moj brate, Cedekijo!

(JEREMIJA hoće da ide).

CEDEKIJA (zove ga): Jeremijo!

(JEREMIJA se okrene).

CEDEKIJA: Smrt je nada mnom. Vidim te posljednji puta. Prokleo si me, Jeremijo — sada me prije rastanka blagoslovi.

JEREMIJA (oklijeva, onda mu pristupi i položi svečano ruke nad kraljevo čelo): Neka te blagoslovi i čuva Bog na svim tvojim putovima. Neka te prosvijetli svojim obrazom i neka ti poda mir.

CEDEKIJA (sanjarski): I... neka... nam... poda... mir...

ELSE LASKER-SCHÜLER: LJUBAVNA PJESMA

(»Die gesammelten Gedichte«)

Tebi, Saša, Tebi

*Zlatnim dahom
porodiše nas nebesa.
O, kako se ljubimo...
Na granama su ptice
ko pupoljci procvale.
Ruže leprše...
Uvijek sam čeznula
za tisućama poljubaca
sa Tvojih usana.*

*Noć je iz zlata,
zvijezde su sjajne...
Niko nas ne vidi.
A kad opet svijetlo
zelen šume bude obasjalo,
mi ćemo snivati...
A naša će ramena
ko leptiri drhtati.*

Marc Chagall

Muzikant

DR. ELIJA HURVIC: MUZIKA HEBREJSKE MOLITVE

Aimé Pallière veli u »Le sanctuaire inconnu«: »Mnogi su već osim mene upoznali onaj neizrecivi čar jezika Biblije. Poput mene oni su osjetili mistični dah prastarih tekstova koji sjeća na nježnu aromu isušenih ruža između listova starih knjiga. Iz hebrejskih riječi sa njihovim zvučnim kadencama strujala je u me duša Jisraela. Te riječi imaju za me toliku religioznu vrednost, da prožimaju moju ćud.«

Ove odlične riječi govore iz duše svakoga od nas. Najljepše je kod njih to da ističu ono osjećajno i muzikalno, dakle iracionalno u hebrejskim molitvama. Ja ću dati nekoliko primjera iz moga djetinjstva o tome kako je jak taj muzikalni elemenat, kako se u hebrejskoj molitvi organski povezuju sadržaj i zvuk. Tako se primjerice točno sjećam da je večernja molitva na me djelovala umirujući i ublažujući moje raspoloženje, i to nesamo svojim sadržajem već i zvukom:

השכבנו אבינו לשלום
והעמידנו מלכנו לחיים
ופרוש עלינו סוכות שלוםך
ותקננו בעצה טובה מלפניך
והגן בעדנו והסר מעלינו

Hoću li sada psihološki da istražim ovo djelovanje — a onda mi to nije bilo moguće, — onda mi se čini da je rješenje u tome što se u toj molitvi ponavljaju blagi tonovi: e—u; e—o. Sigurno ti tonovi imaju moć da u dječjoj duši pobuđuju osjećaj smirenja i blagosti. U ovome uvjerenju učvršćuje me posve drukčije djelovanje nekih mjesta iz jutarnje molitve, iz šahrita:

ברכי נפשי את ה' . . .
ili
נשמת כל חי תברך . . .

Sjećam se naime kako je na me taj sklad zvukova djelovao svježije i osvježnije sa svojim **i**, a onda **a**. To su otvoreni zvukovi u opreci prema poluzatvorenim **e**, **o** iz večernje molitve. Plitki, prozaični skeptici sigurno će reći: ove različito osjećajno djelovanje jutarnje i večernje molitve leži posve jednostavno u različitosti danje dobi, jer je jasno da je čovjek ujutru svjež, uveče smiren i sanovan. Ali ti sveznadari neće moći da protumače osjećaj harmonije ovih molitava s pojedinom danjom dobi, osjećaj koji je za me psihološka činjenica. Vjerojatno je da se ponavljanjem jutarnje molitve asocijativno pobuđuje jutarnji štimung, a kod večernje molitve večernji štimung.

Sigurno je da se na istom ponavljanju zvuka **a** osniva kohortativno djelovanje poznatog Jezajinog »poglavlja utjehe« (Jezaja 40):

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם . . .
פנו דרך ה'
ישרו בערבה מסלה לאלהינו . . .

Ili obratno: melanholično djelovanje početnih riječi tužaljke (barem u aškenaskom izgovoru u kojem sam je čuo i izgovarati) proističe iz ponavljanja zvuka **o**:

Uistinu: kojemu bi komponistu palo na pamet da ne izriče osjećaje veselja otvorenim, a žalosne osjećaje naprotiv zatvorenim tonovima?

Drugi uticaji zvukova temelje se opet na drugim razlozima. Tako je na me onomatopoetski djelovalo brujanje glasova općine koja je molila početne riječi poznate molitve:

היום הרת עולם

Ovdje je sigurno zvuk **a** (u vezi sa **s**) pobudio osjećaj svijeta koji se budi.

★

Takvih bi se primjera moglo navesti mnogo, ali dostaje i ovo što je karakteristično. Literarna znanost danas ispituje različita zvukovna djelovanja u kojima korespondira oblik i sadržaj što je autorima nesvijesno uspjelo ostvariti. Zato je potrebno da se isti taj postupak primijeni i na naše molitve koje su stoljećima bile najotmjenija forma naše literature. No ovdje mi je u prvom redu bilo stalo do toga da ocertam doživljaj koji je činjenica, iako se ne može matematski točno dokazati.

»Djetinjstvo daje osnovicu za čitav život«, veli Georg Hirschfeld. U tom je slučaju osnovica čežnja za čistom, naivnom i harmoničkom vjerom djetinjstva.

MIHA JOSEF BIN GORION: ŽIDOVSKÉ LEGENDE

Abraham

Prije rođenja Abrahamova nije nijedno pokoljenje poznavalo ime Gospodnje.

Kad je Abraham rođen, objavio je ime Gospodnje i klicao Gospodu, tvorcu neba i zemlje. Toga časa poljubi Gospod svoje obje ruke i reče: dosad me nijedan čovjek nije nazivao Gospodom i tvorcem svijeta, sad sam nazivan Gospod i tvorac svijeta.

Kaže se: pravednik je poput drveta koje je zasađeno uz izvor. Objasniću ti poredbom ovu misao. Putnik pješači dolinom u zemlji Cija, u sasušenoj pustinji gdje nema ni kapi vode. I duša putnika zgrozi se zbog žeđe. A najednom spazi putnik drvo, pored njega izvor-vodu. I slatkj su plodovi drveta, i umiljata je njegova sjena. On se napije vode, miruje u sjeni, najede se plodova — njegova duša zasja se u veselju. Kad je vrijeme polaska, reći će drvetu: Ti, drvo moje, kako da te blagoslovim? Zar da ti zaželim neka uz tebe proteče izvor voda, ta gle potočić je već pored tebe. Zar da ti zaželim neka budu slatki tvoji plodovi, ta gle, oni su već i otprije slatki. Zar da ti zaželim neka bude tvoja sjena umiljata, ta gle, ona je umiljata. Pa neka bude volja Gospoda da bi sve grane tvoje, štogod ih ti odrežu za sađenje novog drveća, bile onakve kakvo si ti.

Jednako tako govorio je i Bog Abrahamu: Abrahame, čime da te blagoslovim? Zar da ti kažem neka objavljuješ moje ime, ta gle, ti si ga već objavljivao; zar da ti kažem neka me zoveš kraljem, ta gle, ti si me već i otprije

zvaao kraljem. Pa neka bude volja moja da bi svi oni, koji niknu iz tvoga krila, bili onakvi kakav si ti.

Zato se kaže: pravednik je poput drveta koje je zasaden uz izvor; ono rodi plodovima u pravo vrijeme, njegovo lišće ne sahne. Plodovi — to su mudraci koji potekoše od njegova sjemena, lišće — to su vjernici čija je vjera vječna.

Rođenje Izakovo

Bog se sjeti Sare i učini onako kako obeća po svome anđelu. Gospod joj vrati dane njezine mladosti.

U času, kad se Gospod sjetio naše pramajke Sare, sjetio se i mnogih nerodnih žena; mnogi gluhi opet dobiše sluh, mnogi slijepi opet dobiše vid, mnogima ludacima opet se vrati razboritost. Drugi pričaju da se povećao broj svjetala na nebesima i da je Gospod na dan rođenja Izakova za četrdesetiosam puta pojačao svijetlo sunčeve kruglje.

Priča se: na dan rođenja Izakova priredi Abraham veliku gozbu. Ali pogani mu se narugaše i rekoše: jeste li već ikad takvošta vidjeli, da starac i starica pokupe nekakvo dijete na trgu i da kažu: naše je. I nesamo to, oni priređuju čak i gozbu da potkrijepe svoje riječi. Što je učinio Abraham? On je sazvaao sve velikane vremena, a Sara je pozvala k sebi žene; svaka je povela svoje dijete, a dojilje ostadoše kotkuće. I desi se tada čudo na majci našoj Sari; njezina se prsa rastvoriše ko dva vrela, i ona je napojila svu dojenčad.

Ali narodi se još uvijek rugahu govoreći: možda je uistinu devedeset-godišnja Sara porodila, ali je pitanje da li je dijete tvorio stogodišnji Abraham? Ali uskoro se promijeni lice Izakovo i posta jednako licu Abrahamovu. Tada otvoriše svi svoja usta i rekoše: Abraham je tvorio Izaka.

NAHUM GLATZER: LEGENDA

Svetište je bilo razoreno. Jeremija je ležao na pustom vrhu brda kuda se običavao sklanjati kad je htio da se sabere. Noć je bila vedra, a zvijezde su svijetlile sjajnije no ikad prije, kao da su se nasrkale svijetla i vatre zlatnoga žara.

Bog posla svoj glas u bolnu osamu Jeremije: »Ja sam otac jedinoga sina. Sagrađio sam za nj bračnu ložnicu, ali on je umro ne vidjevši svoje zaručnice.«

Tada reče Jeremija: »On nije umro, ne, ti si ga ubio. O, daj mi snage da ga opet oživim!«

Jeremija siđe s brda, pođe do Jordana i poviče: »Probudi se, Mojsije, vjerni slugo; probudi se, još jednoć moraš da oslobodiš svoj narod.« — Valovi Jordana šuštajem prenesoše ovaj zov do groba Mojsijina za čije mjesto niko ne zna.

Vjerni se pastir podiže i pođe s Jeremijom do voda babilonskih. Ondje su sjedili sinovi Jisraela i plakali sjećajući se Ciona. Kad ugledaše Mojsiju, počеше da govore jedan drugome: »Gledajte, Mojsije je ustao iz groba da nas spase.« I uđe nada u njihova tužna srca.

Tada reče Jeremija Mojsiji: »Hajde, vratićemo se, jer narod koji se nada nije mrtav. Utješićemo žalosnoga oca.«

Oni se popeše na pusti vrh brda kuda se Jeremija običavao sklanjati kad je htio da se sabere i povikaše: »Ti, sveti oče, tvoj sin živi!«

A anđeli službe zapjevaše u horu: »Tvoj sin živi!«

MARTIN BUBER: RIJEČI RAMAKRIŠNE

(Iz djela »Ekstatische Konfessionen«)

Čitav naš život, sva harmonija i disharmonija našega opstanka, sva muzika naše najviše sreće i sav bol našega najjačega pada — sve je to jedno trajno i čudesno previranje kontrasta i nemira, težnje i borbe. Težak je naš bol, skupo plaćamo našu sreću. I tako je uglavnom pozornica jednoga ljudskoga života neki tmurni i tamni prostor, zasićen atmosferom bolnoga grčenja — a tek na momente poput munje zasjaji kratka vedrina, kratka sreća.

Ali valja biti jak. Jak ko iskon. Valja odrvati se slabostima, valja pregaziti primamljive iluzije sitne i svakodnevnice sreće koja prolazi ko pjena morska ko da je nikad ni bilo nije. Valja težiti za velikom srećom. Velika je sreća u neizrecivo velikom stvaranju, u neizrecivo velikoj ljubavi prema životu, u strastvenome pomamnom veselju. Savladati bol, veseliti se stvaranju, ljubiti život. Ljubiti ga beskrajno. U tome čovjek postizava jednovitost svojega bića. Ta jednovitost harmonizira konflikte previranja. To je put Bogu. Ne Bogu teologije već Bogu života. A to je posljednji cilj Čovjeka.

Imena je Božjih mnogo, beskrajno mnogo putova vodi do spoznaje Božje. Kojim ga imenom zoveš, kojim putem čezneš za njim, u tom imenu, po tom putu ti ćeš ga spoznati.

Koliko je njih čuo za snijeg, ali ga nisu vidjeli; tako je mnogo vjerskih propovjednika koji su samo u knjigama čitali za Božje attribute, ali nisu Boga u svom životu spoznali. Koliko je njih vidjelo snijeg, ali ga nisu kušali; tako je mnogo vjerskih učitelja koji su vidjeli tek načas Božju gloriiju, ali nisu shvatili njezinu pravu bit. Ko je kušao snijeg, može da kaže kako je tečan. Ko je bio u zajednici s Bogom po raznim putovima, sad kao sluga, sad kao prijatelj, sad kao ljubavnik ili počivajući u njemu, jedino taj može da kaže koji su attribute Božji.

Na jednom putu raduje se vjernik oblikovanome Bogu, na drugome bezobličnom.

Dogod čovjek glasno zaziva »o, Bože, o, Bože!«, budite sigurni, da još nije našao Boga. Jer ko je njega našao, taj je tih.

Spoznaja Božja može da se uporedi s muškarcem, ljubav Božja sa ženom.

Spoznaja dopire samo do vanjskih odaja Boga, ali niko nema pristupa u unutarnje Božje misterije osim onoga koji ljubi; jer njemu su poput žene rasklopljene najtajnije odaje.

Bog je u svima ljudima, ali svi ljudi nisu u Bogu: zato trpe.

Ramakrišna je govorio bludnicama: »Majko, u jednome si od svojih oblika bludnica, u drugome si obliku svemir. Pozdravljam te, majko, pozdravljam te.«

To su riječi Ramakrišne iz Indije koji je bio Veliki Prosvijetljeni Duh živeći od tisućosamstotinatridestitreće pa do tisućosamstotinaosamdesetišeste godine po običnom računanju vremena, a zapisao je te riječi Vivekananda, učenik Ramakrišne.

ČEDU MOJIH SANJA

MOJA ČEŽNJA

Čeznem silno za Tobom,
za Tvojom dušom,
za mirisom tela Tvoga.
Ti si mi
čista i visoka iluzija.
Ko runolist u planini
Ti si bela, uzvišena,
netaknuta.
A ja Te ne znam.

Ja Te nikada video nisam,
ni susreo među ljudima.
Ja samo silno verujem
da Ti negde moraš
da jesi na svetu.
O reci mi, reci, neznanko,
gde si, gde si?
O reci mi, reci, neznanko,
hoćeš li doći, hoćeš li doći? ...

HOĆEŠ LI DOĆ? ...

Reći ću Ti reč čarobnu i tajnu,
hoćeš li doć?
Dođi, dođi u šumicu sjajnu!
Biće noć.
Uspavanke slatke pevaću ti tiho
i dočarat u snu vilu.
Pa kad bude vetar granjem se uzniho,
usnućeš u mome krilu.
Ti ćeš biti opojena sanjom bajnom,
biće noć.
Ljubiću te strasno po mesecu sjajnom,
o, hoćeš li doć,
hoćeš li doć? ...

TI

Onde, u svilenoj tišini
tihoga gaja,
podno brega u senama
susreo sam Te
sjajnu, ponosnu, lepu.
Tvoja belina i prkos,
Tvoj žar i kosa zlatna
i Tvoje modre, modre oči
rekoše mi pesmom
da si Boginja.
I kada si mi rekla reč,
ja sam se setio zvonaca
koji su zvoneli
na našoj crkvi seoskoj
kad još bejah malo dete.
Uopšte, Ti si u meni
pobudila tako neizrecivo
fine i lepe titraje
ko najlepša muzika,
ko dečji smeh,
ko priča, ko Ti,

ko modro, modro
oko Tvoje.
posvema.
U pramu uvojaka
Tvojih zlatnih.
u belini tela
Tvoga mirisnoga,
u čistoti duše
Tvoje lepe
uspavana je večna
moja čežnja.
Curče moje malo,
ja u Tebi strasno i beskrajno
volem nešto neizrecivo:
onaj fini otsev Tvoje finoće
koja Ti dršće
u puti, u oku, u kosi.
Curče moje malo,
volem Te, volem Te
neizmerno ...

U maju i junu 1930

RABINDRANAT TAGORE: OSTVARENJE LJEPOTE,

(Iz knjige »Sadhana«)

Ko vječno mlado sunce i živi mirisni dah najljepšega jutra nad beskrajnom pučinom oceana izvija se blaga struja balzama i vedrine iz svake riječi koju je napisao Rabindranat Tagore. Previše njih još ga uvijek znade tek po imenu i čuvenju, premalo njih neposredno se naužilo na vrelu života u njegovim djelima. S v a k i čovjek koji umije da čita bilo kojim od jezika, na koji su prevedena djela Tagorea, morao bi pročitati s v e što god je Tagore napisao.

Sadhana je filozofija Tagorea — ali ljepša od filozofije. Jer je prožeta ljubavlju i muzikalnošću. Uedrina vječnosti milovala je toga čovjeka uvijek kad god bi uzeo pero u ruke da nešto napiše — inače se ne može da rastumači dah žive mladosti i opojnoga veselja koji izvire iz njegovih djela.

Sadhana se dijeli u nekoliko poglavlja. »ODNOS POJEDINCA SUEMIRU«. U pojedincu se zrcali vječnost. »SUIJEST DUŠE«. Duša odražuje istinu u vječnoj ljubavi. »PROBLEM ZLA«. S v e je dobro, tek nepotpunost naše spoznaje vidi zlo. »PROBLEM POJEDINCA«. U nama se očituje uvijek vječno nova ljepota. »SAMOOSTVARENJE U LJUBAVI«. Urhunac života leži u ljubavi s v e m u. »SAMOOSTVARENJE U DJELOVANJU«. Akcija posvećuje čovjeka. »OSTVARENJE LJEPOTE«. — »OSTVARENJE BESKRAJNOGA«. Opstanak je silan, vječan, beskrajan.

»Ko hi evanjat kah pranjat jadi esa akasa anundo na siat,« citira Tagore u Sadhani Taitiriju-Upanišad 2, 7, 1. »Ko bi mogao disati i živjeti, kad prostorje ne bi bilo ispunjeno radošću i ljubavlju,« vele eto Upanišade, najmudrija knjiga svih naroda i svih vremena.

Ova divna rečenica oličava Tagorea. Pa makar po stoti put čitali njegove retke, uvijek ćemo se ponovo oduševiti, jer ono, što je lijepo u priprostosti i jednostavnosti svojoj, to ostaje naprosto v e l i č a j n o za sva vremena.

Stvari, koje nas ne ispunjaju radošću, ili nas tište ko teret, koji bismo najradije zbacili, ili su korisne te su zato s nama samo u prolaznom i djelomičnom odnosu; one nam postaju tegotne čim prestaju biti korisne. Ili su poput besposlenih lutalaca pojavljujući se samo časkom na rubu naše svijesti da onda odlutaju dalje. Neka je stvar samo onda potpuno naša, ako nam je predmetom veselja. Najveći je dio svijeta za nas takav ko da ga uopće nema. Ali mi ne možemo pri tom ustrajati, jer inače suzujemo sami sebe. Nama je dan čitav svijet, a sve naše snage stvorene su samo zato da s pomoću njih osvojimo svoju baštinu.

Koju zadaću imade naš smisao za ljepotu kod tog proširivanja naše svijesti? Zar tu, da razluči istinu u oštra svijetla i sjene i da nam je prikaže u svojoj neumoljivosti u protivnostima: lijepo — ružno? Kad bi to tako bilo, onda bismo morali priznati da ovaj smisao za ljepotu rađa u našem svemiru razdorom i da stavlja ogradu na veliku prometnu cestu koja spaja sve stvari.

Ne, tako to ne može da bude. Dogod je naša spoznaja još nesavršena, neizbježno je da razlikujemo poznate i nepoznate, ugodne i neugodne stvari. Ali unatoč tvrdnjama nekih filozofa ipak čovjek ne dopušta da mu se stavljaju hotimične i konačne granice svijeta, pristupačne njegovoj spoznaji. Svaki dan prodire njegova znanost dublje u kraj koji je na njegovu zemljovidu prije slovio kao neistražen ili neistraživ. Isto je tako naš smisao za ljepotu neumoran u težnji da proširuje djelokrug. Istina je svagdje, zato je svaka stvar predmet naše spoznaje. Ljepota je svuda prisutna, zato je svaka stvar u stanju da nas ispuni radošću.

U najranija vremena svoje povijesti čovjek je sve shvaćao kao pojam života. Njegova znanost o životu počela je ostrim razlikovanjem živoga i neživoga. Ali što više napreduje, razdvojnica se sve više gubi. Kad počinjemo shvaćati, oštre nam razdvojnice pomažu; ali bistrenjem našega razumijevanja, one blijede i pomalo sasvim nestaju.

Upanišade uče da su sve stvari stvorene i da se održavaju beskrajnim veseljem. Da shvatimo ovo načelo stvaranja, moramo početi s razlikovanjem, s razlikovanjem lijepoga i nelijepoga. Onda mora ljepota glasno i snažno pokucati na vrata naše svijesti da je probudi iz njezine prvobitne letargije; i ljepota postizava svoju svrhu jačinom kontrasta. Zato nam se ispočetka pokazuje u ruhu šarenih boja koje na nas djeluje svojim svitama i perjem, da: svojim nagrdama. Ali što je više upoznajemo, to se sve više pretvara prividni nesklad u ritmičko blagozvučje. Najprije odjeljujemo ljepotu od njezine okoline, od ostalih stvari, a na koncu spoznajemo njezinu harmoniju sa svime. Onda nas više ne treba muzika i ljepota da budi bučno; ona se odriče silovitosti i došaptava našem srcu istinu da je blagost ona koja će osvojiti carstvo zemaljsko.

Ima jedan stepen u našem razvoju, jedna perioda u našoj povijesti kada pokušavamo da služimo ljepoti naročitim kultom i da je ograničimo na uzak prostor, tako da se tek neki izabrani mogu dičiti njezinom milošću. Onda ona pobuđuje usvojih štovalaca ishitrenosti i pretjerivanja ko u Brahmana u vrijeme opadanja indijske kulture kada su izgubili smisao za višu istinu, a praznovjerica se nesmetano razmahala.

I u povijesti estetike ima vrijeme oslobođenja gdje se ljepota lako spoznaje u velikim i malim stvarima, gdje je više vidimo u harmoniji svakodnevnoga nego u onome što se ističe nečim naročitim. Da, mi moramo da proživimo stadij reakcije gdje kod prikazivanja ljepote nastojimo izbjeći sve što se sviđa na prvi pogled ili što je posvećeno konvencijom. Onda nastojimo prkosno pretjerivati svakodnevnost svakodnevnoga da ga tako izazovno učinimo nesvakodnevnim. Da uspostavimo harmoniju, stvaramo disharmoniju koja je karakteristična oznaka svake reakcije. U današnje vrijeme već vidimo znakove takve estetske reakcije koji svjedoče da je čovjek konačno spoznao da samo ograničenost njegova zapažanja oštro dijeli vidokrug njegove estetske svijesti u lijepo i ružno. Tek kad je toliko jak, da može gledati stvari slobodne od svih sebičnih interesa i od tvrdokornih zahtjeva njegovih požuda, dolazi do pune spoznaje svudaprisutne ljepote. Tek onda može da uvidi da ono, što je neugodno, zato još ne mora biti nelijepo, nego da je ljepota svake stvari u njezinoj istini.

Ako velimo da je ljepota svagdje, to time ne mislimo da bi riječ »ružnost« morali izbrisati iz našega govora; to bi bilo baš tako ludo ko kad bismo rekli da nema neistine. Svakako ima neistine, ali ona ne leži u sistemu svemira nego u nepotpunosti naše spoznaje. Jednako tako ima ružnosti ko iskrivljenog izražaja ljepote u našem životu i u našoj umjetnosti, a uzrok je tome u našem nepotpunom spoznavanju istine. Mi možemo do izvjesnoga stepena naš život suprotstaviti zakonu istine koji je u nama i u svemu; isto tako možemo stvarati nužnost, ako se borimo protiv vječnog i svudaprisutnog zakona harmonije.

Svojim smislom za istinu spoznajemo zakon stvaranja, svojim smislom za ljepotu spoznajemo harmoniju svemira. Ako spoznamo zakon u prirodi, onda smo kadri zagospodovati snagama prirode i postajemo moćni; ako spoznamo čudoredni zakon u sebi, onda smo kadri zagospodovati samim sobom

i postajemo slobodni. Isto tako: što više shvaćamo harmoniju u prirodi, to više učestvujemo svojim životom u veselju svemira, to istinitiji i univerzalniji postaje izražaj ljepote u našoj umjetnosti. Što smo si više svijesni harmonije u našoj duši, to veličajnije shvaćamo blaženstvo svemirskog duha, a izražaj ljepote u našem životu teži dobrotom i ljepotom prema beskrajnome. To je posljednji cilj našega opstanka da si uvijek budemo svijesni: »Ljepota je istina, istina je ljepota«; mi moramo čitav svijet u ljubavi saznati, jer on je iz ljubavi rođen, ljubav ga podržava i opet prima u svoje krilo. Mi moramo dospjeti do savršene slobode i veličine našega srca koja će nam dati snagu, da ćemo moći da prodremo u jezgru stvari kako bismo se naslađivali punoćom nesebične radosti koja izvire iz Brahme.

Muzika je najčistiji oblik umjetnosti i zato najneposredniji izraz ljepote. Da, mi osjećamo objavu beskrajnoga u konačnim formama svijeta kao samu muziku, nijemu, vidljivu muziku. Učernje je nebo, koje se neumorno vraća sa svojim zvjezdanim slikama, poput djeteta koje puno čuđenja nad tajnom svoje prve riječi opet i opet šapuće istu riječ slušajući je beskrajnim veseljem. Kad u kišnoj noći jula gusta tama prekrije livade, a pljuštava kiša širi jedno velo za drugim nad sanovnu zemlju, onda je ta monotonost toga šuštanja kiše ko sama blagozvučna tmina. Tamni, gusti drvored, grmlje koje se pojavljuje s pustopoljine ko glave plivača s mokrom kosom, miris vlažne trave i mokre zemlje, crkveni toranj koji se izdiže iz nejasne tame oko seoskih kuća — sve su to zvuci koji se izvijaju iz srca noći stapajući se i gubeći se u jednozvučju neprestane kiše koja puni svu okolinu.

Zato uzimaju pravi pjesnici, vidoviti, ako pjevaju o svemiru, svoje izraze najradije s područja muzike.

Rijetko uzimaju od slikarstva simbole za razvoj oblikâ, za stapanje boja i linija koje se svaki čas zbiva na platnu modroga neba.

Imaju svoj razlog za to. Jer slikar mora najprije da ima platno, kist i paletu. Od prvog poteza kistom do savršenog prikaza njegove umjetničke ideje dug je put. A kad je onda djelo dovršeno, umjetnik odilazi; slika ostaje ko siročče bez roditelja, jer je više ne dodiruje u ljubavi ruka njezina tvorca.

Ali pjevač imade sve u sebi. Tonovi izvire neposredno iz njegova života. Oni nisu materija koju je on sakupio u vanjskome svijetu. Njegova umjetnička misao i njegov izričaj braća su, vrlo često i dvojci. U muzici se srce očituje neposredno; ne trpi od oporosti strane materije.

Ako stoga muzika kao i svaka umjetnost mora da čeka na svoje usavršenje, ona ipak na svakom koraku očituje ljepotu svemira. Kao sredstvo izraza i same su riječi zapreka, jer njihov smisao mora se tek mišljenjem objasniti. Ali muziku ne treba objašnjivati; ona izriče ono što riječi nikad ne mogu izreći.

I što još više znači: pjesma i pjevač jesu neodjeljivi. Kad kreće pjevač iz života, pjesma kreće iz života s njime; jer ona je vječno jedinstvena sa životom i veseljem majstora.

Ova svemirska pjesma nije ni čas odijeljena od svoga pjevača. Nije zatvorena iz strane materije. To je sama njegova radost koja se ondje beskrajno oblikuje. To je samo srce svih srdaca koje se muzikom prelijeva u vasionu.

U svakom pojedinom tonu te muzike ima savršenstvo koje je objava savršenstva u nesavršenome. Nijedan njezin ton nije savršen, ali u svakome se zrcali savršenstvo.

Što nam je do toga, ako ne možemo točno da objasnimo smisao ove velike harmonije? Nije li to kao kad ruka dodirne žicu i dodirom izvabi sve blagozvučje? To je govor ljepote, govor ljubavi koji proističe iz srca svijeta i struji samo u naše srce.

Juče naveče stajah sam u tmini, prožetoj šutnjom, i tiho slušah glas pjevača vječnih melodija. Kad pođoh počinku, bila mi je posljednja misao s kojom sam oči sklopio da, iako nestaje u snu moje svijesti, ples života u areni moga uspavanoga tijela ipak nastavlja svoj tok, u istom ritmu sa zvijezdama. Srce kuca dalje, krv struji žilama, a milijuni živih atoma moga tijela vibriraju u harmoniji s tonom harfine žice koja je zazvučala od majstorova dodira.

EUGEN HÖFLICH: CRVENI MJESEC

(»Der rote Mond«; pjesme iz Palestine)

ČUVAR

Na uspomenu Josefa Bemoriasa, šomera, koji je pao kod Gaze i pokopan na Maslinovu brdu u Jerusolimu.

*Mučimo mukom. Tek izraz lica naših
zboraje o teškom bolu tih vremena teških.
A ruke naše, vične kamen kršit,
zadrhtaše strahom pred tim činom
zbog smrtne žrtve nevinosti
u te dane mlade.*

*Svud naokolo pada noć.
A tik do nje s prsima do prsâ
leži čuvar. Zavijaju šakali.
Izdaleka u daljine pada zov sa zvijezdâ.
Zov pustinje, otegnuti noćni zov,
što našom zemljom po noćima teče
koje šute sve od smrti
naših dana.
Čuvar bdije. Negdje topot konja.
Zar smrt već opet život hoće?
Ja tu, vi ondje. — O Bože, ded smrvi
puške, jer ljubav stvorio si nama!
Daj nam da se pogledima pobratimo,
da dušama se približimo.
Ja tu, vi ondje:
o, dajte da se pobratimo.*

*Ruke nam dršću:
Tu mrtav leži jedan brat naš.
Umro je za tuđe i daleke.*

*I opet krv se lijepi za kamenje naše.
Kruca žrtve u tuđinskoj borbi.
Mi i duše naše
uvijek žrtve bjesmo.
Bjesmo paljeni žrtvenim smrtima,
mučeni tijelima svojim.
Naše su duše lutale u tuđini.
Mi smo umirali,
a nismo bivali plamen.*

PUSTINJA

*Ko nikad pustinjom stupao nije
u noći
kad pišti i uji u svojoj
zaglušnoj tišini;
ko nikad nije vidio
njene brežuljke u mrtvom dahu
mjeseca — kad titraju sjene
od zvijezde do zvijezde;
ko nikad nije pijeskom stupeo
i zapeo o lubanju deve;
ko nikad nije prolazio
kroz široki kameniti vadi
po grumenima pravremenâ,
kad se jutrom nebo zarumeni;
ko nikad nije dušom pio
titravu pustinju i njen dah —
nek prokune život svoj,
nek Bogu vrati život!*

NOĆNA MOLITVA

*Preko krova koračam.
Crni se praznina dvorištâ.
Al u sobama djeca Bogu se mole.
I ja se molim:
pjevam i kličem, mjesecu zborim.
Smijem se.
Milujem noć.
Namigujem brdima Moavskim
koja se ne vide.
A onda kleknem
da obujmim krov,
da poljubim mladu paomu
koja me juče podarila sjenom.*

*Tako se molim kliktav
i pozdravljam Boga
u mjesecu, brdima, krovu, drvetu.*

HANS BÖHM: PJESME IZ KINE

(LIEDER AUS CHINA)

RASTANAK

(Ho Ůen Hün; 120 godina prije Krista)

*Naša je ljubav bila čista
ko gorski snijeg,
bijela ko mjesec
usred oblaka.*

*Ali rekoše mi
da su tvoje misli neiskrene
zato sam došao
da se rastanemo.*

*Danas ćemo piti
pehar vina,
sjutra ćemo se rastati
ondje na kanalu.*

*Šutke ćemo se rastati
ondje na kanalu
gdje se njegovi rukavi razilaze
na istok i na zapad.*

LIST ŮRBE

(Han Tiu Lin; 16. stoljeće)

*Onu mladu ženu, koja na prozoru
sjedi i sanjarsko lice o ruku
naslanja,
ne volim je ja zato,
jer se njena palača kod rijeke
sjâ ko zlato.*

*Ljubim je zato,
jer je upravo taj čas
u vodu bacila list vrbe.*

*I ne volim lahor sa zapada,
jer donosi miris bresaka
sa poljana i brijega
gdje cvjetići bijelo leprše
poput pahuljicâ snijega.*

*Ůolim ga zato,
jer mi je list vrbe
dognao do čamca.*

*A list vrbe, ne volim ga zato,
jer me sjeća na tihe dane
koji su se vratili u cvatu.*

*Ůolim ga zato, jer je ona žena,
koja na prozoru sjedi udivljena,
svojom pletenkom, malom i slatkom,
u list ubola u časnu kratkom
jedno ime.*

A to je moje ime.

KINESKA LIRIKA

fina je i suptilna. U njezinim stihovima sasvim je ponestalo sile teže. Ona plovi na lakim krilima nad obzorjem, nježna i prozračna. Njezin je štimung istančan i zaobljen, čudan i nedokučiv. Katkad sanjarski lebdi u nedovid daljine gdje se pogled gubi u plavilu dalekih brda, katkad poput bumbara ili pčele leprši oko plavkastog, bijelog i rumenog cvijeća da potraži slatki nektar. No ona znade i za ozbiljnost, i za ironiju. Ali njezina nas ozbiljnost i ironija ne trebaju da zabrinu. To samo izgleda izvana malo uozbiljeno ili sarkastično. U biti je i to nešto neizrecivo fino, lako i čudno.

Kad pročitate knjigu kineske lirike, nikome nećete moći reći zašto je lijepa. Ta će vam se lirika učiniti tako zlatna i nježna, da od veselja i sreće, što ima na svijetu nešto tako sunčano i harmonično, nećete moći da nađete dosta lijepih i jednostavnih riječi da nekome opišete osjećaje koje su u vama pobudili ti maleni stihovi.

FEUILLETON

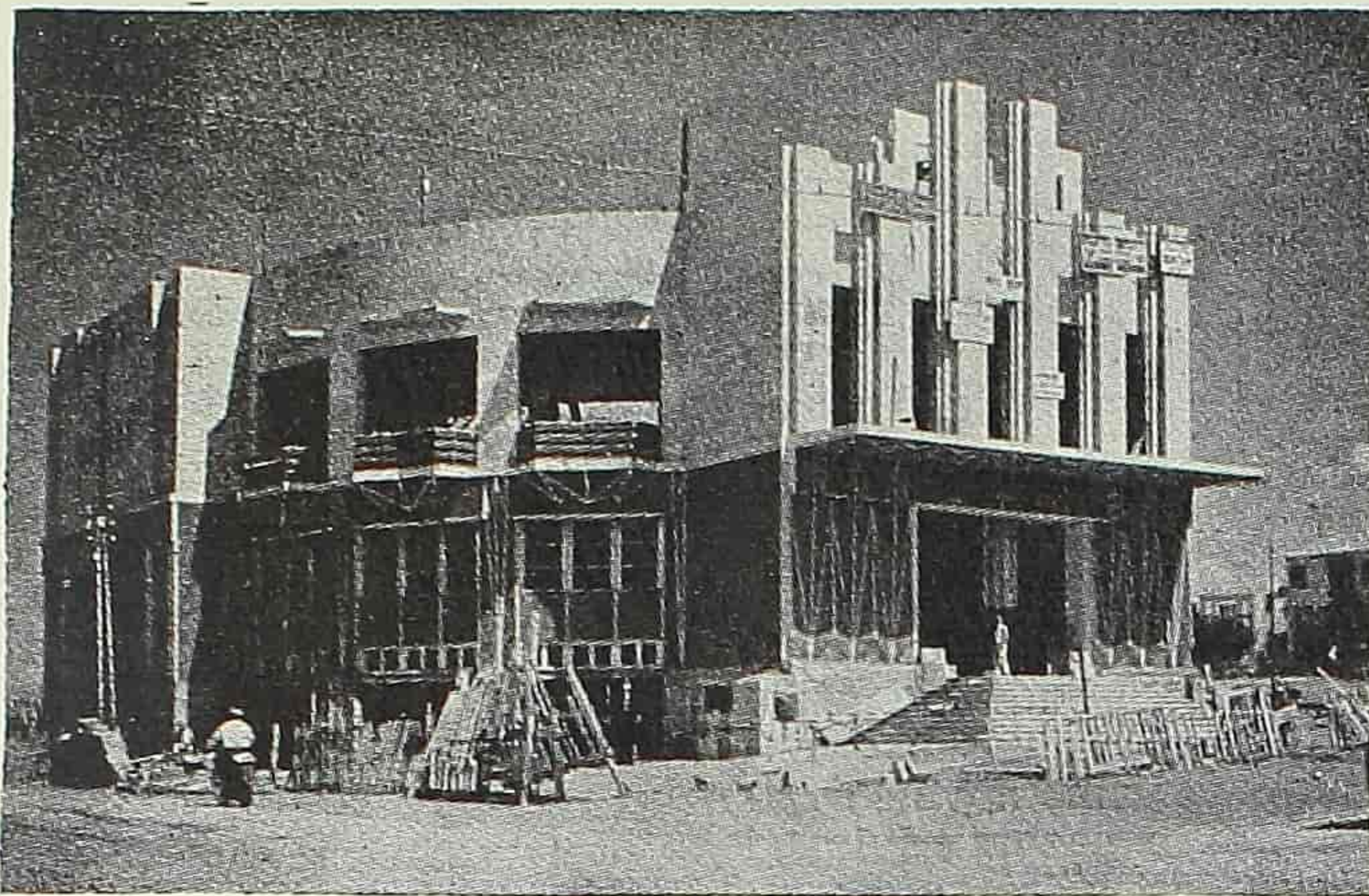
PALESTINSKI PREGLED

IZLOŽBA U TEL AVIVU

Palestinska javnost napeto prati rezultate različitih političkih vijećanjâ i konferencijâ u Evropi čija je zadaća rješenje palestinskog problema. Poslije povratka arapske delegacije u arapskom je taboru živahno previranje. Različita strujanja i u njih ometaju stvaranje jedinstvenog fronta. Naravno se nestrpljivo iščekuju rezultati Sim-

gospodarstava u prvom redu »Tenuva«, kooperativa poljodjelskih naseobina Keren ha-jesoda i organizacija cionističkih žena »Wizo«. Kod izložbe se nije pazilo na neke raritete već na to da se pokaže kao židovsko poljodjelstvo proizvodi sve vrste produkata koji se gaje u poljodjelstvu. »Tenuva« je izložila sve moguće vrste povrća, neke posve nove, zatim konzerve, mliječne produkte i voće. Slične stvari izložila je i »Wizo«.

Značajan je i lijep bio vanjski izgled iz-

Novogradnja opere u Tel Avivu

psonova rada. Simpson radi brzo i energično. Već je proputovao velik dio zemlje i proučio prilike pojedinih krajeva.

No unatoč političkoj neizvjesnosti život se u zemlji odvija redovnim tokom. Gospodarski napredak zemlje nije zaustavljen ni potlačen. Dobar znak za razvoj izvjesnih grana židovskog gospodarstva u zemlji bila je nedavna izložba poljodjelskih produkata u Tel Avivu. Izložbu je priredilo društvo vrtlara »Šutfut hajarkan« koje je nastalo u prve dane bojkota. U ono se vrijeme vršila živa propaganda za širenje židovskih poljodjelskih produkata, pa je tako nastalo i spomenuto društvo. U izložbi su učestvovali pored pojedinih privatnih i nacionalnih

ložbe. Veliki kino pod vedrim nebom gdje ima mnogo sjedala, terasa i stolova — usto pozornica za film i priredbe — vrlo je prikladan za takve priredbe. Štandovi izlagača bili su pregledno poredani, a vrlo je dobro dolazila propaganda i agitacija — riječju i pismom — na svakom koraku. Naročitu je pozornost pobudio film koji je prikazao produkte i rad »Tenuve«. Izložba je vrlo uspješna i dala poticaj jačoj poljodjelskoj djelatnosti izlagača i posjetilaca. — Valja još naglasiti kao naročitu značajku Tel Aviva u posljednje vrijeme da se u njemu kolosalno razvija građevna djelatnost.

Jun 1930

Menahem Jisraeli

CIONISTIČKI PREGLED

NAŠ POKRET

Cionizam prolazi fazu kušnje. O tome glasno govore svi znakovi koji ga prate na svim njegovim putovima.

I galut i Erec Jisrael imadu teško i tvrdo tlo. Naša politika u galutu maćehinski nas je nagradila u času kad smo očekivali uspjeh, a sa strane gdje je ležalo naše nepokolebivo povjerenje. Pokolji u Erec Jisraelu zaskočili su nas nevine i u teškoj i poštenoj borbi za svetost našega ideala,

nekolji sa strane s kojom smo vazda bili pripravnici da se bratimimo zbog vjere, rada i čovječstva. To su kušnje. Ali uzalud napadaji, uzalud zapreke, uzalud šibanja neuspjesima: čudno i neshvatljivo židovstvo uvijek nasmaže naivnu vjeru, svakiput neisporedivo jaču od napadaja. Vjera židovskoga naroda ironizira zapreke. Ona se hvata uz svijest sigurne nadmoći s njima u koštac — pa ih mlavi i ništi. Kad bismo ovdje povelili raspravljavanje nadugo i naširoko o augustovskim nemirima od prošle godine, o problemu sad pomalo zaboravljene Zidine naricanja, o komisiji senilnoga sir Shawa, o vajno suspendiranim certifikatima, o misiji sir Simpsona i još o mnogočemu s područja cionističke svjetske politike najnovijih dana — možda bismo tek ponovili ono što se na stotinu drugih mjesta reklo. Zato nećemo da repetiramo. Ali jedno stoji: svi napadaji i udarci koji bilo s koje strane u kojimudrago čas zastignu cionizam, tek su događaji koji nastanu i nestanu — no cionizam ostaje.

Pored »krize« svoje vanjske cionizam ima »krizu« i u nutarnjoj politici. Egzekutiva Weizmanna možda u taj čas ne uživa uobičajeno posvemašnje povjerenje. To nisu krivi autoriteti, jer oni su ostali autoriteti. Krivo je vrijeme koje je s teškim svojim udarcima podosta razočaralo i momentano pomalo dezorijentiralo mase židovstva. Da se odredi pravac vanjski politike cionizma u to vrijeme obrata i da se bude načistu o relaciji cionističkih frakcija, odnosno o fiksi-ranim smjernicama rada jedne nove(?) Egzekutive, bilo je potrebno sazvati svjetski cionistički kongres. To je i učinjeno. Agencija Ita javila je iz Londona da je Egzekutiva Svjetske cionističke organizacije odlučila sazvati kongres još u toku 1930 godine. Mjesto i vrijeme kongresa imade da odredi sjednica Akcionog komiteja koji će se sastati 24 augusta u Berlinu.

Muče nas teški i veliki problemi. Zauzstavljaju nas i sitne zapreke. Moramo da se suzdržavamo u hladnokrvnosti gdje bi bio opravdan pravedni gnjev. Moramo da vjerujemo obećanjima. Ali sve zapreke i napadaji ne svraćaju korito rijeke cionizma s jedne jedine kolotečine izgradnje naše domaje. A to je bitno! O nama ovisi, mi ćemo htjeti. I bajka će postati istina.

Nas mogu zapreke, silovito kršenje obaveza i nasilno rušenje naše izgradnje samo da čeliče.

Trpeći i suviše, vikli smo teškoćama. Naša je vjera već izvježbana, iskušana. Jisrael uvijek pobjeđuje.

Što razni hajkomišeneri i Makdonaldi, što razne redovne i vanredne komisije za Zidinu i druge stvari — sve je to efemerno! Sve će to pasti u zaborav! A židovski je narod vječan. To je, jedino to je Tora. Sve je drugo komentar.

Jezaja 6, 13: »Iako je preostao još deseti dio, ipak će sve ponovo biti uništeno. Ali ipak kao što hrastu ili terebinti pri rušenju ostaje cvijet — tako je sveto sjeme njegov cvijet.«

★

Pisac ovih redaka pao je na bojištu juna 1917 u devetnaestoj (19) godini svoga života. Iako u cvijetu mladosti, bio je golem po svome duhovnom formatu. Ti reci moći će posvjedočiti kako bi se on bio razvio, da mu je sudbina dopustila dočekati vrijeme sazrelosti.

Za mlade ljude dva su životna puta: konvencionalni ili stvaralački. Ko je slab, živi konvencionalno. Njegov je ideal nehaj. Njegovu zvanje ima da mu pribavi luksus i »socijalni položaj.« Takvi su ljudi preslabi za vruće ideale, za njih nema pokretnosti i borbenosti; njihov je život preslab za konflikte. Zato oni ne znaju za borbe, ne znaju za pobjede. Njihov kumir trpi pored sebe tek malene, slabe bogove, zato oni služe nemuževnim idejama: slobodomlju umjesto slobodi, humanitetu umjesto čovječstvu.

Takvim putem ide većina mladih Židova.

Takvim putem oni propadaju.

Ali mi smo mladi i jaki. Mi hoćemo da stvaramo, da se borimo, da gradimo, da budemo ljudi, mi nećemo da savijamo šiju, mi nećemo da popuštamo.

Nismo zadovoljni svojom okolinom. Neslobodna je, kukavna, polovična; ne nalazimo u njoj zajednice, ona koči naše snage. Oslobo-dimo se nje! Tude ne pomažu polovične ili četvrtinske reforme, tu znači: ili učiniti sve za spas, ili se pokoriti.

A što da se čini?

Ima li spasonosan čin?

Ima!

Židovski narod ga donosi.

On povikuje:

Dodite k nama koji ste jaki!

Dajte nam svoju uspravnost, svoju snagu, svoju borbenost! A mi ćemo vam dati: spas, zajednicu, život u jakosti, istini, slobodi. Slijedite zov! Učinićemo čin, u zemlji otaca gradićemo novu zajednicu koja će biti naša, po našem biću, po našim oblicima. Mi hoćemo da spoznamo veličinu svoga rada. On će nas učiniti radosnima i slobodnima.

Hermann Graf

U svom posljednjem iskušenju zavikao je Zaratustra, objavljivač natčovječjega, nadličnoga: »Zar ja težim za srećom? Ja težim za svojim djelom!« — Ne radi se o sreći ili nesreći već o stvari, o mom, o tvom, o našem djelu, o Bogu. Put Bogu put je duše. Svladavanje toga puta to je revolucija omladine.

Zašto su sve revolucije, svi stvaralački pokreti čovječanstva dosad završavali kaosom, uništavanjem, divljanjem čiji nasljednici bijahu opet reakcija, tiranija, zatišje? Zato, jer sami revolucionari nisu bili revolucionirani, jer su samo druge htjeli da revolucioniraju. U najboljem je slučaju bio revolucionaran duh ali nije duša.

U biti je dosad bilo samo revoltâ izglednijih, ropskih ustanaka i klasnih borbi — ali nikada nije bilo revolucije duše.

Revolucija omladine nije nikakav revolt protiv starijih. Ona je revolucioniranje omladine same. Ona nije borba protiv drugih nego protiv sebe same. Ona neće da preobraća druge dogod nije svoju vlastitu dušu obratila. Ona neće da drugi trpe zbog njezine vlastite sreće, već ona hoće da trpi zbog sreće sviju. Ona ne optužuje sudbinu, ona ne smatra vrijeme krivcem, već drži da je sama kriva zbog svega zla i zbog svega poniženja pa optužuje samu sebe. Ona ne služi sebi, ona služi svome narodu. Ona ne prestaje kod sebe, ona počinje kod sebe i misli sebe samu. Ona ne žrtvuje druge, ona žrtvuje samu sebe.

Revolucija omladine to je revolucioniranje, potres i obrat dušâ.

Neka se vijori njen barjak nad nama, nad židovskom omladinom koje danas još nema ali koja ima da dođe. Zastava, koja će zalepršati nad našim glavama, nad židovskim narodom, vijoriće se, ako joj ne damo da padne u ništavilo, jednoć ponad svih naroda.

Spremajte narodu put! Ovaj je najteži kojim su ljudi ikada išli. On ne traži samo vaše tijelo i vaš život, on traži i žrtvu vaše duše.

Krčite put, krčite put! Put treba za svoj cilj mort vaše krvi i vaše prepuknuto srce. S onu stranu čeka Golemo.

Krećite onamo, hajdete kroz kapije!

Albrecht Hellmann

Nakon deset godina razvoja i raznih peripetija izgleda sada kao da se Savez nekako smirio, izgleda da u njemu više nema onih snažnih ideoloških previranja i borba, da je Savez postao institucija koja doduše igra vidnu ulogu u općem cionističkom pokretu ove države, ali koja se u mnogočemu ne razlikuje od raznih organizacija »građanskih cionista«. Ima doduše izuzetaka, ali samo ovi potvrđuju pravilo. Kraj svega toga ima u našem Savezu ipak vitalnih energija, ima ljudi koji bi mogli da oživotvore kod nas snažan omladinski pokret. No tako dugo, dok se zbog malenih i sitnih pitanja organizatorne naravi bude rasparsčavala naša snaga, dok se iz sitnica budu pravili problemi, onda je teško da će se starije poravnati. Izgleda i opet da je glavna svrha Savezu da ubije dobru volju rada nekolicni ljudi koji se nalaze u Radnome odboru. Tako je to bilo svake godine, zato i Savez nije imao nikada nekoliko godina uzastopce jedno te isto vodstvo. A zašto je to tako? Upravo zato, jer se svaki Radni odbor često vidjeva u situaciji, da mu svi zaključci, sav njegov rad, odilazi u prazno, da se samo tu i tamo nađe gdje koje udruženje koje nakon urgiranja vrši naloge. Tako dugo, dok se u nas zbog najjednostavnijih tehničkih pitanja mora da gubi vrijeme do konca godine, dok se članarina ne plaća nikako, ne može se uopće da govori o nekoj saveznoj svijesti ili saveznoj odgovornosti članova Sžou.

Na našim vijećanjima obično se primaju bez mnogo buke, i često bez mnogo razmišljanja rezolucije, koje su po svome sadržaju vrlo važne. O svim se tim stvarima malo govori, ljudi su sretni da je rezolucija odglasana, a poslije se za to niko i ne brine. Ne znam da li je i jedno udruženje povelu u zadnjih nekoliko godina iza Saveznog vijeća ozbiljno riječ o našim pitanjima, da se je porazgovorilo o rezolucijama, primljenim na Saveznom vijeću. Komisije, govori, i sve ostalo izgledaju kao neka već uobičajena stvar, a ne stvar duboke potrebe našega pokreta. Pa i većina naših članaka o omladinskim pitanjima u našim organima prolaze neopazice. U ovoj mehanizaciji našega Saveza vidim njegovu propast kao omladinskog pokreta. Pajo je vrlo ispravno uvijek isticao katastrofalnu opasnost ove mehanizacije. Mi onda više nemamo pravo da se bunimo protiv svih učmalosti, protiv svih formalnosti, protiv nerada naše okoline. Mi ćemo onda moći ustvrditi da vršimo dužnosti prema pokretu, da prodajemo toliko i toliko šekela, da praznimo kasice i provodimo akcije za Kkl. No iza svega toga ne stoji onda ništa; nimalo duše, nimalo oduševljenja. Nećemo mehaničko pražnjenje kasica, mehaničko prodavanje šekelâ. Ako hoćemo da napustimo onu borbu, onu mladenačku borbu, onda se za nekoliko godina

doista nećemo razlikovati ni u čemu, a najmanje u sadržini svoga cionizma, od onih raznih »građanskih cionista«.

Mi moramo da se pitamo da li je naš Savez pokret ili organizacija. Ako želimo da budemo organizacija, brzo ćemo propasti. Mi moramo da unesemo i opet u naš Savez ono bez čega se jedan omladinski pokret ne može da zamisli: vatre, oduševljenja, osjećaja povezanosti između svih dijelova našega Saveza, ukratko osjećaj da nismo tek dijelovi jedne organizacije po tome, što smo u njoj organizirani, nego po tome, što joj pripadamo dušom svojom, što ćemo se u svakom času da založimo potpuno za nju. Pokret ili organizacija? Staro pitanje, ali još uvijek aktuelno. Možda je ipak teško prevladati organizaciju u Savezu koji broji toliko mnogo članova, koji se ne mogu da zaokupe najednom, ali mora da se nađe i opet jedna srčika koja će moći, a i morati, da daje Savezu svoje obilježje, da vodi Savez. Dakle: želimo li da budemo tijelo koje će i nadalje u našem cionističkom životu igrati izvjesnu ulogu, ili ćemo nastojati da iz našega omladinstva preobrazimo svoj Savez tako, da u nj usadimo svoju dušu, da se s njime povežemo tako, te ćemo osjećati kako on živi, raste i pada s nama samima. Mi ne smijemo da budemo polovični. Pod plaštem nekog uspjeha ne smijemo, a da ne vidimo i naš neuspjeh. Treba da budemo radikalni, da ne dopustimo dalje mjesto životarenju. Ili — ili. Svi oni kojima je stalo do Saveza moraće da porade oko toga da se on u budućnosti izgradi prema želji cjelokupne omladine.

Gdje i u kojim se oblicima našega rada pokazalo ovo naše omladinstvo? Naša predanost pokretu, ona žarka ljubav i samozrtvovanje, onaj polet i neslomiva energija koja izvire iz duše omladinca, gdje je sve to? Možda je toga i bilo, ali danas toga nema. Nesvijesno mi se potpuno predajemo životarenju, a ne vidamo da je to za one postulate, koje smo si postavili, sušta protivnost. Ulazimo u ovaj život a da se ni jednom riječju ne protivimo njegovoj ideologiji tromosti, njegovoj atmosferi sitosti. Malim i sitnim svadama i borbama Svete Palanke gubimo se i trošimo svoje omladinstvo. Sitne malokehilske borbe toliko nas okupiraju, da zaboravljamo da ima i nešto veće i nešto ljepše u tom ljudskom životu. Zatvaramo se kineskim zidinama: ne vidimo ništa izvan naših redova; ostajemo mali sitni ljudi koji nisu nikada uspjeli da realiziraju to vječno omladinstvo u svome životu. Da budu vječni borci, da budu vječno mladi.

Iz čežnje za prevratom našega života nastao je naš cionizam. Ali je razlika između našega cionizma i cionizma naših pretšasnika. Izgleda kao da smo primili taj cionizam kao nešto gotovo, da smo ušli u redove našega pokreta kada je on nakon toliko i toliko godina borbe ipak uspio da

se konačno afirmira. A to ne valja. Naš cionizam ne smije da nam bude nešto gotovo; on nam mora da bude nešto za što ćemo se vazda boriti. Cionizam omladine mora da bude pitanje njena vlastitog života. S njime zajedno ona je srasla; s njime zajedno ona raste. Cionizam omladinaca ima da bude borba, borba protiv galutskog života. A kako stoji danas u nas s tim cionizmom? Mogu da kažem, a da pri tome osjećam punu odgovornost onoga što kažem, da je cionizam naše omladine, u većini slučaja, frazerski. Ja ću da uzmem samo jedan primjer: šekel! Zar treba cionistu koji je duboko fundiran u svojoj vjeri prema pokretu čitave godine da se naglašuje potreba izvršavanja ove primarne dužnosti. Ali neka ne misle oni, koji su i uplatili pravovremeno svoj šekel, da su izvršili sve što se od njih zahtijeva. Životni preobrat, duboka ozbiljnost našega života orijentiranog prema Erecu, to je ono što se od nas zahtijeva. I ne treba da svi od nas odu u Erec, ali nam taj Erec ima da postane centar, duševni centar. To je naš palestinocentrizam. Taj zov i to naziranje ostalo je tek napisano na papiru, a omladina je i dalje živjela svojim životom. Spas našem cionizmu moći će da dođe tek iz naše veze s Erecom. To ima da se provede u čitavoj omladini, u svakom našem dijelu Saveza.

U Palestini se stvara židovska zajednica. Ta je zajednica nosilac toga židovskoga života. Želimo li mi da se približimo toj zajednici, i da se upoznamo s njom, moramo da se povratimo židovstvu. A koliko smo mi još udaljeni od toga? Ove smo godine nastojali da proširimo ideje Martina Bubera o obnovi židovstva među našom omladinom. »Postati čovjekom na židovski način« — trebao bi da bude jedan dio programa našega rada; revolucionirati svoje židovstvo i obnoviti svoje čovječstvo. Taj povratak židovstvu bez sumnje je najteži dio našega rada, ali bez njega ne može da se zamisli potpuni uspjeh našega rada. Težak je to put, ali židovski omladinac treba da pođe njime. Put: hebrejski jezik, historija našega naroda. Da tu historiju osjetimo, kao našu ličnu.

Naš rad vrši se u društvima. Naš je rad eminentno odgojni, a društva bi trebala da budu ćelije gdje će se taj rad provoditi. No udruženja ni izdaleka ne ispunjavaju onu misiju koja im je namijenjena. Rad im nije nikako sistematski, nego se osniva tek na pojedinih slučajnostima. Izgleda kao da su si pojedina društva postala sama svrhom. Članovi takvih društva ne mogu da dadu čitavom pokretu ono što se od njih zahtijeva. Sva naša udruženja premalo vode račun o tome da su ona članovi našega Saveza, ne po tome, što mu plaćaju članarinu i ne po tome što često vrše, a mnogo češće ne vrše svoje obaveze prema svom Savezu, nego po ideji vodilji: ideji omladin-

skoga cionizma. Zaboravlja se da je taj Savez sklop svih naših udruženja i da su ova udruženja isto tako odgovorna za uspjeh i rad u tome Savezu kao i njegovo vodstvo. Članovima udruženja valja dovesti u svijest da su oni članovi toga Saveza. Nijedno naše udruženje, ma koliko ono bilo dobro, ne može samo po sebi ništa da znači; tek u sklopu sa svim ostalima u našem Savezu ono nešto znači. Rad se u udruženjima mora sistematizirati; mora se uvesti kontinuiran rad, a ne rad ovisan o slučajnostima.

Iz izvještaja koji već predleže može se stvoriti slika našega ovogodišnjega rada. A i svaki onaj koji je taj naš rad pratio taj će već znati što se u ovoj godini postiglo. No htio bih da kažem tek nekoliko riječi o tom našem radu. Istina je, da smo ove godine Savez organizatorno ojačali, iako to još uvijek nije maksimum koji se daje postići. Financije Saveza donekle su konsolidirane, premda se uz veći mar udruženja moglo da još i više uspije. Izdavalo se edicije, polazilo na agitaciona putovanja. Sve u svemu izgledalo bi na prvi pogled sve u redu. — Ali onome, koji pozna našu omladinu i njen rad zasigurno nisu izbjegle neke pojave koje su i ove godine morale da izbiju na površinu. Usprkos svih organizatorskih uspjeha rama je manjkala duša našem radu; nije bilo žarke predanosti, nije bilo bezuslovnosti, nije bilo krajnje požrtvovnosti. Sve je bilo suviše odmjereno. Ove smo godine izdavali »Hanoar«; nakon jednogodišnje stanke izdajemo opet svoje glasilo. Uspjelo nam je da ga sadržajno dignemo na visoki nivo. I financijalno stanje nije loše, ali bi moralo biti bolje, daleko bolje. Omladina je i tu zatajila. Žalosno je da omladina ne surađuje u svom glasilu. To je termometar njezine kulturne jakosti, dakle: slabosti.

I ove se godine opazilo kako akademska omladina nastranjuje u svome radu, kako se sve više i više gubi za naš pokret. Oduvijek su bili akademičari oni koji su vodili naš pokret, koji su mu davali ideološki biljeg. »Judeja« je danas potpunoma zakazala. Tome su krivi akademičari sami. Nemar tih nekih krugova i njihov potpuni dezinteresman prema cionističkom pokretu mora da osudi. Sve u svemu: iako se radilo, još je sve premalo.

Tokom opstanka Saveza često ga se već pokušalo reorganizirati u konstrukciji vodstva. Jednom sistemom proširenog Radnog odbora, drugiput Hanhagom i Misradom. Još i danas postoji onaj isti problem; situacija je ta: sam Radni odbor ne može da vodi Savez, jer mu ne dostaju zato sile. I onda, iako u teoriji sva udruženja snose suodgovornost za rad u čitavom Savezu, ipak u praksi redovito ostaje sam Radni odbor odgovoran za sve što se desilo. Stoga mislim da bi se trebalo u Savez uvesti slični sistem kao kod Scj, tj. s i s t e m S a v e z n o g o d b o r a. Taj sistem bez sumnje po-

kazao bi se u praksi koristan, jer bi u Sobili zastupnici, odnosno vode većine omladinskih udruženja koji bi onda bili s Radnim odborom vodstvo omladine. Taj bi Savezni odbor davao onda ton čitavu radu Sžou. O toj stvari treba promisliti, i u plenumu, ili komisijama na Vijeću saopćiti svoje mišljenje.

U našoj omladini ima mogućnosti snažnom životu i radu. Ali treba jednostavnosti i volje, treba predanosti i samopožrtvovanja, treba autodiscipline i discipline pokretske. Pod ovim vidom može budući rad u Savezu da uspije.

Cionistički pokret proživljava danas i opet teško vrijeme. I opet se nastoji židovski narod odvratiti s njegova puta. Vidjelo se i tom prilikom da su najvažnije one pozicije koje smo sami stvorili, da se i opet možemo osloniti tek na sama sebe.

A židovska omladina ima da bude i u tim danima ona koja će da predvodi židovski narod. Već je skoro navršila četrdeseta godina našega lutanja po pustinji; a mi treba da spoznamo da smo mi ona generacija koja mora da ugleda Cion!

Zato, ako nam je do toga stalo, ako želimo iz sve duše svoje da se još u našim danima oživotvori naša velika čežnja, onda se ova čežnja ima da preko nas pretvori u djelo. Treba da stoga odbacimo mnogošta što nikako ne spada u naš rad, što ne može da nas dovede bliže do uspjeha.

Savezno Vijeće u Beogradu ima da revidira naš stav prema Savezu, ima da nam posluži kako bi Savez učinili čvrstom zajednicom svijesnih boraca za ideal obnove židovskoga naroda. Ovaj Slet neka bude pod vidom obnove naše zajednice i obnove našega Saveza.

Svi oni kojima je stalo do našega Saveza i do njegova rada u budućnosti neka dođu u Beograd!

Branko Grossmann, Zagreb

DJEVOJKE U POKRETU

Listala sam jednoga lijepoga dana u proljeće ove godine po našim Gideonima i Hanoarima. I našla sam da se tako malo pisalo o pitanjima i problemima naš djevojaka u pokretu te da su djevojke minimalno — da ne velim baš nikako — pisale u te naše časopise. Zamislila sam se nad tom pojavom, i nekako mi je došao osjećaj da bi se to stanje moralo popraviti i da bi bilo dobro, kad bi se u našim redovima našle djevojke, spremne da budu prave radenice, a ne tek posmatračice.

Neću ustvrditi da se rad pokazuje samo u pisanju članaka. Ali bez obzira na to svi mi dobro znamo da ni na kojem području rada u našem omladinskom pokretu djevojke ne pokazuju vlastitu inicijativa-

tiv u, samostalan poticaj da se nešto uradi. Ta pojava veoma je žalosna.

Vjerujem da nema među nama nikoga koji si ne bi bio svijestan funkcije djevojaka u našem pokretu. Možda sadašnji zasnoj našega omladinskoga htijenja, o kojemu svi pišu i pričaju, imade veliki dio svoga uzroka u tom posvemašnjem zatajenju aktivnosti naših djevojaka. — Djevojka imade u prvome redu zadatak rada s djecom. Istina je da i naši dečki mogu da vode dječje kvuce, ali ja mislim da su spremne djevojke kudikamo pozvanije za taj rad i da je dobro oteretiti naše dečke koji se mogu onda više da posvete drugom važnom radu. Cionistička odgoja djece ne može da se ograniči na učenje nekih podataka o našem pokretu i povijesti našega naroda, već ta odgoja mora biti ljudska, bratska. Našoj djeci nije dosta, ako znadu imena nekoliko palestinskih kolonija i godine njihova osnutka, mi im moramo dati nešto više: duh bratske ljubavi, osjećaj za našu zajednicu, svijest vedrine i volje za rad. A taj je posao vrlo mučan i osjetljiv. Neizmjereno mnogo strpljivosti treba za nj. Djevojke su predestinirane za takav rad već od prirode, jer su po svojoj prirodi nježne i strpljive s djecom i jer se mogu uživjeti u sve tajne i želje malene dječje duše. No osim prirodne sposobnosti djevojaka za rad s našom djecom treba još i izvjesna sprema. Ta sprema uglavnom se može da stiče vlastitim radom. Nešto psihologije djeteta, nešto o metodama moderne pedagogije, svežani divnih priča za djecu, bajke i pjesme o našem herojskom djelu u Palestini — i još nježno i veliko srce, puno ljubavi i razumijevanja za naše najmanje: i eto idealne djevojke koja će privoditi najmlađe kćerke i sinove naroda radu obnove. Čini se da je prije nekoliko godina bilo barem nekoliko takvih djevojaka u nas. A eto danas ih nema. Gdje su naše djevojke? Gdje su naše radenice? Ili možda plesne dvorane, igrališta tenisa, zabavišta itd. zaslužuju veću pažnju naših djevojaka nego plemeniti rad s našima mališanima?

U drugome se redu radi o općemu kulturnom radu. Iako nas naš kulturni rad kroz čitavih jedanaest godina opstanka našega Saveza nije mogao da zadovolji, ipak se nešto radilo. Nastojalo se, upiralo, činilo koliko se moglo. Ali sve su to radili naši dečki. Djevojke su bile pasivne. Osim nekih prerijetkih izuzetaka. Ne znam kako je to tako došlo. Ili naši dečki nisu umjeli djevojke privući tome radu, ili su se djevojke previše potcjenjivale, ili je tu po srijedi koji drugi razlog. Na svaki način fakat stoji. Svaka će djevojka morati priznati da je to velika sramota, što se djevojke nisu pokazale sposobne za taj rad. A ja sam uvjeren da bi i naše ideologiziranje, i naše pisanje, i sve drugo, što ubrajamo u naš kulturni rad, bilo mnogo življe i s više svje-

žine, da su tude djevojke dale svoju notu. Danas je zadnji čas da djevojke prionu uz taj rad. Treba samo volje i razumijevanja. Mnoge naše djevojke, koje žive besciljno i iz dana u dan, mogle bi tude naći lijepo područje rada. Time bi njihov život dobio smisao i sadržaj, a naš pokret svježinu, živost i novi elan. I opet pitam: gdje su naše djevojke?

U trećemu redu spomenuću kontakt. Ovdje naime mislim na kontakt između djevojaka u pokretu koji je u našim redovima danas minimalan. Nije dosta, ako se poznaju djevojke iz istoga mjesta, jer svijest zajedništva stvara tek povezanost sa svim članovima pokreta. Ko znade kako su djevojke u nas nekoć živo dopisivale i saobraćale, taj će se začuditi nad današnjim nehajem. Koja djevojka piše kojoj o nama, o našem životu, o našim idealima, o našem pokretu? Koja duboko u sebi čuti naš pokret svojom sudbinom? Teško mi je reći, ali moram istini za volju: naše djevojke nisu idealistkinje. Teško je to i žaljenja vrijedno. Koliko li bi naš pokret bio jači i življi, da ima u nas čvrsto kolo povezanih djevojaka kojima bi pokret bio bitan doživljaj po naš život!

Konačno se ne smije previdjeti i to da djevojke moraju da djeluju na naše dečke (isto onako kao što i dečki na djevojke). U zajednicu unose različiti dijelovi svježinu, život. Zajednica samih dječaka ili samih djevojaka zamara. Ali međusobna veza jednih i drugih dovodi do življeg ključanja života zajednice. Pomislimo samo koliko bi naš pokret bio silniji, kad bi u njemu bila predvodnička grupa dječaka i djevojaka koji bi zajedno unijeli novu notu u pokret. Tako je sve tromo, nepomično; napreduje se polako; živi se neagilno. Naši dečki nemaju poticaja. Naše su djevojke u zapečku. Naš je pokret premalo pokretan.

* * *

Možda će me i prijatelji i prijateljice osuditi zbog takvog pisanja i reći da ima djevojaka u nas i da rade, da vode kvuce itd. Ja sam sve to znala i imala u vidu kad sam odlučila da napišem ovaj članak. Ali taj rad djevojaka mene ne zadovoljava. One, ako vode kvuce, rade u njima pre-slabo i ne vode ih onako kako bi to bilo potrebno. A osim toga u duševnom pogledu naše djevojke ne rade savršeno ništa za naš pokret.

Mnoge se uopće ne brinu za pokret. Z zadovoljavaju se s malo školske naobrazbe, pa drže, ako usto nauče malo francuski, malo engleski, bridge, hazenu i skijanje, da su dovoljno »intelligentne« i da im je jedina zadaća bezbrižno čekati na udaju.

To je jadno i nije dostojno naših djevojaka! Ja sama ne znam ko bi mogao i kako bi se moglo to pitanje naših djevojaka jednog ozbiljno pokrenuti i riješiti. Ja sam tek evo retke napisala zato, jer neaktivnost na-

ših djevojaka osjećam kao ljagu i vrlo veliku slabost njihovu. Što će nam naše »inteligentne« i »poluinteligentne« djevojke, ako ne rade duševno u pokretu! To dokazuje kako su zaboravile da je pravi život onaj koji je pun svete predanosti jednome idealu. Djevojke, možda ste zaboravile da je upravo židovstvo vazda imalo silne i dragocjene žene koje su vodile narod?!

Jedna prijateljica

MLADI ČOVJEK I PRIRODA

Mi smo već vrlo rano — već u prve dane nastajanja našega pokreta — osjetili da ćemo od našega pokreta tražiti više nego tek sticanje izvjesnoga znanja, više nego angažovanje za izvjesni posao, a to »više« bio je zahtjev za ličnom obnovom svakoga pojedinoga mladoga čovjeka u redovima našega pokreta. Pod tom obnovom se ne misli jednostrana obnova u jednom određenom smjeru. Pod njom se misli svestrana obnova, tj. obnova svih onih mogućnosti i snaga koje leže u duši pojedinca. Ja bih ovdje htio da govorim o jednoj od tih mnogih mogućnosti koje valja obnoviti. Ta mogućnost, odnosno potreba da se iz te mogućnosti stvori stvarnost, jest naš odnos prema prirodi. Držim da je on jedan od naših najvažnijih doživljaja. Ali ja sam opazio da se unatoč premnogomu pisanju i raspravljanju o toj stvari u redovima našega pokreta sve do danas ipak nije provodio u život u onoj mjeri naš vez s prirodom koliko bi to bilo potrebno.

Mladi čovjek sličan je pupoljku koji se razvija. U njemu imade snage, svježine, moći. Mladi čovjek je poletan, neistrošen, pun one vedre naivnosti koja dovodi do osjećaja prave i potpune životne radosti. Mladi čovjek je na početku staze života. On čeznutljivo očekuje što će da dođe, on živo želi da stvara, da negdje radi i da negdje okuša one neistrošene energije koje su se nagomilale u njegovoj duši. Zato mladi čovjek intenzivno traži jaki kontakt sa svim što ga okružuje. Pa tako i s prirodom. Za mladoga je čovjeka priroda preporoditeljica, put spasa i objekt njegovih najljepših sanja. Mladost teži za ljepotom. Zato ona teži za susretanjem s prirodom, jer nalazi u prirodi tu ljepotu u najpotpunijemu obliku. Svaka ljepota, koja dolazi samo izvana i samo s površine, prolazna je i ništava. Jedino je ona ljepota, koja ima svoj prvotni izvor u duši čovjeka, prava i dragocjena. Mnogi mladi čovjek lako će se prevariti: zamijeniće ljepote. Za volju časovitog zadovoljenja neke ništave strasti zamijeniće pravo s patvorinom. Ali magla časovite strasti doskora će proći. Onda mladi čovjek ostaje sam i osamljen. Rezignacija. A taj put nije dobar. Treba težiti za ljepotama trajne vrijednosti. Nikome se

ne brane časoviti užici — ta mi ih trebamo! — ali mi se bunimo protiv onih mladih ljudi nad čijom naravi dominiraju takvi časoviti užici. Sve je sekundarno, primarna je jedino ona sreća koja je trajna i dragocjena, a trajna i dragocjena sreća izvire iz dubine čovječje duše. Istinitost ove misli svaki će prije ili kasnije osjetiti sam na sebi. Oni ljudi, koji žive samo za momentanu sreću, zapustiće izgradnju svoje duše. Podavaće se prolaznoj omami, baciće se u vrtlog slijepog života, zaboraviće na sve vrijedno i veliko. Oni pravi ljudi, koji žive za solidne i trajne vrednote, poći će drugim putem. Oni će možda takodjer živjeti za časovite užitke i za plesne dvorane itd., ali oni će biti toliko jaki, da ih sve te stvari nikako neće moći spriječiti u radu za jedan veći cilj: za jačanje vlastite duše. Rezultat: oni prvi svršiće jadno i tužno, plesne će dvorane nestati, časoviti prijatelji i prijateljice izgubiće se, iza omame doći će stvarnost života, a jer će duša biti šuplja i prazna, osjetiće sada takav čovjek jadanost svoju, biće sam i ostavljen; a onaj drugi biće jak i mlad, ponosan i svijestan svoje snage, biće sretan i vedar. Što je naš cilj? Prvo ili drugo? Svaki znade odgovor.

Dogod se u nas ne bude ostvario zahtjev naše mladosti da u lijepoj prirodi tražimo i nalazimo način i put za razvoj naših duševnih snaga, sve dotle ćemo životariti. Ali životarenje je jadro. Valja težiti za životom!

Milan Goldner, Zagreb

NAŠ NAJVAŽNIJI KULTURNI PROBLEM

Naša je zajednica uslovljena nekim duševnim momentima. Motivi, koji su vodili stvaranju našega kruga, proizišli su iz težnje da se negdje aktiviramo, da najbolje poslužimo svojim energijama jednome pozitivnom radu; najpozitivniji rad, koji smo mogli da susretnemo u svojoj okolini, bio je rad za obnovu našega naroda, cionistički rad. Prirodno smo se mi i našli u cionističkom miljeu gdje ćemo korisno da se poslužimo svojim energijama. Korisno za se lično (jačanjem vlastite snage rada i stvaranja) i za narod. Ovo potonje je važnije, jer je uvijek zajednica dragocjenija od pojedinca.

U našem Savezu zapazio se, naročito u posljednje vrijeme, neki zastoj koji se očitovao naročito u kulturnom nastojanju. Na prvi mah izgleda ta konstatacija neopasna i tek možda kao spoznaja nešto slabijega elana u radu omladine, ali u stvari je ona tragična. U naše se redove uvlači neka bezidejnost, klonulost. Iako se radi, poziva na rad, vrše akcije, poziva i odaziva na vršenje raznih zadataka, ipak je atmosfera

puna nekoga osjećaja koji se ne da možda definirati matematski određeno ali koji izriče da nešto u našim redovima nije u redu, da čitav rad ne ide iz dna duše omladine, da vlada štimung umora i apatije, bez radikalne revolucionarnosti, bez zagrijanoga oduševljenja. Ljudi osjećaju da im mladenaštvo izmiče u daljinu, da nestaje pokreta koji pokreće mlado biće — da ostaje tek organizacija s prilično dugim naslovom: Savez židovskih omladinskih udruženja.

Potrebno je da usredotočimo naše djelovanje kod duhovnog izgrađivanja sama sebe i svoje okoline. To je naša prvotna zadaća. U tome leži naš problem, naš najvažniji kulturni problem. Problem je u putu, ne u zadatku. Zadatak znamo svi, radi se o putu. Taj put se ne može učiti iz knjiga, on se ne može nikome imputirati. Mogućnost koračanja pravim putom stoji samo do pojedinoga čovjeka. Mi ćemo tek onda snažno da se vinemo uspjehu, kad svaki spozna da je naš najvažniji kulturni problem put odgoje. Kad to svaki spozna, tražiće sam taj put. Kad ga bude tražio, naći će ga. Treba li više?

Mi nećemo da budemo članovi jedne organizacije po formi, mi hoćemo da budemo članovi jednoga iskonskog pokreta koji ispunja naše čitavo biće te nas vodi realizovanju naših ideala.

Rudolf Cegledi, Zagreb

KNJIŽEVNI PREGLED

HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

JEAN PAUL

I STAROHEBREJSKA LITERATURA

Jean Paul Gaudin

Već u svome mladenačkom djelu »Auswahl aus des Teufels Papieren« upotrebljava Jean Paul neke vrlo apartne i rijetke literarne produkte iz starohebrejske literature da stvori odličan produkt Nötiges Aviso vom Juden Mendel«. On tude spominje kabalističku knjigu »Sefer Rasiel«, a zatim Gemaru. Vrlo često upotrebljava biblijske uporedbe. On ih dabome prožima svojim duhom, ali im nikada ne oduzima boju originala.

Jean Paul citira mnogo, iz svih mogućih područja, hebrejsku literaturu. Katkad obrađuje pojedine misli posve na svoju. Ko ne pozna sjajno pismo Leibgebera njegovu pri-

jatelju Siebenkäsü. U tom pismu vraća se Leibgeber u dane stvaranja svijeta i odjednom se osjeća kao Adam u raju. Kao prvi čovjek iz čijeg je rebra stvorena Eva razmišlja o budućnosti i o tome ima li smisla razmnožiti se na zemlji. On gleda sve one koje on može da stvori, odnosno na čijem početku on stoji: kraljeve, profesore, publiciste, kriminaliste, filozofe, umjetnike, advokate, medicinare, trgovce, Parižlije, Bečane, Londonce — a onda mu prođe volja da se razmnaža. Ali onda se slika izmijeni. I pred očima mu iskrsnu odlični velikani duha: Platon, Goethe, Kant, Newton. I on se veseli što može da bude praotac tih odličnika. Kod te je stvari zapravo značajno to da se ta misao Adamova gledanja u budućnost nalazi u Talmudu. U traktatu Avoda Sara, 5 a, stoji od riječi do riječi: »Vječni (neka je hvaljen!) dao je Adamu u raju da ugleda buduća pokoljenja ljudstva, svako pokoljenje i njegove učenjake, svako pokoljenje i njegove mudrace«. Jean Paul je dakle tu misao Talmuda duhovito obradio.

Takvih bi se primjera — a i drugih — u Jean Paula moglo navesti sijaset. Ovdje je bilo tek od interesa da se u par crta uputi na jednu zanimljivu pojavu kod popularne književne ličnosti Jean Paula, na pojavu koja je još premalo popularna.

Samuel Meisels

ŽIDOVSTVO I OKOLINA

Nekoliko napomena petome dijelu monumentalnoga djela »Die Lehren des Judentums«*)

Da upoznaš nečiju nauku, možeš ili da uzmeš njegova pozitivna naučanja ili pak da se poslužiš njegovom polemikom protiv tuđih naziranja.

U prva četiri dijela veoma je savjesno skupljen bogati materijal od najstarijih izvora u biblijskoj književnosti do najnovijih rezultata židovske i kršćanske nauke, te nam daje živu i vjernu sliku židovskoga naziranja na život i svijet. Tamo je obuhvaćen sav život sa svima njegovim problemima. Treba samo baciti pogled na ono bogatstvo izvornih dokumenata, pa da iznikne imponantna pojava židovstva.

Peti je svezak po svome osnovnom planu drugačiji. Ovdje je valjalo pokazati što je židovstvo dalo svijetu, što je židovski udio u svjetskoj kulturi, a podjedno naglasiti razlike između židovstva i njegove okoline. Ako uzmemo u obzir da je ovaj prikaz poduzet od ljudi koji u židovstvu prije svega vide religioznu pojavu, a ako uvažimo i stvarno stanje da je židovstvo zaista na

*) Die Lehren des Judentums nach den Quellen. Herausgegeben vom Verband der deutschen Juden, bearbeitet von Dr. S. Bernfeld (Teil I—IV) und Dr. F. Bamberger (Teil V.).

ljudstvo izvršilo najjači utjecaj upravo na vjerskom području, onda ćemo shvatiti da na ovih gotovo 500 stranica nalazimo gotovo potpunu okosnicu duševne historije židovstva.

Najprije nam se prikazuje kako se židovstvo borilo protiv tuđih naziranja, kako je uklanjalo redom prednjeaziska poganska naziranja, pa grčka, da zatim stupi u polemiku protiv kršćanstva. Iznose se protivnosti kršćanskih vjera i židovstva u osnovnim mislima i u različitim životnim pojavama. Najzad je ocrtan utjecaj židovstva na svjetsku kulturu, a napose na islam i kršćanstvo.

Rijetkokoja knjiga postizava ovako jednostavnim načinom upoznavanje i židovstva i kršćanstva; rijetko je koja pisana tako priprosto i razumljivo, a ipak tako obrazloženo i pouzdano. U njoj će obrazovani Židov naći savršenog vodiča koji ga svestrano upućuje u sva pitanja koja često znadu da probude sumnju u židovstvo. Mnogi će se možda iznenaditi kad vidi koliko je čvrsta baza židovstva i kako se ono s uspjehom može da uspoređi s ma kojom drugom vjerom ili životnim naziranjem.

Za omladinu, udaljenu od izvora, ovo djelo može da bude najbolji putokaz k neiskvarenom židovstvu.

Lujo Grün, Zagreb

POVIK TLAČENIH DUŠA

Friedrich Torberg: »Der Schüler Gerber hat absolviert«. Roman. Paul Zsolnay Verlag, Berlin-Wien-Leipzig, 1930. Cijena lijepo uvezanoj knjizi od 380 str. 8° 88 dinara.

U jednoj sedmici, veli pisac knjige, doznao je iz novina za nekoliko dačkih samoubojstava. Jednostavne bilješke, ali što se iza njih krije, to opisuje ova knjiga. Dva antipoda, dva svijeta stoje jedan prema drugome: profesor Artur Kupfer, nazvan »Gott Kupfer«, i osmoškolac Kurt Gerber. Već na prvim stranicama knjige susrećemo ih kako se prvi puta srazuju, i tako se to nastavlja kroz čitavu knjigu. Neizrecivo teško mučenje jedne mlade duše. Kurt Gerber, inače najnadareniji učenik osmoga razreda, iz matematike i opisnog mjerstva nije stajao baš najbolje. A nastavnik je ovih predmeta bio Artur Kupfer. Kupfer, koji ga je mrzio iz dna duše, koji si je već u početku preduzeo, da ovome mladiću slomi krila; niko nema prava da misli drugačije nego on, veliki stručnjak, koji je napisao udžbenik matematike u četiri dijela, što je po njegovu računu dva puta više nego »Faust« (jer »Faust« ima samo dva dijela!), samo njegovoj volji imadu se svi pokoriti. Kurt Gerber pada iz dana u dan u mreže svoga protivnika, iako prema vani izgleda sve kao običan događaj; ta nije ništa — jedan učenik nije tek zadovoljio. Više puta nastojao je Kurt

da se uspravi, možda mu je to i na časove uspijevalo, ali onda ga opet smlavi jaka ruka njegova protivnika, i on pada, pada sve dublje, gubi ravnotežu i više nije gospodar sama sebe. A onda pridolazi još nesretna ljubav. Liza, koja je istupila iz škole nakon svršenoga sedmog razreda, bila mu je idol, ali ona ga nije shvaćala. Veliki su njegovi bolovi, a i velika sreća, kada izgleda da ga je Liza na momente ipak razumjela. Ne onda gubi i nju. I onda biva izgubljen. Matura pridolazi. Polagano. Ali sigurno. Kurt se sprema za zadnju borbu. Njegov ga suparnik omamljuje lijepim riječima, ali iza njih stoje otrovne strelice. Kurt Gerber pada u nesvijest. U toj nesvijestici poslije položene mature čekajući na proglas, on pred sobom vidi kandidata koji se pojavljuje pred njim — život. Šta znadete vi o pravednosti i poštenju? Ništa! Da, to je život! — I dok se svi skupljaju, da čuju rezultate ispita, Kurt Gerber se baca kroz prozor, svećenik se križa, a komisija proglašuje »der Schüler Gerber hat absolviert«. U novinama se opet pojavljuje notica o nekom dačkom samoubistvu. Život teče dalje...

S pedagoške strane ima ova knjiga velike vrednosti. Premda pisac nigdje ne obrađuje stručno pedagoške probleme, ipak na svakoj stranici izbija tenor njegova djela. Nezadovoljstvo s ovim i ovakvim sistemom. Mora da se prizna, da ima mnogo u ovoj knjizi, što je previše pocrtano, ali u biti ona atmosfera, puna zagušljivosti i truleža, ta ostaje i ta postoji. Dva svijeta. Jedan na katedri, a drugi u klupama. Dijeli ih veliki i teško premostivi jaz. Čudom se Kurt Gerber čudi kada vidi gdje jedan profesor jede iste stvari kao i obični smrtnici, čudi se da u njegovu stanu imade i glasovir. On njega može da razumije tek kao čovjeka koji je opkoljen velikim i zakučastim matematskim formulama. Ta golema distancija između katedre i klupe, ta je tragična. Kurt Gerber ne vjeruje zvuku riječi kada mu neko dovikuje »ein Mensch namens Kurt Gerber«. Ein Mensch? Ta on se poznavao samo pod imenom »Kurt Gerber Katalognummer 7« — Kurt Gerber i Gott Kupfer.

Ovu bi knjigu trebao da pročita svaki onaj koji se bavi odgojom mladeži, koji si je svijestan da je odgoja u srednjim školama uglavnom šablona za učenje formula. Stoga se i događa da iz naših škola uglavnom izlaze mladi ljudi prazni, prazni u duši, ali puni nevažnih formula i spojeva. Da. Tako je s našom odgojom. U toj se školi ne oblikuje duša mladoga čovjeka. Iz nje izlaze učenici možda »sposobni za studij«, ali u biti svojoj prazni, mašine za izbacivanje raznih formula. Oni će imati uvijek pred očima kad se govori o povijesti onaj svoj povijesni udžbenik, a ne historiju svijeta, oni će se uvijek spremati samo za zvanje, a ne za pozvanje. Tra-

gika je to današnjega ljudstva uopće. Bez-
 čušnost današnjega svijeta nailazi na svoj
 odraz i u bivanju čitavoga čovječanstva. S
 jedne se strane propovijeda mir među svi-
 ma ljudima, propovijeda ideje bratstva či-
 tavoga svijeta, a s druge strane se ne daje
 mnogom narodu pravo na život. Što više,
 ubija ga se i goni. Kriva odgoja iz temelja.
 Već u mladim danima, u najranijoj dječjoj
 dobi, kvari se duša toga mladog stvora
 koji bi mogao da postane čovjek. A kasnije
 ga se sistematski ugušuje. **I kada jedan na-
 stoji, da se izvine iz toga truleža, da se iz-
 makne iz ove konvencionalne stege, onda ga
 zovu ili »fantast« ili »fanatik« ili —
 »idiot«.**

Za nas je interesantno da odmah na po-
 četku pisac stavlja moto knjizi iz Talmuda.
 Iz ove knjige vadi divne riječi o istini i
 pravičnosti. Ova istinitost i pravičnost neće
 biti tako dugo na svijetu dok na njemu ne
 budu stupali ljudi, ljudi, koji nisu satavljeni
 tek mašinalno nego u prvom redu du-
 h o v n o.

Ovu knjigu treba da pročita svaki omla-
 dinac da znade kojim putem treba da ide.
 Život ili životarenje, vječna mladost ili sivi
 sumrak. To je problem vlastita života. »Der
 Schüler Gerber hat absolviert« povijest je
 jednoga nepoznatog mladića i memento svi-
 ma, da potraže opet čovjeka na ovome svi-
 jetu, da vide u svome bližnjemu ne samo je-
 dan mehanički organizam nego i biće s du-
 šom. Memento svima onima koji se nazi-
 vaju odgajateljima omladine, odgajateljima
 mladeži dok u stvari odgajaju prazne ljude
 čiji je život prazan i plitak, bez smisla za
 pravu ljepotu, život životarenja bez zanosa
 i snage.

Branko Grossmann, Zagreb

ŽIDOV O RUSKOJ REVOLUCIJI

I. Steinberg: »Als ich Volkskommissär war«.
**Episoden aus der russischen Oktoberrevolu-
 tion. Mit 20 Abbildungen. R. Piper und Co.**
Verlag, München, 1929. Cijena (u tvrdom
uvezu) 9 Mk.

I Steinberg je pripadao stranci socijal-
 nih revolucionara koja nije bila vezana
 marksističkim naziranjem, a oslanjala se na
 seljaštvo, a ne na gradski proletarijat. Kad
 je buknuła oktobarska revolucija koju su
 proveli boljševici, socijalni revolucionari
 nisu imali određenog stava. Lijevo je krilo
 u decembru 1917 ušlo u vladu u vijeće puč-
 kih komesara. Steinberg je postao pučki ko-
 mesar za pravdu. U sredini marta 1918 iza-
 šla je njegova stranka iz vlade.

U svojoj knjizi opisuje Steinberg neke
 veoma zanimljive epizode iz ruske revolu-
 cijie. On potpuno odobrava socijalnu revolu-
 cijiju, ali ne može da odobri boljševičke
 metode klasne diktature i terora, te je kon-
 zekventan protivnik lenjinizma. Knjiga je

puna dragocjenog materijala, te je značajna
 upravo time, što u njoj izvrstan poznavalac
 ruskih prilika, koji je i sam učestvovao u
 radanju Nove Rusije i koji priželjkuje čist
 sovjetski sistem, ali bez boljševičkoga te-
 rora, crta pojedine događaje i lica.

Samo se po sebi razumije da pisac svo-
 jom knjigom želi pokazati da je ruska revo-
 lucija bila i potrebna i korisna, ali da njen
 plod može biti vrijedan samo onda, ako Ru-
 sija nade izlaz iz sadašnjeg ćorsokaka na
 put koji propovijeda stranka socijalnih re-
 volucionara (SSR).

Za nas je knjiga zanimljiva i zbog toga,
 što u njoj piše Židov koji usput, ali otvore-
 no i prirodno, govori o židovstvu.

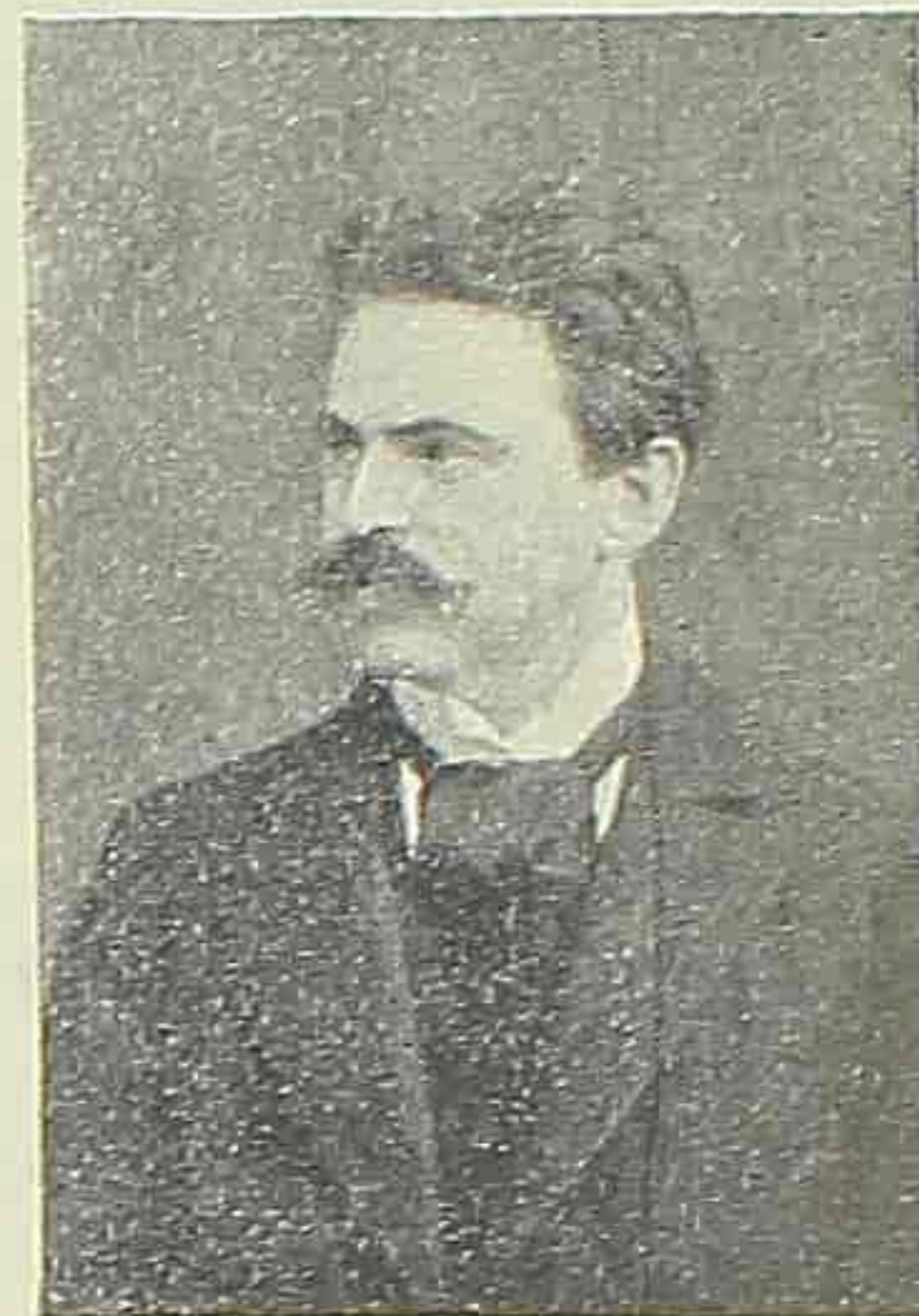
Milan Weiss, Zagreb

UMJETNIČKI PREGLED

UZ MOJSIJU LESSER URYJA

(Umjetnički prilog)

Ličnost Mojsije
 izaziva svojom ne-
 odvojivo snažnom
 impresivnošću da
 bude umjetnički fik-
 sirana. I umjetnika
 pera, i umjetnika ki-
 šta, i umjetnika ma-
 lja. Njegova uspo-
 mena govori o ži-
 votu jednoga polu-
 boga sa svim čo-
 vječjim strastima. I
 upravo taj mome-
 nat privlači. Mojsi-
 sije zakonodavac i

bogoborac, div i voda, obara se u slijepom
 gnjevu, gnjevu čovječjem (ili bolje: natčo-
 vječjem, ali ipak ljudskoga podrijetla)
 na ljude, i to: Boga radi. Taj spoj bo-
 žjega i čovječjega zamamljuje, privlači,
 očarava. Zato je Mojsije miljenik umjetnikâ.
 Uz nebrojene druge radili su ga Flandrin,
 Rauch, Ghiberti, Botticelli, Rembrandt Mu-
 rillo, Michelangelo, Raffael, Kaulbach, Dürer.

Crtež Lesser Uryja »Mojsije razbija plo-
 če zakonske« pripada među najbolje prikaze
 Mojsije. Mojsije se gnjevno uzdigao nad
 ukočenu i tupu grešnu masu puka, u vatre-
 noj srdžbi sijevaju iz njegovih očiju strijele
 mržnje na ovu ropsku generaciju koja je
 smjela da čuje Riječ sa Sinaja, ali nije smje-
 la da uđe u Obećanu Zemlju, na generaciju
 prelaza koja mora da poumira u pustinji, jer
 je malodušna. Na ovaj kukavni porod koji
 se poklonio zlatnom teletu bica i razbija
 Mojsije prve i najsvetije ploče Božjih zapo-
 vijedi, ploče koje je ispisao sam Bog. — Taj
 je crtež dostojan Lesser Uryja, poznatog i
 priznatog prvaka modernog židovskog sli-
 karstva.

SADRŽAJ TREĆE GODINE:

	Strana
Agnon Samuel Josef (Nehed Jichak); I krivo će se izravnati . . .	178
Ahad Haam: Sveto i neposvećeno	33
Arlosoroff-Goldberg Gerda: Stanice za dojenčad u Tel Avivu	176
Aš Šalom: Prevarena	30
Badt-Strauss Bertha: Richard Dehmel i Židovi	181
Bato Ludwig: Židovski saloni u starom Beču	205
Bethge Hans: Carmen	253
Bethge Hans: Knjiga	259
Ben Jaakov: Sjećaš li se još	228
Biografija Alberta Einsteina	9
Birnbaum Natan: Bilješke	226
Bjalik Hajim Nahman (Cvi Rothmüller): Pjesma	10
Bjalik Hajim Nahman: Šne Širim	57
Bjalik Hajim Nahman: Mendale	83
Blaustein Mario: Dve pesme	182
Blaustein Mario: Robijaši	198
Böhm Hans: Pjesme iz Kine	278
Bošković Magda: Kišna Jutra	157
Bošković Magda: Iza žetve	180
Bošković Magda: Proljeće	199
Bošković Magda: Zvjerka	229
Buber Martin: Hasidske legende	14
Buber Martin: Hasidske legende	32
Buber Martin: Cion i omladina	58
Buber Martin (Robert Veith): Tri besjede o židovstvu (1)	63
Buber Martin (Robert Veith): Tri besjede o židovstvu (2)	100
Buber Martin (Robert Veith): Tri besjede o židovstvu (3)	126
Buber Martin (Rut Moavi): Cion židovske žene	136
Buber Martin: Riječi Ramakrišne	271
Burla Jehuda (Samuel Romano): Ludakinja	146
Cionistička književna zadruga	119
Cohn-Wiener Ernst: Azija i mi	85
Čedu mojih sanja	272
Dehmel Richard (Pjesnik): Pjesma	79
Fleg Edmond: Poljubac Božji	254
Frischmann David: Lag Baomer u Meronu	175

Gams Andrija: Cionizam, nacionalizam i socijalizam	155
Geršković Leon: Mahane na Bohinju	11
Geršković Leon: U spomen prijatelju	87
Glatzer Nahum: Legenda	270
Gordon David Aron: Govor o obnovi	171
Gorion Miha Josef bin: Židovske legende	269
Gregorčić Simon (Neznanac): Kod zipke	198
Grinberg Uri Cvi (Samuel Romano): Jerušalajim	225
Gross Dr. Čiča: Pjesma	175
Gross Dr. Čiča: Pjesma	199
Gross Dr. Čiča: Pjesma	229
Grossmann Branko: Nekoliko riječi drugom novembru	25
Grossmann Branko: Naš sastanak	99
Grossmann Branko: Buber i omladina	144
Grossmann Branko: Herzl-Hirsch	227
Hameiri Avigdor (Moše Schweiger): Otvoreno pismo Ahad Haamu	5
Harari Zeev: Nekad biva	252
Hearn Lafcadio (Rut Moavi): Esterin izbor	111
Hochsinger Hans: Louis Marshall	7
Höflich Eugen: Crveni mjesec	276
Hurvic Dr. Elija: Muzika hebrejske molitve	268
Jacob-Löwenson Alice: Najmladi stadij židovske muzike	70
Jeger; Tako zvani nekrolog	35
Jichak ben Šmuel: Smrt, siva teška smrt	36
Jichak ben Šmuel: Dvije pjesme	148
Kineska lirika	278
Lamdan Jichak (Samuel Romano): Plač	224
Lasker-Schüler Else: U tajnoj noći	253
Lasker-Schüler Else: Ljubavna pjesma	267
Licht Dr. Aleksandar: Uoči Vašeg sleta	217
Löwenthal Zdenko: Maj gradske večeri	199
Maestro Jakov: O današnjoj hebrejskoj poeziji u Palestini	68
Maestro Jakov: Autodidakti u Židova	108
Maestro Jakov: Mesijanske ideje u jevrejstvu	230
Maisliš Samuel: Patuljak u divu	156
Meditator: Priča bez naslova	208
Morgenstern Christian (Pjesnik): Molitva	180
Nehed Jichak: Dvanaest godina Balfourove deklaracije	26
Nehed Jichak: Vječno omladinstvo	50
Nehed Jichak: Naš Trumpeldor	123
Nehed Jichak: Jedna pričica	145
Nehed Jichak: Mržnja	183
Nehed Jichak: Molitva dječarca	198

	Strana
Palestinac: Bet Alfa u augustu	105
Palestinac: Lag Baomer	174
Pjesnik: Malena pjesmica	13
Pjesnik: U kiši	36
Pjesnik: Intima	58
Pjesnik: Narodna pjesma	61
Pjesnik: Zima	109
Präger Andrija: Marc Chagall	242
Rafael i Biblija	62
Reiss Izahar: Povijest šomerske kvuce »Lilit«	51
Romano Samuel: Nimfa	112
Romano Samuel: Moše ben Ezra	200
Romano Samuel: Iskrice	220
Romano Samuel: »Taršiš« Moše ben Ezre	239
Rosenberger Dr. Joel: O našim »filantropima«	113
Rosenberger Dr. Joel: Kroničarske bilješke	124
Rothmüller Dr. Cvi: U ovom času	2
Rothmüller Dr. Cvi: Ljubav u 1925	14
Rothmüller Dr. Cvi: U žutom galutu	73
Rothmüller Dr. Cvi: Jewish Agency	149
Rothmüller Dr. Cvi: Ja opet volim	86
Rothmüller Dr. Cvi: Sitne bilješke o velikim pojavama	169
Rothmüller Dr. Cvi: Naš simbol	197
Rothmüller Dr. Cvi (i Sandel Dr. Cila): Mojsija Edmonda Flega	247
Rovina Hana: O hebrejskom teatru	110
Sandel Dr. Cila (i Cvi Rothmüller): Mojsija Edmonda Flega	247
Sfurim Mendale Mojher (Desanka Wertheim): Šlojmale	80
Sluš profesor Nahum: Vadi el Havarit	84
Steiner Drago: Iz mojih prvih susretaja s Buberom	139
Schweiger Dr. Moše: Nakon prolivene krvi u Erec Jisraelu	3
Syrkin Georg: Marija Dillon	246
Šljonski Avraham (Samuel Romano): Polazak	222
Tagore Rabindranat (Pjesnik): Pjesme u prozi	107
Tagore Rabindranat: Ostvarenje ljepote	273
Vara Sil: Život i djelovanje lorda Balfoura	27
Wertheim Pavao: Naš »Hanoar«	1
Wertheim Pavao: Sastanku omladine	49
Wertheim Pavao: Rad na brdu Skopusu	59
Wertheim Pavao: Pitanje	82
Wertheim Pavao: Govor o omladinskom pokretu	97
Wertheim Pavao: Obistinjenje Boga čovječtvom	142
Wertheim Pavao: Kroz noć	158
Wertheim Pavao: Čežnja, vjera, djelo	195

	Strana
Wertheim Pavao: Naš omladinski pokret	218
Whitman Walt: Hvala u dubokoj starosti	226
Zore i večeri	260
Zweig Stefan: Jeremija	261

PALESTINSKI PREGLED

Arlosoroff-Goldberg Gerda: Bilanca rada istražne komisije	115
Arlosoroff-Goldberg Gerda: Pismo iz Tel Aviva	160
Arlosoroff-Goldberg Gerda: Nakon prvoga maja 1930	210
Cohen Šimon: Orientalno židovsko pučanstvo u Palestini	41
Jisraeli Menahem: Rad i stanje u zemlji	184
Jisraeli Menahem: Izložba u Tel Avivu	279
Mocri Reubeni: Arapska omladina Palestine	87
Palestinac: Ujedinjenje radničkih partija	115
Wertheim Pavao: Iz geografije Palestine	17
Wertheim Pavao: Iz geografije Palestine	37
Značenje arapskog napadaja	15
Židovsko-arapski problem	160

CIONISTIČKI PREGLED

Naš pokret	279
Rosenberger Dr. Joel: XVI cionistički kongres	18
Wertheim Pavao: Cionizam i čovjek	211

OMLADINSKI PREGLED

Cegledi Rudolf: Naš najvažniji kulturni problem	289
Geršković Leon: Naš rad	162
Goldner Milan: Mladi čovjek i priroda	285
Graf Hermann: Naš put	280
Grossmann Branko: Iza jubileja	20
Grossmann Branko: Stanje našeg omladinskog pokreta	88
Grossmann Branko: Palestinsko obnovno djelo i naša omladina	161
Grossmann Branko: Dojmovi s puta po Srbiji	187
Grossmann Branko: Pred konac godine	213
Grossmann Branko: Desetom Sletu	281
Hellmann Albrecht: Revolucija omladine	281
Jedna prijateljica: Djevojke u pokretu	283
Kraus Ivo: Budimo spremni	188
Mitnaged: Nekoliko riječi	213
Nehed Jichak: Nakon Kurza	115
Odesovski Josef: Problem židovske omladine u Rusiji	116
Pokret Hašomer hacaira	43
Rad se nastavlja	213

Wertheim Pavao: O našem životu	163
Wertheim Pavao: Rascvao se dah proljeća	186
Wertheim Pavao: Jedan nedostatak	188

KNJIŽEVNI PREGLED

Cionistička književna zadruga	119
Gross Dr. Čiča: Pjesme Roberta Veitha	45
Grossmann Branko: Povik tlačanih duša	287
Grün Lujo: Židovstvo i okolina	286
Haaviv-Proljeće	23
Književna vijest (Pavao Wertheim: »Pregled geografije Palestine«)	47
Književna vijest (Martin Buber: »Tri besjede o židovstvu«)	167
Maestro Jakov: Lanoar	23
Maestro Jakov: Moznajim	44
Maestro Jakov: Biblioteka Jehude Junovića	117
Meditator: Izvješće o hebrejskom sveučilištu	89
Meditator: Buber i zbiljnost	192
Meisels Samuel: Mendelssohn kao hebrejski pisac	21
Meisels Samuel: Kant u hebrejskom	43
Meisels Samuel: Herder i hebrejski jezik	166
Meisels Samuel: Lessing i hebrejski	215
Meisels Samuel: Jean Paul i starohebrejska literatura	286
Mitnaged: Der Junge Jude	44
Mitnaged: Revue der Jugendpresse	90
Mitnaged: Knjiga o Palestini	117
Nehed Jichak: »Revue der Jugendpresse«	23
Nehed Jichak: Jedna simpatična edicija	120
Povijest »Jüdischer Verlag«-a	119
Rosenberger Dr. Joel: Spomenica dobrotvornog bazara	215
Rothmüller Dr. Cvi: Dvije loše knjige	90
Rothmüller Dr. Cvi: Senilija g. Ksavera Šandora Gjalskog	94
Rothmüller Dr. Cvi: Tragedija našega literarnog stvaranja	166
Sifri Moše: Dvije hebrejske knjige	190
Weiss Milan: Židov o ruskoj revoluciji	288
Wertheim Pavao: Grandioznost aziskog umjetničkog djela	46
Wertheim Pavao: Goetheov život u pismima	92
Wertheim Pavao: Potreba jedne nove knjige	118
Wertheim Pavao: Maeterlinck o tajnama svemira	120
Wertheim Pavao: Buntovna Azija	190
Wolf Dr. Sem: Avraham Šijonski	89

MUZIČKI PREGLED

Goldner Egon: Jedan uspjeh	95
Präger Andrija: Adolf Weissmann	24

Sandberg Mordehaj: Institut za muziku u Jerusolimu	47
--	----

UMJETNIČKI PREGLED

Morol Rut: Slikar Stanislav Stückgold	120
Uz Mojsiju Lesser Uryja	288

BILJEŠKE

Engelmann Šmule: Židovsko akademsko potporno društvo	168
Grossmann Branko: Milan Sachs redivivus	96
Hermann Struck	167
Iz Uredništva i Uprave	24
Iz Uredništva	48
Iz Saveza cionističkih žena	167
Iz Uredništva	216
Novi pravopis	24
Odesovski Josef: Antisemitizam u Sovjetskoj Uniji	216
Samuef Bernfest	96
Schweiger Dr. Moše: Na adresu Sjivo	47

AFORIZMI

Ahad Haam («Al parašat derahim»)	113
Beilinson Moses («Davar»)	210
Bhagavad Gita iz »Mahabharate«	212
Key Ellen («Essays»)	145
Meditator («Ostaci spaljenih spisa»)	148
Meditator («Ostaci spaljenih spisa»)	180
Nietzsche Friedrich («Also sprach Zarathustra»)	114
Nordau Maks («Dio conventionellen Lügen der Kulturmenschheit»)	174
Salz Arthur («Ver sacrum»)	214
Tang Leang Li («China in Aufruhr»)	191
Weltsch Robert («Theodor Herzl und wir»)	99

SLIKE

Louis Marshall	7
Prof. Albert Einstein	9
Mahaneski šatori	11
Grupa učesnika mahanea	11
Oltar na mahaneu	12
Mahanesko izletište (Triglavsko jezero)	13
Lord A. J. Balfour	27
Ahad Haam	33
Židov iz Buhare	41
Židovka iz Buhare	41

	Strana
Čerkeski Židov iz Dagestana u Kavkazu	42
Crnački Židov (falaš) iz Abesinije	42
Instituti jerusolimskog sveučilišta	60
Židovska narodna i sveučilišna biblioteka	61
R a f a e l: Gradnja Noina broda	62
S a m u e l B e r n f e s t: Ex libris vinjeta	72
Mendale Mojher Sfurim	80
Hajim Nahman Bjalik	83
Židovska kolonija Hedera	84
Topografska skica Bet Alfe	106
Hana Rovina	110
Znakovi »Jüdischer Verlag«-a	119
Josef Trumpeldor	123
T. G. Masaryk	124
Martin Buber	126
Jehuda Burla	146
U Erecu u dječjem vrtu peku se macot	176
Samuel Josef Agnon	178
Herzl na mostu Rajne u Bazelu	227
Marc Chagall	242
M a r c C h a g a l l: Portre madam Chagal	243
M a r c C h a g a l l: Posvećeno Rusiji	243
M a r c C h a g a l l: Poljubac	245
M a r c C h a g a l l: Stari rabin	245
Marija Dillon	246
M a r i j a D i l l o n: Jutro	246
M a r i j a D i l l o n: Veče	246
M a r i j a D i l l o n: Mojsije izbija vodu iz pećine	259
M a r c C h a g a l l: Muzikant	267
Novogradnja opere u Tel Avivu	279
Jean Paul	286
Lesser Ury	288

UMJETNIČKI PRILOZI

- R a f a e l S a n t i: Vizija Ezekielova (umj. tisk. papir); broj 3—4
H e r m a n n S t r u c k: Židov iz Varšave (tekstovni papir); broj 6—7
S l a v k o B r i l: Naš simbol (tekstovni papir); broj 9
L e s s e r U r y: Mojsije razbija ploče zakonske (umj. tisk. papir); broj 10—12

TREĆE GODIŠTE »HANOAR«-A URE-
ĐIVAO JE PAŪAO WERTHEIM (:)
»HANOAR« JE ŠTAMPALA TISKARA
»MERKANTILE«, ZAGREB, ILICA 35
U 1000 EGZEMPLARA OD POJEDINOG
BROJA (:) SLOG OVOGA GODIŠTA
»HANOAR«-A OPREMAO JE IVAN
OHNJEC (:)

